

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ЛЮДМИЛА ЛАДІНА, МИКОЛА ВЕСЕЛОВ, ЛІЛІЯ ВЕСЕЛОВА

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПРИВАТНОГО НОТАРІУСА ЗА ПОРУШЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

МОНОГРАФІЯ

КИЇВ
 Дакор

2024

УДК 342.95

Л 15

*Рекомендовано до друку Вченою Радою
Донецького державного університету внутрішніх справ
(протокол № 20 від 29 травня 2024 р.)*

Рецензенти:

Колпаков Валерій Костянтинович — завідувач кафедри адміністративного та господарського права Запорізького національного університету, доктор юридичних наук, професор;

Зозуляк Ольга Ігорівна — головний науковий співробітник лабораторії проблем корпоративного права НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України, доктор юридичних наук, професор.

Л 15 Ладіна Л. С., Веселов М. Ю., Веселова Л. Ю. Юридична відповідальність приватного нотаріуса за порушення адміністративного законодавства України : монографія. — К. : ВД «Дакор», 2024. — 208 с.

ISBN 978-617-8066-83-3

Монографія є однією з комплексних наукових праць, в якій на доктринальному рівні досліджено правове регулювання юридичної відповідальності приватного нотаріуса за адміністративним законодавством України, а також вироблено науково обґрунтовані пропозиції стосовно вдосконалення правового регулювання у цій сфері.

Монографія підготовлена з урахуванням міжнародного досвіду правового регулювання аналогічних правовідносин, практики вітчизняного правосуддя з окремих питань правозастосування. Робота містить низку пропозицій щодо удосконалення адміністративного законодавства, які мають теоретичне та прикладне значення.

Видання розраховане на викладачів і здобувачів закладів вищої юридичної освіти. Може бути корисним для удосконалення національної правової бази та покращення правозастосування.

УДК 342.95

© Ладіна Л. С., Веселов М. Ю.,
Веселова Л. Ю., 2024

ISBN 978-617-8066-83-3

© ВД «Дакор», 2024

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	7
ПРОМОВА	8
ГЛАВА 1. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПРИВАТНОГО НОТАРІУСА	11
§ 1.1. Особливості адміністративно-правового статусу приватного нотаріуса як правової категорії	11
§ 1.2. Функціональна складова та принципи діяльності приватних нотаріусів в Україні	23
§ 1.3. Правова природа та сутність юридичної відповідальності приватного нотаріуса	30
§ 1.3. Види юридичної відповідальності приватного нотаріуса в Україні: проблемний погляд	37
ГЛАВА 2. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПРИВАТНОГО НОТАРІУСА ЗА АДМІНІСТРАТИВНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ ...	53
§ 2.1. Адміністративно-правова відповідальність у системі юридичної відповідальності приватного нотаріуса	53
§ 2.2. Правові підстави адміністративної відповідальності приватного нотаріуса та загальна характеристика складу правопорушень	67
§ 2.3. Особливості адміністративно-правової відповідальність приватного нотаріуса за порушення у сфері державної реєстрації ...	76
§ 2.4. Особливості адміністративно-правової відповідальності приватного нотаріуса за порушення у сфері фінансового моніторингу	98

§2.5. Особливості адміністративно-правової відповідальності приватного нотаріуса за правопорушення, пов'язані з корупцією . . .	114
ГЛАВА 3. ВДОСКОНАЛЕННЯ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПРИВАТНОГО НОТАРІУСА В УКРАЇНІ .	136
§3.1. Моделі нотаріату та юридична відповідальність нотаріусів у зарубіжних країнах	136
§3.2. Перспективи вдосконалення адміністративно-правового регулювання юридичної відповідальності приватного нотаріуса в Україні	154
ВИСНОВКИ	177
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	182
ДОДАТКИ	198

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

КУпАП — Кодекс України про адміністративні правопорушення
КК України — Кримінальний кодекс України
КЗпП України — Кодекс Законів про працю України
«ДСФМ» — Державна служба фінансового моніторингу
НАЗК — Національне агентство з питань запобігання корупції
Комісія НПУ — Комісія Нотаріальної Палати України
FATF — Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей

ПРОМОВА

Нотаріуси відіграють важливу роль у системі правового забезпечення договірних та інших правовідносин з реалізації прав фізичних і юридичних осіб, забезпечуючи їх законність, обґрунтованість та безпеку. За міжнародною практикою та українським законодавством нотаріуси посвідчують права, а також факти, що мають юридичне значення, вчиняють інші нотаріальні та реєстраційні дії, передбачені законом, з метою надання їм юридичної вірогідності, приватні нотаріуси здійснюють таку діяльність на професійній основі, з огляду на що мають особливий правовий статус, в деяких ситуаціях прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави. Наведене обумовлює створення необхідних та ефективних механізмів державного регулювання діяльності останніх. Одним із суттєвих інструментів, такого державно-правового регулювання є інститут відповідальності, який через певні види правових заходів забезпечує дотримання цими суб'єктами правовідносин вимог законодавства, професійної етики. Зараз правова наука до системи юридичної відповідальності нотаріуса здебільшого включає чотири види: цивільно-правову, кримінальну, адміністративну та дисциплінарну. Втім детальний аналіз законодавства переконує, що такий підхід не є довершеним, оскільки таке уявлення не позбавлене деяких критичних зауважень. Не зважаючи на свої особливості, більшість з наведених заходів юридичної відповідальності цілком чи частково становить предмет адміністративно-правового регулювання. При цьому фактична реалізація (застосування) заходів юридичної відповідальності нотаріусів також переважно має адміністративно-правовий характер.

Не може не турбувати і динаміка порушень законодавства з боку нотаріусів. Якщо в 2022 році свідочтв на право заняття нотаріальною діяльністю за рішенням Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату було

позбавлено 10 нотаріусів, то за неповний 2023 рік їх кількість зростає більш ніж у 10 разів (112 випадків анулювання відповідних свідоцтв).

За даними Міністерства юстиції України станом на кінець 2022 року в нашій країні нараховувалося 6 451 нотаріусів, більшу частину яких (87,5%) становлять приватні нотаріуси. На сьогодні взагалі розглядається доцільність переходу до єдиного нотаріату, відмовившись від системи поділу нотаріусів на державних та приватних з розширенням переліку їх повноважень. Від так, акцент щодо юридичної відповідальності нотаріусів за адміністративним законодавством слід робити саме на категорії приватних нотаріусів, що на даний час становить реальний теоретичний та прикладний інтерес. Водночас ані правові підстави юридичної відповідальності приватних нотаріусів, ані практика її застосування не має досконалої адміністративно-правової організації. За результатами проведеного в межах цього дослідження анкетування було встановлено, що більшість респондентів з числа приватних нотаріусів (70%) загальний стан адміністративно-правового регулювання юридичної відповідальності оцінили як задовільний, 25% — незадовільний і лише 5% — як добрий. Вказане обумовлює постановку відповідного наукового завдання для окремого дослідження в галузі адміністративного права.

Наявні здобутки вітчизняної адміністративно-правової науки на сьогодні не висвітлюють усіх аспектів, які становлять інститут юридичної відповідальності приватних нотаріусів в Україні комплексно. Зміни, які з часом відбуваються у суспільно-правовому житті нашої країни вимагають подальшого розвитку закладених у попередніх наукових працях теоретичних засад, адаптування їх до сучасних реалій, до того ж деякі наявні наукові здобутки стосуються лише частини тих аспектів, які становлять інститут юридичної відповідальності приватних нотаріусів в Україні. Крім зазначеного, певним чином на правовідносини у сфері юридичної відповідальності приватних нотаріусів вплинули і умови повномасштабної війни в Україні, окупації та подальшої деокупації українських територій. Тож, з'ясування та вирішення сучасних проблем зазначених суспільних відносин в контексті адміністративно-правового дослідження на монографічному рівні в Україні дотепер не проводилося. Наведене зумовлює актуальність даної монографії та її науковий і практичний сенс.

Емпіричну основу дослідження заклали аналітичні та методичні матеріали міжнародних, національних та зарубіжних інституцій (Міністерства юстиції України (далі — Мін'юст), Нотаріальної палати України, Міжнародного союзу нотаріату); матеріали правозастосовної, зокрема судової практики (проаналізовано понад 20 рішень місцевих судів, а також 114 рішень Мін'юсту щодо анулювання свідоцтв про право на зайняття нотаріальною діяльністю у 2021-2023 р.р.); результати анкетування приватних нотаріусів (50 респондентів).

Актуалізація наукових та прикладних завдань, які розв'язуються у монографії, корелюється із завданнями Плану дій «Україна — Європейський Союз», схваленого Кабінетом Міністрів України від 12.02.2005 р. (в частині забезпечення реалізації змін до законодавства України про адміністративні правопорушення на основі європейських стандартів), Програми діяльності Кабінету Міністрів України, затвердженою Постановою Кабінету Міністрів України від 12.06.2020 р. № 471 (в частині завдань Мін'юсту щодо удосконалення нотаріальної та реєстраційної діяльності в Україні (розділ 19)).

Дослідження спрямовано на з'ясування на доктринальному рівні сутності адміністративно-правового регулювання юридичної відповідальності приватних нотаріусів в Україні та сформулювати висновки і пропозиції щодо його вдосконалення.

ГЛАВА 1

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПРИВАТНОГО НОТАРІУСА

§ 1.1. Особливості адміністративно-правового статусу приватного нотаріуса як правової категорії

Для з'ясування особливості юридичної відповідальності приватного нотаріуса та вдосконалення зазначеного інституту важливим є дослідження адміністративно-правового статусу приватного нотаріуса.

За останнє десятиліття інтерес до діяльності нотаріальних органів в Україні багаторазово зріс. Збільшилася кількість юридичних і фізичних осіб, які звертаються до нотаріуса, змінився адміністративно-правовий статус нотаріату і його значення. Науковий інтерес до еволюції взаємовідносин нотаріальних органів і держави на різних етапах їх історичного розвитку, відображенням яких стала різна інтенсивність і особливості правотворчої діяльності держави з закріплення основ і порядку здійснення нотаріальної діяльності, обумовлений істотною зміною правового становища нотаріату, особливостями його взаємовідносин з державними органами.

Сучасна правова наука правовий статус розглядає як комплексну правову категорію з чіткою структурою, яка регулює взаємодію різних суб'єктів суспільних відносин, встановлюючи принципи та характер таких взаємин, а також місце кожного з суб'єктів, шляхом закріплення

їх прав та обов'язків гарантій їх реалізації, забезпечуючи таким чином життєдіяльність соціальної системи в цілому. Таким чином правовий статус визначає порядок зв'язків у певній сфері суспільних відносин між державою (державними органами та їх посадовими особами), суспільством і фізичними чи юридичними особами.

У правовій доктрині аналізується значна кількість правових статусів, але їх узагальнення дозволяє виокремити основні три види, що співвідносяться між собою як загальне, особливе й одиничне:

- загальний правовий статус — це статус особистості як громадянина держави, члена суспільства. Він визначається перш за все конституцією і не залежить від різних поточних обставин (переміщення по службі, сімейного стану, посади, виконуваних функцій), є єдиним і однаковим для всіх, характеризується відносною статичністю, узагальненістю;

- спеціальний (родовий) правовий статус — відображає особливості положення певних категорій громадян (наприклад, іноземців, студентів, інвалідів, працівників правоохоронних органів тощо). Вказані соціальні групи, базуючись на загальному конституційному статусі громадянина, можуть мати додаткові права, обов'язки, пільги, передбачені чинним законодавством. Вдосконалення цих статусів — одне із завдань юридичної науки;

- індивідуальний правовий статус — фіксує особливості правового положення конкретної людини у суспільстві. Він є «проекцією» загального і спеціального статусів на конкретного індивіда, інакше кажучи, це сукупність персоніфікованих прав та обов'язків людини [15, с. 203].

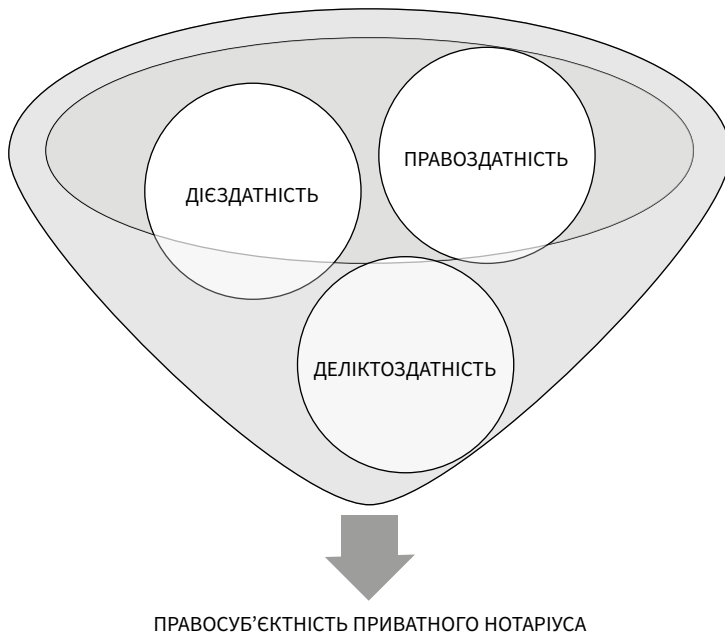
Відмінність у правовому статусі осіб полягає в розбіжностях, пов'язаних з природними чинниками (статус дитини, статус пенсіонера, статус жінки) та у розбіжностях, пов'язаних із юридичними чинниками (статус депутата, статус в'язня, статус посадової особи) [56, с.343].

Спеціальні статуси мають більш галузеву розмаїтість (у зв'язку з різноманіттям галузей права), ніж загальний статус, що визначається Конституцією.

Галузеві статуси перебувають у межах однієї галузі права (державно-правовий статус депутата, процесуально-правові статуси експерта-криміналіста, трудовий статус пенсіонера, цивільно-правовий статус підприємця, обвинувачуваного), а міжгалузеві (комплексні) — мають

комплексний характер, виходять за межі однієї галузі права (статус посадової особи, військовослужбовця, неповнолітнього та ін.). У кожному статусі в узагальненому вигляді конкретизуються різноманітні права і обов'язки з урахуванням галузевої право- дієздатності [188, с. 102].

Важливою передумовою набуття певного правового статусу є правосуб'єктність, яка включає в себе правоздатність, тобто встановлену законом здатність особи бути носієм суб'єктивних прав і юридичних обов'язків, дієздатність — фактичну здатність людини здійснювати ті чи інші юридичні дії, спрямовані на виникнення, зміну чи припинення прав та обов'язків і деліктоздатність — здатність нести юридичну відповідальність за невиконання обов'язків або за вчинення різних правопорушень (див. мал. 1).

Малюнок 1. Схематична структура основних компонентів правосуб'єктності приватного нотаріуса

Відмежування спеціального статусу однієї особи від статусу інших осіб лежить у площині її правосуб'єктності, головним чином дієздатності, тому що правоздатність є однаковою і рівною для усіх. Право на заняття підприємницькою діяльністю є елементом правоздатності кожного, проте здійснити це право може тільки фізична особа з повною цивільною дієздатністю за умови державної реєстрації підприємницької діяльності у порядку, встановленому законом. Відповідно з цього моменту фізична особа вважається належною до соціальної групи підприємців, а отже набуває спеціального статусу підприємця. Виникає специфічна дієздатність, яка може бути й внутрішньогалузевою, і міжгалузевою. Отже, дієздатність слугує визначальною передумовою виникнення галузевого статусу, оскільки впливає на співвідношення спеціального статусу з галуззю права [188, с. 102].

Правовий статус суб'єктів нотаріальної діяльності є складним за змістом, оскільки охоплює права, обов'язки та відповідальність усіх суб'єктів, які вчиняють нотаріальні дії та згідно з чинним законодавством здійснюють дії, пов'язані з цим. Визначальним у правовому статусі нотаріату є правовий статус нотаріуса, оскільки саме він є основним суб'єктом, уповноваженим державою на вчинення нотаріальних дій, завдяки чому виконуються основні завдання, покладені на даний інститут [17, с. 110].

Отже, розглядаючи правовий статус як юридичну категорію, видно, що правовий статус визначає норми та правила поведінки для забезпечення нормальних взаємовідносин у суспільстві та характеризує взаємодію не лише між особами, а й між особою та державою.

Адміністративно-правовий статус розглядається правниками як комплекс певних суб'єктивних прав і обов'язків, які закріплені за відповідними суб'єктами суспільних відносин адміністративно-правовими нормами; визначають зміст їх правосуб'єктності; гарантують участь громадян в управлінні справами держави, задоволення як особистих, так і публічних інтересів через державні органи та органи самоврядування [74, с. 272].

Розглядаючи поняття адміністративно-правового статусу з точки зору адміністративного права, слід звернутися до праць Н. В. Гудими та В. Б. Авер'янова, де дане поняття розглядається як система обов'язків,

прав і повноважень, закріплених законодавчо як за окремою (та кожною) особою, так і за посадовими особами відповідно до їх повноважень [2, с. 194; 41, с. 82]. Тож можна зробити висновок, що адміністративні права та обов'язки, закріплені в законодавчих нормах адміністративного законодавства, становлять основу адміністративно-правового статусу особи, оскільки в даному питанні принцип імперативності є визначальним. Проте, для всебічного дослідження питання правового статусу приватного нотаріуса, на нашу думку, не слід забувати і інші елементи структури. Вивчення характеристики кожного зі структурних елементів, які в своїй сукупності визначають становище приватного нотаріуса в адміністративних та інших суміжних відносинах, дозволяє визначити особливість адміністративно-правового статусу приватного нотаріуса.

Дослідженню елементів структури адміністративно-правового статусу присвячено немало праць, проте, думки науковців різняться. Так, В. М. Антошин в якості структурних елементів виділяє службову правоздатність і дієздатність, які виникають в момент вступу особи у службово-правові відносини [8, с. 13–14]. Хоча ця думка є суперечливою [200, с. 109]. У свою чергу, О. В. Сергієнко виділяє ряд елементів: правові норми та принципи, які встановлюють правовий статус; підстави, порядок набуття чи припинення статусу; компетенція; правосуб'єктність; обмеження та гарантії, встановлені законодавством; внутрішньоорганізаційні відносини; відповідальність [180, с. 181]. С. В. Шестаков висловив свою думку досить лаконічно щодо елементів: обов'язки, права та юридична відповідальність [202, с. 25]. На нашу думку, такий підхід не враховує порядок призначення на посаду, підстави звільнення з посади, гарантії нотаріальної діяльності та ряд інших нюансів.

Вважаємо більш доцільним виділення структурних елементів адміністративно-правового статусу приватного нотаріуса наступним чином (див. мал. 2):

- 1) системність прав та обов'язків, призначення та функцій;
- 2) принципи діяльності;
- 3) юридична відповідальність.

На думку С. Я. Фурси, хоча нотаріальна діяльність зумовлена виконанням функцій держави, але не доцільно надавати нотаріусам право

діяти від її імені. Фактично таким чином пропонується зрівняти статус судді й нотаріуса, але для їх посад властиві різні функції та повноваження. Суду потрібно діяти від імені держави для того, щоб його рішення було загальнообов'язковим, а нотаріальним документам таких властивостей не потрібно надавати. У протилежному разі, при порушенні нотаріусом прав громадян позов можна буде звертати проти держави [194, с. 15].

Малюнок 2. Структурні елементи адміністративно-правового статусу приватного нотаріуса

Ми погоджуємося з думкою О. Коляди, який вважає, що нотаріус має унікальний дуалістичний статус, який зумовлює потребу віднесення його до посадових осіб незалежно від того, що він не перебуває на державній службі й не входить до штату державного апарату. Ця виключність його правового становища виявляється в тому, що нотаріус виконує функції держави [86, с. 64]. За своєю сутністю він є спеціальним різновидом професійного статусу, оскільки йдеться про виняткові правові можливості посадової особи, наділеної державою публічними повноваженнями, якій надаються відповідні правові можливості для ефективного здійснення професійної діяльності.

Так, згідно із законодавством України стосовно осіб, які претендують на зайняття посади нотаріуса, а відтак і на придбання відповідного правового статусу, встановлюються певні вимоги: щодо їх соціально-демографічного статусу, освіти, професійного досвіду, навичок

і здібностей. За умови відповідності особи передбаченим вимогам держава визнає її здатною мати право на заняття нотаріальною діяльністю, а отже, і на придбання правового статусу нотаріуса.

Реєстрація приватної нотаріальної діяльності проводиться Головним територіальним управлінням юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головними територіальними управліннями юстиції в областях, містах Києві та Севастополі на підставі заяви особи, яка має свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю, та акта про сертифікацію щодо відповідності робочого місця (контори) приватного нотаріуса встановленим умовам. Приватні нотаріуси не перебувають у штаті державного органу й організують свою діяльність самостійно та відповідно до Податкового кодексу України є самозайнятими особами. При цьому коло повноважень приватного і державного нотаріусів абсолютно збігаються, а документи, оформлені ними, мають однакову юридичну силу [162].

Отже, адміністративно-правовий статус як юридична категорія характеризує суб'єктів та сприяє забезпеченню їх нормальної взаємодії у відносинах публічно-правового характеру.

Подекуди до елементів адміністративно-правового статусу включають і перелік функцій суб'єкта правовідносин. І така позиція видається нам виправданою, оскільки функції зумовлюють характер участі суб'єкта у правовідносинах, визначають зміст його правосуб'єктності.

Особливість та унікальність дуалістичного статусу зумовлює потребу віднесення приватного нотаріуса до посадових осіб незалежно від того, що він не перебуває на державній службі й не входить до штату державного апарату. Ця виключність правового становища впливає з окреслених в законодавстві завдань, повноважень нотаріуса, виявляється в тому, що він виконує функції держави [86, с. 64]. За своєю сутністю адміністративно-правовий статус приватного нотаріуса є спеціальним різновидом професійного статусу, оскільки йдеться про виняткові правові можливості посадової особи, наділеної державою публічними повноваженнями, якій надаються відповідні правові можливості для ефективного здійснення професійної діяльності. Водночас, хоча нотаріальна діяльність і зумовлена виконанням деяких державних функцій, на думку С. Я. Фурси, нотаріусам не доцільно надавати право діяти від

імені держави. В іншому разі, при порушенні нотаріусом прав громадян позов можна буде звертати проти держави [194, с. 15].

Крім того, особливість адміністративно-правового статусу приватного нотаріуса обумовлена його залученням у сферу реєстраційної діяльності.

Реєстраційне провадження є однією з частин адміністративної процедури державної реєстрації прав на нерухоме майно. О. В. Кузьменко зазначає, що реєстраційне провадження — регламентована адміністративно-процесуальними нормами діяльність уповноважених органів публічної адміністрації, в ході якої вирішуються питання про офіційне визнання законності правових актів; законності дій юридичних та фізичних осіб; наділення суб'єктів права відповідними правами та обов'язками; а також про облік та фіксацію юридичних фактів шляхом закріплення їх у реєстраційних документах [102, с. 86]. Таким чином перехід права власності на нерухоме майно відбувається внаслідок укладення цивільно-правових договорів, тобто регулюється цивільно-правовими нормами, у свою чергу державна реєстрація зазначених прав є предметом адміністративно-правового регулювання.

Враховуючи значення вказаних процедур (державної реєстрації) для забезпечення (реалізації) низки прав фізичних та юридичних осіб, стабільності економічних процесів у країні держава гарантує об'єктивність, достовірність та повноту відомостей про зареєстровані права на нерухоме майно та їх обтяження, об'єктивність, достовірність та повноту відомостей у Єдиному державному реєстрі (ст. 3 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень», ст. 4 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань») [155; 156].

Наведене також вказує на дуалістичний (публічно-приватний) статус нотаріусів, зокрема і приватних при виконанні ними реєстраційних дій. Існує декілька цікавих підходів на це питання з боку науковців.

Наприклад, В. В. Комаров та В. В. Баракова займають цікаву позицію щодо доцільності віднесення нотаріусів (як державних, так і приватних) до посадових осіб, діяльність яких забезпечує належний правовий контроль у сфері цивільного обігу. Приймаючи до уваги дуалістичний (публічно-приватний) статус нотаріуса, вказані автори наголошують

на необхідності віднесення його до посадових осіб незалежно від того, чи перебувають ці особи, чи ні на державній службі. Ця винятковість правового становища нотаріусів, зокрема і приватних проявляється в тому, що вони виконують функції державної влади (є суб'єктами правовідносин, які виникають у галузі здійснення нотаріальної діяльності, наділені повноваженнями у цій сфері та зобов'язані дотримуватися вимог закону щодо здійснення спеціальних процедур) [45, с. 178-179].

А. В. Лиля-Барська наголошує, що приклади делегованих державою повноважень, відмінних від нотаріальних, з метою надання їм юридичної вірогідності, підтверджують, як публічний характер нотаріальної діяльності (адже стосуються сфери публічного регулювання), так і статус нотаріуса як носія публічної влади [27, с. 68]. Тобто, як каже К. І. Чижмарь, у процесі виконання делегованих державних функцій нотаріат прирівнюється за конституційно-правовим статусом до органів держави [198, с. 72].

Зазначені погляди науковців співпадають з позицією судової влади: Верховний суд України в своїй Постанові від 12.11.2020 р. по справі № 200/3452/17 зазначає, що нотаріус є публічною особою, якій державою надано повноваження щодо посвідчення прав і фактів, які мають юридичне значення, та вчинення інших нотаріальних дій з метою надання їм юридичної вірогідності. Вчиняючи нотаріальні дії, нотаріус діє неупереджено, він не може діяти в інтересах жодної з осіб — учасника нотаріальної дії. Нотаріус не стає учасником цивільних правовідносин між цими особами, а отже, не може порушувати цивільні права, які є змістом цих відносин. Відсутня і процесуальна заінтересованість нотаріуса в предметі спору та реалізації прийнятого рішення. Нотаріус вчиняє нотаріальні дії від імені держави, тому в нього не можуть бути спільні чи однорідні права і обов'язки з особами, які звернулися до нього, або з особами, які вирішили, що їх права порушені нотаріальними діями [141]. Погоджуючись з позицією Верховного суду України, можна констатувати, що відносини між нотаріусом та особою, яка звернулась до нього мають публічну основу, адже в таких відносинах нотаріус постає як представник держави, виконуючи делеговані державою повноваження.

Відповідно до ст. 3 Закону України від 02.09.1993 р. № 3425-XII «Про нотаріат» «нотаріус» — це уповноважена державою фізична особа, яка здійснює нотаріальну діяльність у державній нотаріальній конторі, державному нотаріальному архіві або незалежну професійну нотаріальну діяльність, зокрема посвідчує права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняє інші нотаріальні дії, передбачені законом, з метою надання їм юридичної вірогідності [171] У ст.ст. 4 та 5 цього Закону окреслені права та обов'язки нотаріусу: витребувати від підприємств, установ і організацій відомості та документи, необхідні для вчинення нотаріальних дій; одержувати плату за надання додаткових послуг правового та технічного характеру, які не пов'язані із вчинюваними нотаріальними діями, а також за вчинення приватними нотаріусами нотаріальних дій; складати проекти угод і заяв, виготовляти копії документів та виписки з них, а також надавати роз'яснення з питань вчинення нотаріальних дій і консультації правового характеру тощо. Відповідно до ст. 5 Закону нотаріус зобов'язаний: здійснювати свої професійні обов'язки відповідно до цього Закону і принесеної присяги, дотримуватися правил професійної етики; сприяти громадянам, підприємствам, установам і організаціям у здійсненні їхніх прав та захисті законних інтересів, роз'яснювати права і обов'язки, попереджати про наслідки вчинюваних нотаріальних дій для того, щоб юридична необізнаність не могла бути використана їм на шкоду; зберігати в таємниці відомості, одержані ним у зв'язку із вчиненням нотаріальних дій; вести нотаріальне діловодство та архів нотаріуса відповідно до встановлених правил; надавати документи, інформацію і пояснення на вимогу Міністерства юстиції України, Головного територіального управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головних територіальних управлінь юстиції в областях, містах Києві та Севастополі при здійсненні ними повноважень щодо контролю за організацією діяльності та виконанням нотаріусами правил нотаріального діловодства та виконувати інші обов'язки, передбачені законом.

Нотаріус також не має права приймати для вчинення нотаріальних дій документи, які не відповідають вимогам законодавства або містять відомості, що принижують честь, гідність та ділову репутацію фізичної

особи або ділову репутацію юридичної особи, які мають підчистки або дописки, закреслені слова чи інші не застережені виправлення, документи, тексти яких неможливо прочитати внаслідок пошкодження, а також документи, написані олівцем.

Відповідно до ст. 28 Закону України «Про нотаріат» для забезпечення відшкодування заподіяної внаслідок вчиненої нотаріальної дії та здійснення нотаріусом функцій державного реєстратора прав на нерухоме майно відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» шкоди приватний нотаріус зобов'язаний до початку зайняття приватною нотаріальною діяльністю укласти договір страхування цивільно-правової відповідальності. Мінімальний розмір страхової суми становить тисячу мінімальних розмірів заробітної плати. Розмір відшкодування заподіяної шкоди визначається за згодою сторін або у судовому порядку [155].

Втім зазначений перелік повноважень, а відповідно і функцій приватного нотаріуса не є вичерпним і може міститися й в інших актах законодавства, наприклад, Законі України від 06.12.2019 р. № 361-IX «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», покладає на нотаріусів як спеціально визначених суб'єктів первинного фінансового моніторингу обов'язок проведення внутрішнього фінансового моніторингу, як це передбачено статтею 16 зазначеного Закону [159]. В Законі України від 14.10.2014 р. № 1700-VII «Про запобігання корупції» [158], Законі України від 01.07.2004 р. № 1952-IV «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» [155] тощо.

У підзаконних нормативно-правових актах Міністерства юстиції України конкретизуються обов'язки нотаріуса та порядок їх виконання. До таких нормативно-правових актів належить Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затверджений Наказом Міністерства юстиції України № 296/5 від 22.02.2012 р. Даним правовим актом визначено порядок встановлення особи учасників цивільних відносин, які особисто звернулися за вчиненням нотаріальних дій; порядок визначення обсягу цивільної дієздатності фізичних осіб, які беруть участь у правочині, що нотаріально посвідчується; порядок підписання

правочинів, заяв чи інших документів; порядок перевірки справжності підписів учасників правочинів та інших осіб, які звернулися за вчиненням нотаріальної дії тощо [166].

На підставі викладеного, можемо зробити наступні висновки.

Правовий статус є комплексною правовою категорією з чіткою структурою, яка регулює взаємодію різних суб'єктів в певній сфері суспільних відносин між державою, суспільством і фізичними чи юридичними особами.

Особливість правового статусу приватного нотаріуса обумовлена складністю змісту, оскільки охоплює права, обов'язки та відповідальність в сфері здійснення нотаріальної діяльності. Виконуючи функції, покладені на приватного нотаріуса державою, він набуває адміністративно-правового статусу, оскільки його діяльність регулюється адміністративно-правовими нормами та його пов'язана із задоволенням як приватноправових, так і публічно-правових інтересів.

Адміністративно-правовий статус приватного нотаріуса — це взаємопов'язана сукупність підстав і порядку виникнення правосуб'єктності, адміністративних прав та обов'язків нотаріусів, закріплених у нормах адміністративного права, який сприяє фізичним і юридичним особам і допомагає у здійсненні їх прав та захисту законних інтересів, забезпечує надання нотаріальних послуг, визначає підстави контрольних заходів, юридичної відповідальності нотаріусів у разі вчинення ними правопорушень.

Отримання права на заняття нотаріальною діяльністю та відповідних повноважень вказує на те, що адміністративно-правовий статус приватного нотаріуса обумовлений наявністю унікального дуалістичного статусу, який по своїй суті є спеціальним різновидом професійного статусу, наділений державою публічними повноваженням для ефективного здійснення професійної діяльності. Крім того, особливість дуалістичного статусу вказує на межування статусу приватного нотаріуса зі статусом посадової особи (оскільки виконує функції держави) та особи, яка не перебуває в трудових правовідносинах щодо найманої праці. Також безпосередня участь у реєстраційній діяльності приватного нотаріуса, яка спрямована на посвідчення цивільно-правових договорів щодо прав власності на нерухоме майно — є предметом

адміністративно-правового регулювання, оскільки передбачає обов'язкову державну реєстрацію.

Відносини, які виникають між нотаріусом та особою яка звернулась до нього мають публічну основу, адже в таких відносинах нотаріус постає як представник держави, виконуючи делеговані державою повноваження, що також вказує на дуалістичний (публічно-приватний) статус нотаріусів, зокрема і приватних при виконанні ними реєстраційних дій.

§ 1.2. Функціональна складова та принципи діяльності приватних нотаріусів в Україні

У межах реформування нотаріату ведеться дискусія щодо розширення повноважень нотаріуса. Наприклад, мають намір наділити нотаріусів новими функціями щодо медіації, а також реєстрації укладення та розірвання шлюбів. Ще однією функцією нотаріату може стати реєстрація укладення шлюбів. Зокрема, нотаріус зможе надавати повноцінні правові консультації щодо сутності шлюбу, майнових прав та обов'язків подружжя, а можливість розірвати шлюб у нотаріуса розвантажить суди від позовів, пов'язаних із поділом майна [72]. Наприклад, таким шляхом пішла Литва, де після реформи іпотеки нотаріусу були передані функції іпотечного судді. Нотаріус може зробити виконавчий напис про примусове стягнення боргу по будь-якій угоді в тому випадку, якщо вона була укладена в нотаріальній формі і в її результаті виникли грошові зобов'язання. Делегування цієї функції нотаріусам створює можливість громадянам швидше і простіше стягнути борг у спрощеному порядку [76].

К. Федорова слушно зауважувала, що зміст адміністративно-правового регулювання приватної нотаріальної діяльності в першу чергу проявляється через функції, які реалізуються у процесі такого регулювання [193, с. 89]. Функціонування системи — це поточна робота певних її суб'єктів, виконання ними традиційних (обов'язкових) функцій задля яких вони були утворені чи наділені певними повноваженнями у цій сфері. Поняття функціонування охоплює не лише процеси виконання зовнішніх функцій системи, а й різноманітні внутрішні процеси

підтримання цієї системи в активному стані [31, с. 130; 31³, с. 114]. Прикладне значення з'ясування функціональної специфіки діяльності приватних нотаріусів полягає у тому, побачити доцільність практики передачі окремих повноважень нотаріату органам виконавчої влади або державним і недержавним організаціям з точки зору дотримання законності та повноти забезпечення прав громадян та юридичних осіб і навпаки, можна тільки після теоретичного вивчення функцій нотаріату.

Функції діяльності приватних нотаріусів можуть бути класифіковані за різними підставами. Подвійна природа діяльності нотаріальних органів зумовлює поділ їх функцій за критерієм наявності або відсутності імперативного аспекту в діяльності цих суб'єктів на дві категорії:

1) функції, що впливають із публічно-правового характеру діяльності нотаріальних органів, які характеризують нотаріат як наділену державно-владними повноваженнями інституцію. Розгляд функцій даної групи важливий для визначення місця приватного нотаріату в правовій системі України;

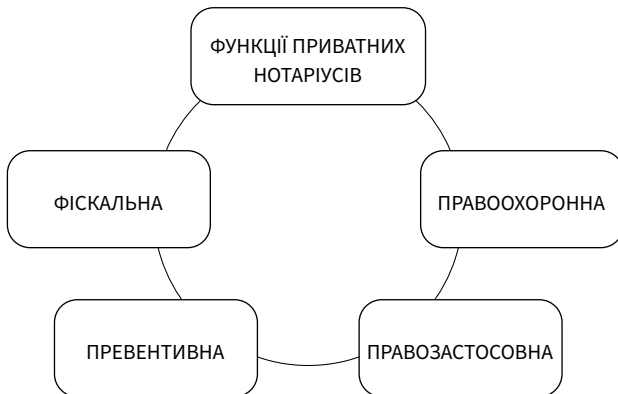
2) функції, що впливають з приватноправового змісту діяльності нотаріальних органів, які відображають специфіку вчинення нотаріальних дій [37, с. 220].

До функцій приватних нотаріусів, які впливають із публічно-правового характеру їх діяльності слід віднести: правоохоронну, правозастосовну, превентивну, фіскальну, — вони відображають державно-владну специфіку такої діяльності (див. мал. 3).

При здійсненні цих *функцій* так чи інакше *проявляється публічний характер діяльності* нотаріальних органів, зокрема і приватні нотаріуси виступають у правовідносинах не на принципі диспозитивності та рівноправності, а застосовують делеговану їм державою можливість імперативного примусу або уповноважені діяти без урахування думки особи-клієнта (наприклад, у разі повідомлення податкового органу про вартість майна, що переходить в порядку спадкування чи дарування).

У рамках *правоохоронної функції* нотаріат за допомогою притаманних йому правових засобів вирішує цілий ряд завдань: по-перше, значно скорочує кількість правопорушень, особливо у сфері власності, по-друге, полегшує розкриття злочинів, по-третє, сприяє зниженню рівня злочинності, забезпечує юридичну безпеку громадян і організацій.

Публічно-правовий характер нотаріату, чітка процедура вчинення нотаріальних дій, необхідність дослідження досить широкого кола доказів — один з ефективних засобів зниження криміногенних факторів у сфері набуття та реалізації права власності, перш за все щодо об'єктів власності, що підлягають державній реєстрації.

Малюнок 3. Функцій приватних нотаріусів публічно-правового характеру

Правозастосовна функція нотаріальних органів (зокрема приватних нотаріусів) найбільш яскраво підкреслює сутність нотаріату як правового інституту, який наділений державно-владними повноваженнями щодо здійснення публічної функції. Нотаріус є суб'єктом правозастосовної діяльності лише в тих випадках, коли йому надано право вирішувати юридичні справи відносно конкретних фактичних ситуацій. Наприклад, нотаріус застосовує правові норми при вчиненні виконавчих написів на документах, що встановлюють заборгованість. При вчиненні виконавчого напису нотаріусу надано повноваження щодо санкціонування примусового відновлення порушених прав. Нотаріальний акт при цьому набуває правової природи акта застосування права — має силу виконавчого документа в рамках виконавчого провадження. При цьому нотаріус одночасно застосовує норми як матеріального, так

і процесуального права, що регламентують порядок нотаріальних дій [108, с. 244].

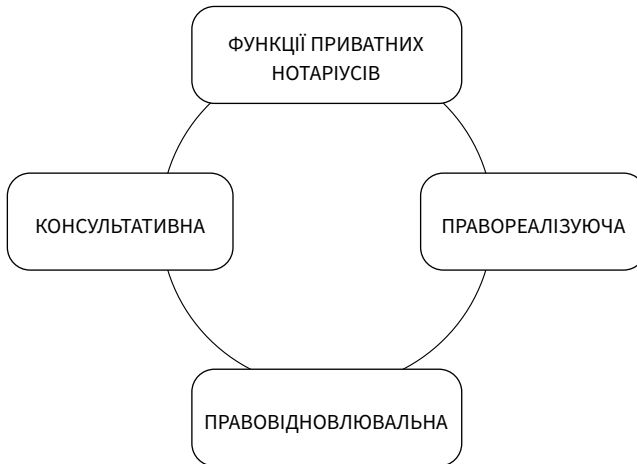
В рамках виконання *превентивної функції* нотаріат здійснює діяльність за такими основними напрямками: полегшення процесу доказування в суді при розгляді правових спорів, оскільки нотаріальні акти мають величезне значення в якості доказів і дозволяють суду виявити дійсну волю сторін і фактичні обставини справи (оптимізуючи процес доказування, нотаріат відіграє важливу роль у здійсненні публічно-владної діяльності держави з реалізації правосуддя); вирішення правових спорів безспірного характеру, зменшуючи кількість їх у судах. Вся нотаріальна діяльність спрямована на попередження виникнення конфліктів і мінімізації зайвого звернення до суду задля захисту своїх прав, що в результаті робить нотаріат інститутом, що забезпечує стабільність і безпеку в суспільстві.

Слід відзначити високу економічність зниження завантаженості судів справами безспірного характеру, які можуть бути вирішені в нотаріальному порядку. Так, результати проведених досліджень показали, що в англосаксонській правовій системі витрати на утримання судів перевищують такі ж витрати в європейських державах континентальної правової системи приблизно в 3–7 разів; попередження можливих суперечок між потенційними учасниками угоди вже на стадії узгодження умов у процесі її укладання, тим самим профілактично знижуючи кількість правових спорів [65, с. 44-46].

На сучасному етапі розвитку інституту нотаріату його слід визнати органом превентивного, попереджувального правосуддя. Вся нотаріальна діяльність спрямована на попередження виникнення конфліктів і звернення до суду, що в результаті робить нотаріат інститутом, що забезпечує стабільність і безпеку в суспільстві. Відповідно до Податкового кодексу нотаріуси зобов'язані повідомляти державним податковим інспекціям про посвідчення договорів оренди об'єктів нерухомості [134].

Фіскальна функція нотаріальних органів відіграє важливу роль у зв'язку зі збільшенням значення оподаткування майна як одного із джерел формування бюджетів. Нотаріат є раціональною формою, що дозволяє фіксувати угоди з нерухомістю, інші юридичні дії і вести облік платників податків.

Наступним блоком є *функції діяльності нотаріальних органів приватноправового характеру*. Функції нотаріату даної групи відображають специфіку нотаріальної діяльності у сфері товарного обігу. Вони характеризують змістовний бік діяльності суб'єктів нотаріальної діяльності. Специфіка полягає в тому, що діяльність, яка реалізується в рамках цих функцій, поширюється на правовідносини суб'єктів товарного обігу, а їх здійснення будується на принципах диспозитивності і рівноправності, які характерні в умовах правової держави (див. мал. 4).

Малюнок 4. Функцій приватних нотаріусів приватноправового характеру

Правореалізуюча функція нотаріату — найважливіша його функція, тому що діяльність нотаріусів (в тому числі і приватних) в її рамках забезпечує реалізацію прав і законних інтересів громадян та юридичних осіб, сприяє втіленню приписів правових норм у конкретні суб'єктивні права і обов'язки шляхом забезпечення правомірної поведінки (дії або бездіяльності) суб'єктів суспільних відносин.

Дана функція виконується нотаріусом різними шляхами. По-перше, нотаріус створює необхідні передумови для правомірної поведінки

суб'єктів, щодо яких вчиняється нотаріальна дія. Наприклад, при видачі свідоцтва про право на спадщину, спадкоємці, які прийняли спадщину, одночасно виконують свої обов'язки з надання необхідних документів, дотримуються вимог правових норм у зв'язку з наявними юридичними заборонами. Нотаріус зобов'язаний забезпечити належні правові умови для правореалізуючої діяльності учасників нотаріальної дії. По-друге, сам нотаріус виконує, використовує і дотримується вимог правових норм (матеріального та процесуального характеру) у зв'язку з наданими йому повноваженнями. Так, при оформленні угоди з купівлі-продажу нерухомого майна він зобов'язаний виконувати вимоги вчинення нотаріальних дій (перевірити приналежність майна продавцю), використовує надані йому права (з перевірки достовірності поданих документів), дотримується встановлених заборон, наприклад, відмовляє в посвідченні угоди при суперечності її змісту дійсним намірам сторін або невідповідності змісту проекту угоди вимогам закону [88, с. 73]. Правореалізуюча функція нотаріату не передбачає обов'язковості застосування владно-розпорядчих повноважень нотаріуса при реалізації прав громадян і юридичних осіб як суб'єктів правовідносин.

Наступною *функцією*, яка входить до другого блоку є *правовідновлювальна*, яка у діяльності приватних нотаріусів пов'язана зі встановленням в нотаріальному провадженні великих груп юридичних фактів, найчастіше об'єднаних в різні за ступенем складності фактичні склади. Відповідно до законодавства про нотаріат, обов'язок перевірки наявності необхідного фактичного складу та витребування потрібних документів покладається безпосередньо на самого нотаріуса.

Нарешті *консультаційна функція* нотаріальних органів полягає в тому, що при вчиненні нотаріальної дії нотаріус відповідно до законодавства про нотаріат зобов'язаний роз'яснити фізичним та юридичним особам їх права та обов'язки, попередити про наслідки вчинення нотаріальних, щоб юридична необізнаність не могла бути використана їм на шкоду. Консультаційна функція нотаріату має велике значення для захисту прав громадян та юридичних осіб в процесі здійснення ними своїх прав, і в кінцевому підсумку сприяє підвищенню рівня юридичної грамотності громадян та правової культури суспільства в цілому.

Розглянута класифікація функцій діяльності нотаріальних органів не є виключною, втім вона, на наш погляд, підкреслює дуалізм правової природи нотаріальної діяльності, а відповідно визначає специфіку адміністративно-правового статусу приватних нотаріусів. Слід зробити висновок, що з'ясування специфіки функцій нотаріальних органів в контексті їх адміністративно-правового статусу є вихідною умовою для подальшого з'ясування теоретичних аспектів адміністративної деліктоздатності приватних нотаріусів (у разі невиконання чи неналежного виконання ними зазначених функцій), що в перспективі також має і прикладне значення для покращення практики застосування інституту адміністративної відповідальності в цій сфері суспільних відносин.

Наступним елементом дослідження діяльності приватних нотаріусів є принципи її здійснення.

Л. С. Сміян визначає принцип як першооснову, підставу, аксіому, постулат, передумову знання, керівну ідею, центральне поняття, ланку, яка пов'язує поняття, відправний пункт пояснення, основоположне теоретичне знання, вираз необхідності або закону явищ, одну з логічних функцій закону, внутрішнє переконання людини і погляд на речі [184, с. 22].

На думку Н. В. Ільєвої, вихідне поняття принципів діяльності нотаріальних органів цілком логічно розглядати як керівну, основну ідею, що концентрує у собі досягнення науки та практики, виражає інтереси суспільства, виконує функцію загальнонормативного орієнтира здійснення нотаріальної діяльності та спрямована на удосконалення та ефективність такої діяльності [64, с. 49].

Отже, під принципами діяльності нотаріальних органів будемо розуміти базові ідеї, положення, обумовлені метою і завданнями, які стоять перед інститутом нотаріату та стосуються всіх напрямків його діяльності, визначають організаційні основи побудови системи та умови її функціонування, правові і моральні норми поведінки посадових осіб у ході реалізації ними своїх повноважень.

Значення принципів, що визначають провадження нотаріальної діяльності, полягає і в тому, що сам процес законотворчої діяльності, в ході якого вони визначаються, повинен переломитися крізь їх призму.

Безперечно, однак, на наш погляд, що систему принципів нотаріальної діяльності не можна обмежити названими в ст. 5 Закону принципами законності, неупередженості, незалежності і таємниці нотаріальної дії. Ця система являє собою більш розвинену і велику структуру шляхом включення в неї тих принципів, які, не будучи сформульованими у вигляді окремих норм, можуть бути виведені в результаті аналізу всієї їх сукупності й сформульовані у вигляді принципів, тому що відображають закономірності побудови, функціонування та розвитку такого правового явища як нотаріат [201, с. 126].

§ 1.3. Правова природа та сутність юридичної відповідальності приватного нотаріуса

Право на отримання професійної правничої допомоги передбачено серед гарантованих Конституцією України [91]. Нотаріат України відіграє важливу роль в реалізації зазначеного права, оскільки виконує стратегічні завдання — правоохоронну та правозахисну діяльність через функціонування державного та приватного нотаріату.

Професія приватного нотаріуса розглядається як одна з найважливіших та найпрестижніших в громадянському суспільстві. Це насамперед пов'язано з тим, що його діяльність є однією з основних ознак, яка визначає рівень захищеності прав людини та є одним зі складників на шляху забезпечення розбудови верховенства права в кожній демократичній та правовій державі. Але здійснення такої діяльності неможливе без забезпечення належного контролю за нею, який реалізується насамперед за допомогою норм інституту юридичної відповідальності приватного нотаріуса.

Аналізуючи структуру правового статусу нотаріуса, ми можемо зазначити, що відповідальність є одним із необхідних, основних елементів такої структури. Специфіка цього елемента полягає в тому, що, з одного боку, він спрямований на забезпечення відповідального ставлення нотаріуса до виконання своїх обов'язків та існує для запобігання вчинення ним правопорушення, а з іншого — наявність особливого порядку стосовно нотаріуса є однією з основних гарантій його професійної діяльності.

Юридична відповідальність за своєю сутністю є важливим елементом правового регулювання суспільних відносин, що проявляється в цілеспрямованому впливі держави на поведінку суб'єкта права за допомогою юридичних засобів. Завдяки цьому впливу стає можливим гідне впорядкування суспільних відносин, надання їм певної системності та стабільності, уникнення різких загострень соціальних конфліктів, максимально можливе втілення принципів соціальної справедливості [40, с. 41]. Юридична відповідальність починається тоді, коли особа не виконала покладений на неї обов'язок, порушила закон. У випадку невиконання або неналежного виконання нею своїх обов'язків, юридична відповідальність набирає негативної форми, а саме санкцій з боку держави.

Відповідальність є правовим відношенням, що виникає між державою і особою, на яку покладається обов'язок зазнати несприятливі наслідки й позбавлення за вчинене правопорушення. Зокрема Н. Т. Петрицин вважає, що «не слід обмежувати поняття відповідальності лише випадками правопорушень, пов'язаних із суспільним осудом правопорушника, винними діями тощо». Юридична відповідальність має державно-примусовий характер і є реакцією з боку органів державної влади на вчинене правопорушення. Це проявляється передусім в тому, що відповідальність застосовується у випадку правопорушення незалежно від волі та бажання правопорушника і має стосовно нього зовнішній характер [133]. Загалом, однією з фактичних підстав юридичної відповідальності є склад правопорушення, який містить сукупність об'єктивних та суб'єктивних ознак, необхідних для визнання скоєного вчинку правопорушенням, а особи — винною у його вчиненні. Якщо ж ми розглядаємо підстави юридичної відповідальності нотаріуса, то беззаперечно можна визначити, що підставою для юридичної відповідальності є будь-яке порушення закону, яке вплинуло або могло вплинути на незаконність дій нотаріуса.

В науковій царині існує декілька підходів до визначення правової природи та сутності юридичної відповідальності, вивчення яких буде корисним для з'ясування змісту юридичної відповідальності приватного нотаріуса.

На підставі аналізу юридичної літератури М. М. Бліхар, існуючі серед науковців підходи щодо розуміння поняття юридичної відповідальності поділяє на три основні групи:

1) прихильників так званої «негативної» юридичної відповідальності, які пов'язують юридичну відповідальність лише зі скоєнням правопорушення;

2) прибічників позитивної юридичної відповідальності, які ґрунтують свою позицію на тому, що юридична відповідальність орієнтована не лише на минулу, але й на сьогоденню та майбутню поведінку суб'єкта правовідносин;

3) науковців, які розглядають юридичну відповідальність не тільки як негативну (ретроспективну) і позитивну (перспективну), але як цілісне правове явище з різними формами реалізації.

На практиці негативна юридична відповідальність пов'язана зі скоєнням правопорушення і супроводжується негативними наслідками для винної особи, а позитивна юридична відповідальність виникає з юридичного обов'язку відповідних суб'єктів здійснювати позитивні, корисні для суспільства функції та реалізується у відповідних регулятивних правовідносинах [19, с. 162].

Ретроспективна (негативна) та перспективна (позитивна) концепція юридичної відповідальності певною мірою суперечать одна одній. У ретроспективному значенні відповідальність розглядається як правовий захід впливу саме за минулу поведінку особи, тобто за скоєне правопорушення. О. Ф. Скакун юридичну відповідальність розглядає як передбачені законом вид і міру державно-владного (примусового) зазначення особою втрат благ особистого, організаційного і майнового характеру за вчинене правопорушення [183, с. 431].

Сутність такої відповідальності «полягає в тому, що вона являє собою зовнішню відносно особи, яка несе відповідальність, суспільну реакцію на протиправну поведінку особи» [75]. Негативну відповідальність О. В. Білоскурська розглядає як тимчасову і примусову, а позитивну — як постійну, добровільну і глибоко усвідомлену відповідальність особи за свою поведінку в теперішньому і майбутньому за належне виконання своїх юридичних обов'язків [16, с. 87]. Позитивний аспект (перспективна концепція) відповідальності являє собою не «розплату»

за вже скоєне, а відповідальність за неналежне виконання своїх функцій, обов'язків, дорученої справи, за сумлінну поведінку [70, с. 27]. В аспекті нотаріальної діяльності така відповідальність нотаріуса означає чітке розуміння і добровільне виконання вимог законодавства та свого професійного обов'язку.

Разом з тим, слушною є думка Н. В. Заяць, яка вважає, що позитивний і негативний аспекти юридичної відповідальності діалектично взаємопов'язані. За переконанням вченої цей зв'язок має вигляд діаметрально протилежних векторів: чим вищий рівень відповідальності в позитивному сенсі, тим рідше виникає негативна відповідальність. Якщо негативна (ретроспективна) відповідальність виконує охоронні функції, то позитивна (перспективна) — виражає її демократичний характер і творчу роль під час виконання професійних обов'язків суб'єктами права [59, с. 87]. Позитивна (перспективна) форма реалізації юридичної відповідальності — це спосіб закріплення юридичного обов'язку дотримуватися і виконувати вимоги права, що реалізується у правомірній поведінці суб'єктів права, яка заохочується або схвалюється державою [62, с. 9]. Наприклад, держава, уповноважуючи приватних нотаріусів посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені законом, зобов'язує їх відмовляти у вчиненні нотаріальної дії в разі її невідповідності законодавству України або міжнародним договорам (ст. 5 Закону «Про нотаріат»), крім того, приватний нотаріус зобов'язаний до початку зайняття приватною нотаріальною діяльністю укласти договір страхування цивільно-правової відповідальності, оскільки шкода, заподіяна особі внаслідок незаконних дій або недбалості приватного нотаріуса, відшкодовується в повному розмірі (ст. 27 та 28 зазначеного Закону). Закон «Про нотаріат» визначає також перелік заходів, що вживаються нотаріусом при виявленні порушення законодавства або у разі допущення ним помилки при вчиненні нотаріальної дії (ст. 51 Закону). Звісно, що у таких ситуаціях ставка робиться на особисту (внутрішню) відповідальність і законодавець у першу чергу розраховує на сумлінність та добросовісність осіб, які уповноважені здійснювати нотаріальну діяльність, ані ж на подальші репресивні заходи у разі недотримання вимог законодавства.

Ретроспективна концепція посідає центральне місце в розумінні сутності юридичної відповідальності, але не потрібно применшувати її ролі проспективного аспекту такої відповідальності, оскільки обидва аспекти важливі для нормального функціонування правової системи.

Враховуючи вищезазначене, під юридичною відповідальністю приватних нотаріусів потрібно розуміти сукупність передбачених законом правових примусових обмежень та зазнання суб'єктами приватної нотаріальної діяльності втрат особистого, організаційного і майнового характеру за вчинене правопорушення.

Щодо юридичної відповідальності нотаріуса, то ретроспективна концепція відтворена, зокрема, в ч. 4 ст. 8, ст. 21, ст. 27, Закону України «Про нотаріат» [171], в той час, як проспективна – у положенні ч. 2 ст. 6 Закону («виконувати обов'язки нотаріуса чесно і сумлінно, згідно з законом та совістю, поважати права й законні інтереси громадян і організацій, зберігати професійну таємницю, скрізь і завжди берегти чистоту високого звання нотаріуса»). Отже, юридична відповідальність нотаріуса як структурний елемент його правового статусу полягає не тільки в застосуванні відносно нотаріуса відповідних примусових заходів за вже вчинене правопорушення (ретроспективний аспект), а й в усвідомленні ним своєї відповідальності за належне виконання обов'язків (проспективний аспект).

Значимо, що інститут відповідальності приватних нотаріусів у відносинах щодо здійснення нотаріальної діяльності є неодмінним нагальним проявом об'єктивної реальності, що діє як обов'язковий упорядковувальний фактор щодо суспільних відносин, втілює потребу узгодження поведінки суб'єктів соціального спілкування через вимогу підпорядковувати, координувати та коригувати під час колективної діяльності дії кожного з діями інших, приватний інтерес погоджувати із публічним [135, с. 7]. До того ж важливо, що після вчинення делікту приватний нотаріус наділяється правом самостійно, без втручання держави мінімізувати або ліквідувати негативні наслідки як додатковий юридичний обов'язок, що є змістовним елементом правовідновлювальної юридичної відповідальності [181, с. 31].

Об'єктний вимір механізму відповідальності приватних нотаріусів у відносинах щодо здійснення нотаріальної діяльності є самостійним

явищем, що виявляється через правовідносини щодо відповідальності приватних нотаріусів за делікти у сфері нотаріальної діяльності. Мається на увазі об'єктний вимір юридичних прав та обов'язків пасивного й активного типу, відповідно. Так, об'єктом суб'єктивного права, як правило, постає категорія, тотожна до об'єкта правовідносин. Що ж до змісту юридичного обов'язку, то це переважно відповідна поведінка зобов'язаних приватних нотаріусів. У такий спосіб через диспозицію відповідних юридичних норм як необхідність і закономірності, продиктовані правом, забезпечується взаємозв'язок об'єктного виміру відповідальності приватних нотаріусів з нормативними засадами і змістовною динамікою механізму відповідальності за делікти у сфері нотаріальної діяльності.

Установлене в юридичній нормі суб'єктивне право звернене до уповноваженого суб'єкта (приватних нотаріусів до вчинення деліктів, а після — компетентних органів, уповноважених притягувати до юридичної відповідальності, накладати стягнення), а юридичний обов'язок — до зобов'язаного (конкретного приватного нотаріуса).

По суті, юридична відповідальність приватних нотаріусів за делікти у сфері нотаріальної діяльності встановлюється згідно з нормами права, звернена до свідомості та волі цих зобов'язаних суб'єктів, що диктується їм з метою реалізації публічного інтересу, відповідного суб'єктивного права — визначене, співвіднесене з державною волею, необхідне правило поведінки. Тобто публічний інтерес у сфері нотаріальної діяльності та державна воля, втілені в юридичних нормах, індивідуалізуються в конкретних суб'єктивних правах та юридичних обов'язках. Додатково зробимо акцент, що воля окремих учасників конкретних правовідносин підкорюється державній волі та публічному інтересу, а поведінка уповноваженого суб'єкта — суб'єктивному праву, зобов'язаного суб'єкта — юридичному обов'язку.

Під час діяльності межі волевиявлення суб'єктів права визначаються правовими нормами. У свою чергу, здійснення фактичного переліку суб'єктивних прав та обов'язків (в межах наданих законом) у кожній окремій ситуації реалізації свого адміністративно-правового статусу приватними нотаріусами обумовлює об'єкт ефективного волевиявлення суспільних відносин. Самі суб'єкти права повинні мати ясність щодо

того, яка поведінка та в якій мірі є допустимою в об'єктивному вимірі механізму підзвітності, це стосується і діяльності приватних нотаріусів. Необхідно додатково звернути увагу на той факт, що головна відмінність між об'єктивним і суб'єктивним вимірами механізму відповідальності приватних нотаріусів за делікти у сфері нотаріальної діяльності полягає в тому, що в об'єктивному вимірі достатньо прослідкувати зв'язок із об'єктивною реальністю та зважати на взаємодію із суб'єктом права. З іншого боку, суб'єктивний вимір орієнтується на свідомо-вольові прояви діяльності приватних нотаріусів під час виконання передбачених законодавством функцій нотаріату (нотаріальної діяльності) щодо впливу на об'єктивний вимір специфічними правовими методами.

Д. М. Лук'янець зауважує, що юридична відповідальність — це регламентована правовими нормами реакція з боку уповноважених суб'єктів на діяння фізичних або юридичних осіб (колективних суб'єктів), що проявляються в недотриманні встановлених законом заборон, невиконанні встановлених законом обов'язків, порушенні цивільно-правових зобов'язань, заподіянні шкоди або завданні збитків і виражена в застосуванні до осіб, які вчинили такі діяння, засобів впливу, що тягнуть за собою позбавлення особистого, майнового або організаційного характеру [114, с. 28].

Тож, за нашим розумінням, на сучасному етапі під *юридичною відповідальністю приватних нотаріусів* слід розуміти сукупність передбачених законом правових примусових обмежень, поєднаних із закріпленими у нормах різних галузей права (кримінального, адміністративного, цивільного) обов'язками даної категорії суб'єктів права зазнати втрат чи обмежень особистого, організаційно-професійного і майнового характеру за вчинення ними правопорушень, пов'язаних з реалізацією ними незалежної приватної нотаріальної діяльності та/чи деякими суміжними з нею видами делегованих державою публічних послуг (реєстраційна діяльність) чи зобов'язань (первинний фінансовий моніторинг).

§ 1.3. Види юридичної відповідальності приватного нотаріуса в Україні: проблемний погляд

Юридична відповідальність приватного нотаріуса не є однорідною за своїм змістом і правовими наслідками та включає чотири основних види: кримінальну, адміністративну, дисциплінарну та цивільно-правову (це класична доктрина). Кожний із наведених видів може бути застосований до приватного нотаріуса у випадку порушення, недотримання чи невиконання ним своїх професійних обов'язків, правил та зобов'язань, передбачених законами України, іншими нормативно-правовими актами. У кожному випадку відповідальність нотаріуса обумовлена його правовим статусом [199, с. 73].

Така позиція відповідає положенню Конституції України, де фактично задекларовані такі ж види відповідальності (п. 22 ч. 1 ст. 92). Проте в юридичній літературі наявні й інші точки зору щодо видів юридичної відповідальності нотаріуса. Так, О. В. Коротюк вказує на необхідність доповнення такого переліку ще й таким видом відповідальності як моральна, яку нотаріус несе перед громадянським суспільством [93, с. 43]. Не применшуючи ролі морально-етичного аспекту в діяльності нотаріуса, на нашу думку, виділення моральної відповідальності як окремого виду є недоречним, оскільки вважаємо, що вона поглинається іншими видами відповідальності, зокрема відповідальністю за порушення професійних обов'язків (дисциплінарною).

Поряд з традиційним поділом юридичної відповідальності на такі види, як кримінальна, адміністративна, дисциплінарна та цивільно-правова, серед науковців поглиблюється дискусія щодо існування професійної відповідальності, яка є достатньо актуальною.

Крім того, якщо проаналізувати чинне законодавство, то можна виділити декілька пов'язаних, але відносно самостійних сфер діяльності приватного нотаріуса, які підлягають контролю з боку уповноважених державних органів та є об'єктом адміністративно-правової охорони: суто нотаріальна діяльність (передбачена Законом України «Про нотаріат»); у сфері фінансового моніторингу; у сфері державної реєстрації прав на нерухоме майно; у сфері державної реєстрації юридичних

осіб, громадських формувань і т. ін.; запобігання корупції, у яких нотаріуси визнані суб'єктами, на яких поширюється дія Закону України «Про запобігання корупції» (особи, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але надають публічні послуги).

Цивільно-правова відповідальність є одним із видів юридичної відповідальності, тому вона характеризується наявністю негативних наслідків для правопорушника, такі як суспільний осуд, державний примус тощо. Негативні наслідки проявляються у зменшенні певної частини його майна, суспільний осуд є негативною реакцією держави та суспільства на правопорушення. Державний примус полягає в тому, що міри відповідальності встановлюються відповідно до законодавства у правових нормах, реалізація яких забезпечується силою держави. Покладення на особу додаткових обов'язків як певної міри відповідальності має місце при пред'явленні до правопорушника вимог щодо відшкодування ним збитків чи сплату штрафу або пені [87, с. 160].

Цивільно-правова (майнова) відповідальність нотаріуса має певні особливості, оскільки тісно пов'язана з інститутом страхування відповідальності нотаріуса та є одним із видів відповідальності, до якої він може притягатися у процесі здійснення своєї професійної діяльності. Зазначений вид юридичної відповідальності, який настає за фактом заподіяння шкоди, відображається в статтях 21, 27 та 28 Закону України «Про нотаріат».

Особиста відповідальність за заподіяну шкоду є одним з аспектів, які відрізняють діяльність приватного нотаріуса, від державного. Якщо внаслідок незаконних дій або недбалості приватного нотаріуса була завдана шкода особі, вона повинна бути відшкодована в повному розмірі. Разом з тим, нотаріус не несе відповідальності якщо особа, яка звернулася до нотаріуса за вчиненням нотаріальної дії: подала неправдиву інформацію щодо будь-якого питання, пов'язаного із вчиненням нотаріальної дії; подала недійсні та/або підроблені документи; не заявила про відсутність чи наявність осіб, прав чи інтересів яких може стосуватися нотаріальна дія, за вчиненням якої звернулася особа [171].

Виконання обов'язку самостійно відповідати за заподіяну шкоду приватним нотаріусом вказує на необхідність мати для цього певні кошти,

аби відшкодувати клієнтові у грошовому вигляді завдані збитки. Щоб наявність цієї суми не залежала від конкретних доходів чи витрат приватного нотаріуса у певний проміжок часу, передбачається існування такої грошової суми (своєрідного фонду), яка має цільовий напрям для її використання, або ж можливість отримання такої суми від інших органів, зокрема від страхової організації. Стаття 28 Закону України «Про нотаріат» для забезпечення відшкодування заподіяної внаслідок вчиненої нотаріальної дії здійснення функцій державного реєстратора прав на нерухоме майно відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» шкоди приватний нотаріус зобов'язаний до початку зайняття приватною нотаріальною діяльністю укласти договір страхування цивільно-правової відповідальності. Законодавець наголошує на тому, що держава не несе відповідальності за шкоду, заподіяну неправомірними діями приватного нотаріуса при здійсненні ним нотаріальної діяльності функцій державного реєстратора прав на нерухоме майно. Також приватний нотаріус не несе відповідальності за зобов'язаннями держави. Мінімальний розмір страхової суми з 1 січня 2013 р. складає тисячу мінімальних розмірів заробітної плати [52, с. 152].

Враховуючи те, що приватний нотаріус несе персональну відповідальність за недбальство чи незаконні дії при вчиненні ним нотаріальних дій, потрібно наголосити на тому, що зводить відносини з відшкодування шкоди до стосунків з особою, постраждалою від дій нотаріуса, та страховою компанією не буде повною мірою вірним. Відповідальність несе саме нотаріус. Страховий фонд приватного нотаріуса лише забезпечує такі виплати і тут йдеться про окремі (страхові) відносини між нотаріусом та страховою компанією [67, с. 101].

Для цивільно-правової відповідальності властивим є те, що це, в першу чергу, відповідальність особи, яка порушила суб'єктивне цивільне право перед потерпілим, а вже потім перед державою чи суспільством [176, с. 36]. Як зазначила І. С. Канзафарова, відповідальність є охоронним інститутом права, який природно виконує охоронну функцію права, що в свою чергу, складається з таких елементів: компенсаційний вплив та штрафний (репресивний) вплив [71, с. 86]. У випадку з цивільно-правовою відповідальністю приватного нотаріуса компенсаційний

вплив спрямовується на громадянина, якому нанесено шкоду через неправомірні дії нотаріуса, а репресивний вплив — на нотаріуса, діями якого завдана шкода [67, с. 102].

Особливістю цивільно-правової відповідальності приватного нотаріуса є те, що така шкода може бути завдана тільки під час виконання ним професійних обов'язків — вчинення нотаріальних дій, що вказує на обмежене коло суб'єктів таких правовідносин.

Страхування цивільно-правової відповідальності у сфері здійснення професійних обов'язків може розглядатися як «професійний ризик». В основі професійної відповідальності лежить не принцип провини, а принцип ризику здійснення професійної діяльності. Ідея ризику включає і наслідки, пов'язані з поняттям провини — компенсацію збитків у повному обсязі [67, с. 102].

Як зазначає Р. А. Майданик, професійний ризик потрібно розглядати у вузькому та широкому розумінні як невизначеності, притаманні ризикованим видам професійної діяльності. У широкому розумінні професійний ризик є притаманний будь-яким видам професійної діяльності процесом з подолання невизначеності у ситуації неминучого вибору, що може призвести до шкідливих наслідків. У вузькому розумінні професійний ризик — це імовірнісного характеру небезпека настання негативних наслідків для оточення, яка об'єктивно (іманентно) притаманна певним видам професійної діяльності [7, с. 182-185].

Професійна діяльність як така, сприймається та оцінюється в суспільстві далеко неоднаково та не завжди вірно, тому необхідно здійснити її загальну характеристику, яка надасть змогу представити реальну картину професійної діяльності. На наш погляд професійна діяльність характеризується масовістю, оскільки сотні тисяч людей здійснюють професійну діяльність, хоча разом з тим, масовість професійної діяльності ставить складні задачі відбору людей, дійсно мотивованих та здатних виконувати важкі та важливі обов'язки для суспільства; підвищеною відповідальністю осіб, які здійснюють професійну діяльність, яка є зовнішньою — перед ким-то, та внутрішньою — перед самим собою. Від рішень осіб, які здійснюють професійну діяльність залежать долі людей, їх життя, здоров'я та безпека, майнові та немайнові відносини, стабільність економіки, приток інвестицій та багато інших

благ та відносин, притаманних людському суспільству. Надії на осіб, які здійснюють професійну діяльність полягають у великих, іноді дуже великих очікуваннях, які пов'язані з професійною діяльністю та досить високими вимогами до неї, оскільки суспільство звикло покладатися та очікувати від осіб, які здійснюють відповідний вид професійної діяльності рішення соціальних, правових, економічних, фінансових проблем, які виникають в складних життєвих ситуаціях. Також, характерним для професійної діяльності є її престижність, оскільки, до таких осіб та до їх соціального оточення ставляться з повагою, їх професійній діяльності приділяють багато уваги; інтелектуальність, яка мотивує людину шукати істину, досягати успіху, бути найкращим, вміти вирішити поставлену задачу [190, с. 129-130].

На відміну від інших видів та форм відповідальності, професійна відповідальність наповнюється конкретним змістом, безпосередньо пов'язаним з тими знаннями, уміннями й навичками, які людина реалізує в будь-якому виді своєї професійної діяльності. Професійну відповідальність можна розуміти як відповідальності певного суб'єкта, котрий здійснює професійну діяльність, як морально-психологічної здатності та добровільно взятого на себе обов'язку звітувати, тобто відповідати (надавати відповідь) перед собою та своїм оточенням — клієнтом, правничою спільнотою, суспільством — за результати своєї професійної діяльності та на підставі такої звітності отримувати позитивні чи негативні санкції (покарання або заохочення) [187, с. 87].

Проводячи наукове дослідження О. А. Файер запропонувала розглядати професійну відповідальність — як застосування до нотаріуса, який діє відповідно до свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю та внесений до Єдиного реєстру нотаріусів, у випадку завдання ним шкоди третім особам при невиконанні або неналежному виконанні своїх професійних обов'язків, заходів державного примусу у вигляді санкцій (додаткових обтяжень), направлених на відновлення порушених прав та інтересів третіх осіб [191, с. 64].

Відповідно до ст. 7 Закону України «Про страхування» приватний нотаріус належить до числа суб'єктів, які зобов'язані страхувати свою цивільно-правову відповідальність [174]. Страхування професійної відповідальності здійснюється на випадок виникнення будь-яких упущень,

недоглядів, необережності і т.п. особи, що займається професійною діяльністю. При цьому мається на увазі, що ця особа володіє необхідною компетенцією для заняття даним видом діяльності і ставитися до своїх обов'язків сумлінно, виконуючи всі вимоги, що пред'являються до даної професії. Підтвердженням рівня кваліфікації особи, що займається професійною діяльністю, є наявність у нього сертифікатів, дипломів або інших документів, що підтверджують його професійне вміння [111, с. 64].

Проводячи наукове дослідження Н. В. Вороніна зробила висновок на підставі аналізу правових норм, що регулюють страхові правовідносини, результатів вивчення відповідної юридичної літератури про віднесення страхування професійної відповідальності до майнового страхування, зокрема до різновиду страхування цивільної відповідальності. Прийнято виділяти два види страхування цивільно-правової відповідальності, а саме:

- страхування ризику відповідальності за зобов'язаннями з відшкодування шкоди, завданої страхувальником (страхування відповідальності);
- страхування ризику відповідальності за порушення умов договору [33, с. 85].

С. С. Осадець визначає, що цивільно-правова відповідальність страхувальника виникає як юридичний наслідок невиконання або неналежного виконання ним передбачених цивільним правом обов'язків, через що було порушено суб'єктивні цивільні права третьої особи. Відповідальність за помилки або упущення, що їх припустилася особа під час виконання професійних обов'язків, базується на законодавчих та нормативних актах, які регламентують зобов'язання сторін у тій чи іншій сфері діяльності [186, с. 214].

Тому на наш погляд, правовідносини щодо страхування відповідальності приватного нотаріуса не можна розглядати в контексті виключно цивільно-правових відносин, оскільки регулювання професійної діяльності нотаріуса здійснюється нормами, котрі мають адміністративно-правовий характер. В підтвердження цієї думки можемо зазначити наступне.

Відмінність між поняттями «цивільно-правова відповідальність» і «професійна відповідальність» полягає в нерозривному зв'язку поняття

«професійна відповідальність» з такими категоріями, як «професія», особистість конкретної фізичної особи, що володіє необхідними спеціальними знаннями і кваліфікацією, досвідом і діловими якостями [192, с. 16].

Правопорушення під час здійснення професійної діяльності пов'язане зі встановленням договірних або прирівняних до них правовідносин між особою, яка здійснює професійну діяльність, і замовником. Договірна відповідальність особи, що виконує професійну функцію, завжди похідна від договірного зобов'язання. Водночас з договірних зобов'язань може витікати і деліктна відповідальність. Особа, яка своїми діями заподіяла шкоду, порушує не конкретний обов'язок активного характеру, а загальний обов'язок утримуватися від порушення абсолютних суб'єктивних прав іншої особи. Крім того, деліктна відповідальність особи, яка здійснює професійну діяльність, безпосередньо виникає з її договірних (або прирівняних до них) зобов'язань, у зв'язку з чим з'являється обґрунтована можливість визначити таку підпорядкованість двох видів відповідальності як змішану відповідальність [33, с. 86].

Нотаріус здійснює публічно-правові функції від імені держави, що відображає його правовий статус як особи, яка знаходиться на службі держави та суспільства.

Основними напрямками нотаріальної діяльності є: забезпечення безспірності прав та фактів, а також доказової сили документів; забезпечення законності при укладенні договорів та здійсненні інших нотаріальних дій; надання правової допомоги особам, які звернулися до нотаріуса за здійсненням нотаріальних дій. Вимоги до здійснення нотаріальної діяльності визначені Законом України «Про нотаріат» та Порядком вчинення нотаріальних дій нотаріусами України [138]. Невиконання нотаріусом того чи іншого свого обов'язку, який впливає з виконання ним своїх функцій, може призвести до притягнення нотаріуса до професійної відповідальності, якщо він своїми діями (бездіяльністю), неакуратністю або своєю неухважністю завдав шкоди іншій особі.

Застосування щодо нотаріуса терміну «цивільно-правова відповідальність» в зазначеному контексті є не зовсім вірним, оскільки, як вже зазначалось раніше, ми ведемо мову про відповідальність нотаріуса при здійсненні ним професійної, тобто нотаріальної діяльності. Якщо

проаналізувати норми статей 21 та 27 Закону України «Про нотаріат», ми прийдемо до висновку, що законодавець говорить про відповідальність, яка настає виключно при невиконанні або неналежному виконанні нотаріусом професійних обов'язків. Отже, доречнішим буде застосування терміну «професійна відповідальність», оскільки, він охоплює настання відповідальності нотаріуса тільки при невиконанні або неналежному виконанні своїх професійних обов'язків. В усіх інших випадках діяльності нотаріуса, як і будь-якої іншої особи, не пов'язаної з виконанням професійних обов'язків, мова буде йти про цивільно-правову відповідальність.

Приватний нотаріус, як особа, уповноважена на здійснення нотаріальних дій проходить адміністративну процедуру для отримання права на здійснення своєї професійної діяльності, однією з умов якої є страхування своєї професійної відповідальності, умовами настання якої є порушення професійних обов'язків. Зазначене дає можливість стверджувати, що страхування цивільно-правової відповідальності приватного нотаріуса має змішаний характер з елементами адміністративно-правового регулювання у зв'язку з тим, що цивільно-правова відповідальність приватного нотаріуса настає в результаті вчинення ним правопорушення у вигляді невиконання або неналежного виконання професійних обов'язків, що призвело до заподіяння шкоди третім особам.

Найбільш суворим видом галузевої юридичної відповідальності є кримінальна відповідальність, яка настає лише внаслідок скоєння злочину — суспільно небезпечного діяння, склад якого встановлений та передбачений Кримінальним кодексом України (далі — КК України).

Багато з кримінально-правових положень, які стосуються нотаріуса як спеціального суб'єкта злочину, виступають гарантією охорони конституційних прав та інтересів. А. М. Орлеан з цього приводу вірно відзначив, що гарантоване Основним законом право на судовий захист від замахів на честь, гідність, життя та здоров'я, особисту свободу і власність, потребує криміналізації найбільш суспільно небезпечних з них [128, с. 70-71].

Як результат законотворчої діяльності коло злочинів, спеціальними суб'єктами яких можуть бути як державні, так й приватні нотаріуси

як особи, на яких покладено виконання функцій держави, обмежується статтями 232-1, 365-2, 368-4 КК України. Стаття 232-1 «Незаконне використання інсайдерської інформації» — Порухення заборони використання інсайдерської інформації, якщо це призвело до отримання особою, яка вчинила зазначені дії, чи третіми особами необґрунтованого прибутку в значному розмірі, або уникнення особою, яка вчинила зазначені дії, чи третіми особами значних збитків, або якщо це заподіяло значну шкоду охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб. Згідно із цією ж статтею, дається пояснення, хто саме належить до таких осіб — «під особами, які вчинили дії, передбачені цією статтею, розуміються: посадові особи емітента, у тому числі ті, які були посадовими особами емітента на момент ознайомлення з інсайдерською інформацією; особи, які мають доступ до інсайдерської інформації у зв'язку з виконанням ними трудових (службових) обов'язків або договірних зобов'язань незалежно від відносин з емітентом, у тому числі співробітники професійних учасників фондового ринку; державні службовці, яким відома інсайдерська інформація внаслідок виконання ними посадових (службових) обов'язків; особи, які ознайомилися з інсайдерською інформацією неправомірним шляхом; аудитори, нотаріуси, експерти, оцінювачі, арбітражні керуючі або інші особи, які виконують надані законом публічні повноваження» [218, с. 124].

Стаття 365-2 «Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги» — зловживання своїми повноваженнями аудитором, нотаріусом, оцінювачем, уповноваженою особою або службовою особою Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, іншою особою, яка не є державним службовцем, посадовою особою місцевого самоврядування, але здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, у тому числі послуг експерта, арбітражного керуючого, приватного виконавця, незалежного посередника, члена трудового арбітражу, третейського судді (під час виконання цих функцій), або державним реєстратором, суб'єктом державної реєстрації прав, державним виконавцем, приватним виконавцем з метою отримання неправомірної вигоди, якщо це завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам

або інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам юридичних осіб [100].

Злочин, котрий передбачений ст. 365-2 КК України, має безпосередньо матеріальний склад, оскільки його об'єктивна сторона чітко охоплює суспільно небезпечні наслідки діяння, які можуть мати вираження або у вигляді істотної шкоди (ч. 1, ч. 2 ст. 365-2), або у вигляді тяжких наслідків (ч. 3 ст. 365-2). Також досить схожою є ситуація в статті 364 КК України, яка є загальною нормою щодо інших кримінально-правових норм, які передбачають відповідальність за злочини у сфері службової діяльності, ст. 365-2 КК України є загальною щодо всіх решти норм, якими встановлена відповідальність нотаріусів за злочинні діяння, пов'язані зі здійсненням ними незалежної професійної діяльності. Наприклад, спеціальним видом зловживання нотаріусом своїми повноваженнями (обов'язками) варто вважати діяння, передбачене статтею 232-1 КК України, оскільки інсайдерська інформація стає відомою нотаріусу безпосередньо у зв'язку з виконанням ним своїх професійних обов'язків, на нотаріуса покладається обов'язок не використовувати цю інформацію в цілях, які не передбачені законодавством [218, с. 125].

Стаття 368-4 «Підкуп особи, яка надає публічні послуги» — пропозиція чи обіцянка аудиту, нотаріусу, оцінювачу, іншій особі, яка не є державним службовцем, посадовою особою місцевого самоврядування, але провадить професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, у тому числі послуг експерта, арбітражного керуючого, приватного виконавця, незалежного посередника, члена трудового арбітражу, третейського судді (під час виконання цих функцій), надати йому/їй або третій особі неправомірну вигоду, а так само надання такої вигоди або прохання її надати за вчинення особою, яка надає публічні послуги, дій або її бездіяльність з використанням наданих їй повноважень в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає таку вигоду, або в інтересах третьої особи [100].

Варто також відзначити й такий злочин, спеціальним суб'єктом якого можуть бути нотаріуси, як діяння, передбачене ст. 209-1 КК України, — умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму. Водночас відповідно до пунктів «г» п. 8 ч. 2

статті 5 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму», нотаріуси разом з іншими суб'єктами незалежної професійної діяльності зараховані саме до спеціально визначених суб'єктів фінансового моніторингу [218, с. 126].

Можливість завдання шкоди діями чи бездіяльністю нотаріуса не викликає жодного сумніву. Це зумовлюється наявністю у нотаріуса комплексу особливих повноважень щодо оформлення офіційних документів, надання юридичної достовірності певним правам і фактам, доступу до інформації з обмеженим доступом у державних та єдиних реєстрах інформаційної системи Міністерства юстиції України тощо.

Необхідно також звернути увагу на те, що криміналізація злочинів, вчинюваних нотаріусом як спеціальним суб'єктом, певним чином зумовлена ратифікацією Україною Конвенції ООН проти корупції [90] та Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією [96]. Зокрема, у положеннях цих міжнародних договорів передбачається зобов'язання кожної з країн-учасниць щодо криміналізації таких діянь як зловживання впливом, підкуп у приватному секторі тощо, що й було реалізовано законодавцем України шляхом включення до КК відповідних положень.

З урахуванням вищенаведеного, зауважимо, що криміналізація неправомірної поведінки нотаріуса як спеціального суб'єкта злочину виявляється цілком обґрунтованою, своєчасною і доцільною. Крім того, кримінально-правова охорона відповідних суспільних цінностей від суспільно небезпечної поведінки нотаріуса обумовлюється принципами криміналізації посягань.

Можемо зробити припущення, що приватний нотаріус притягається й до дисциплінарної відповідальності, оскільки при здійсненні нотаріальної діяльності він повинен дотримуватися Правил професійної етики нотаріусів України [170]. Проте, ми не можемо цього стверджувати однозначно, оскільки в Правилах професійної етики нотаріусів України дисциплінарна відповідальність приватних нотаріусів не знайшла свого закріплення.

В юридичній літературі наявний підхід, відповідно до якого дисциплінарна відповідальність нотаріуса розглядається як окремий, самостійний елемент його правового статусу [17, с. 87], ми розділяємо таку

позицію, оскільки приватний нотаріус має особливий статус у порівнянні з іншими особами, які здійснюють свою професійну діяльність в правничій сфері.

Однією з особливостей українського нотаріату є те, що відповідно до діючого законодавства, нотаріальні дії в нашій державі вчиняються як державними нотаріусами, так і приватними нотаріусами, і це, як відомо, пов'язано з історичними особливостями нашої країни. Причому з кожним роком загальна кількість посад державних нотаріусів скорочується, тоді як кількість нотаріусів, що займаються приватною практикою незмінно зростає. Примітно, що, не дивлячись на свою назву, державні нотаріуси зовсім не є «різновидом» державних службовців. Більш того, державні службовці та нотаріуси мають ряд суттєвих відмінностей. Так, нотаріуси мають особливу роль, виражену в їх специфічних правах та обов'язках. А їх праця, на відміну від державних службовців, в першу чергу регулюється нормами трудового законодавства, а не особливими нормативно-правовими актами про держслужбу; з державними нотаріусами при прийомі на роботу укладається не контракт, а трудовий договір.

Можливість притягнення приватного нотаріуса до дисциплінарної відповідальності повинна бути передбачена спеціальним актом — Правилами професійної етики нотаріусів України. Звичайно, дисциплінарної відповідальності, в звичайному її розумінні, закріпленому в Кодексі законів про працю України (далі — КЗпП України), вони не несуть. Це пов'язано з тим, що вони не перебувають у трудових відносинах в якості працівників, а значить, не є суб'єктами даної відповідальності.

Як ми зазначали вище, приватний нотаріус є суб'єктом, який може притягатися до професійної відповідальності, яка повинна розглядатися не тільки в цивільно-правовому аспекті, але й як вид відповідальності за порушення професійних обов'язків без завдання шкоди третім особам. Особливість професійної відповідальності приватного нотаріуса є предметом дослідження в наступних частинах цієї монографії.

Таким чином, на підставі проведеного аналізу можемо зазначити наступне: під юридичною відповідальністю приватних нотаріусів на сучасному етапі слід розуміти сукупність передбачених законом правових примусових обмежень, поєднаних із закріпленими у нормах різних

галузей права (кримінального, адміністративного, цивільного) обов'язками даної категорії суб'єктів права зазнати втрат чи обмежень особистого, організаційно-професійного і майнового характеру за вчинення ними правопорушень, пов'язаних з реалізацією ними незалежної приватної нотаріальної діяльності та/чи деякими суміжними з нею видами делегованих державою публічних послуг (реєстраційна діяльність) чи зобов'язань (первинний фінансовий моніторинг).

Адміністративний (публічний) характер діяльності зокрема і приватного нотаріуса, та здійснення ним дій від імені держави дозволяє зробити висновок про деліктний характер індивідуальної відповідальності нотаріуса за порушення ним встановленого порядку вчинення нотаріальних дій та/чи інших передбачених законодавством делегованих державою публічних послуг/зобов'язань.

Юридична відповідальність є структурним елементом правового статусу приватного нотаріуса, специфіка якого полягає в тому, що з одного боку стимулює приватного нотаріуса відповідально ставитися до виконання своїх обов'язків, а з іншого боку демонструє особливий порядок притягнення до юридичної відповідальності приватного нотаріуса, що своєю чергою виступає гарантією його професійної діяльності.

Особливість юридичної відповідальності приватного нотаріуса проявляється в тому, що сфера його професійної діяльності та існуючі види юридичної відповідальності не можуть бути реалізовані у звичний для всіх способ.

Цивільно-правова відповідальність приватного нотаріуса тісно пов'язана з інститутом страхування. Зобов'язання особистої відповідальності та її страхування є одним з аспектів, які відрізняють приватного нотаріуса від державного. Страхування цивільно-правової відповідальності у сфері здійснення професійних обов'язків може розглядатися як «професійний ризик», що вказує на обов'язкову умову реалізації зазначених правовідносин — професійна діяльність. Тому проводячи наукове дослідження, ми зробили висновок, що у відношення приватного нотаріуса цивільно-правову відповідальність не можна розглядати виключно як інститут цивільного права. Страхування цивільно-правової відповідальності приватного нотаріуса має змішаний характер з елементами адміністративно-правового регулювання у зв'язку з тим,

що цивільно-правова відповідальність приватного нотаріуса настає в результаті вчинення ним правопорушення у вигляді невиконання або неналежного виконання професійних обов'язків, що призвело до заподіяння шкоди третім особам.

На наш погляд буде доречним вважати, що така відповідальність відноситься до професійної відповідальності, під якою слід розуміти застосування до приватного нотаріуса заходів впливу та державного примусу у випадку завдання ним шкоди третім особами при невиконанні або неналежному виконанні своїх професійних обов'язків.

Кримінально-правова відповідальність приватного нотаріуса настає в результаті вчинення ним кримінального правопорушення на загальних підставах.

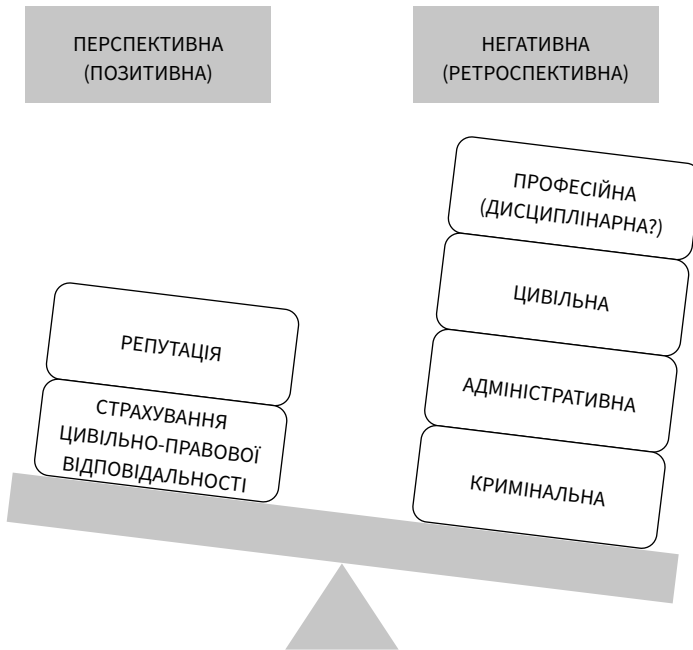
Дисциплінарна відповідальність приватного нотаріуса також має певні особливості, оскільки приватний нотаріус не перебуває у трудових правовідносинах, в Правилах професійної етики не передбачено дисциплінарної відповідальності, а застосування заходів впливу здійснюється відповідно до норм законодавства адміністративно-правового характеру. Тому вважаємо, що у відношенні приватного нотаріуса можуть застосовуватися спеціальні адміністративно-правові заходи професійної відповідальності за порушення етичних норм професійної діяльності, неналежне виконання професійних обов'язків тощо.

Тож на підставі наведеного нами наголошується, що юридична відповідальність приватного нотаріуса залежно від реакції держави та характеру наслідків поділяється на перспективну (позитивну) та ретроспективну (негативну) і включає кримінальну, адміністративну, професійну та цивільну відповідальності (див. мал. 5).

Якщо взяти до уваги вже раніше отримані співавторами монографії наукові здобутки щодо сутності та призначення інституту юридичної відповідальності (наприклад, статті: «*Інститут адміністративної відповідальності у системі ювенальної юстиції*» (2019 рік) [31²] або «*Міждисциплінарний погляд на правове регулювання проституції: питання правової відповідальності та лібералізації*» (2022 рік) [52]), необхідно ще зазначити, що юридична відповідальність приватних нотаріусів має розглядатися не лише як гарантія законного та сумлінного виконання ними своїх обов'язків, засіб охорони законних інтересів

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

держави та громадян, пов'язаних із наданням нотаріальних послуг, а і як режим забезпечення прав самих приватних нотаріусів у процесуальних відносинах, які виникають щодо застосування до них державою примусових заходів.

Малюнок 5. Види юридичної відповідальності приватного нотаріуса

Отже, кожний із наведених у цьому параграфі видів юридичної відповідальності повинен включати такі компоненти, як: особливий статус приватного нотаріуса як учасника процесуальних / деліктних відносин; гарантії захисту його прав; процедури провадження в різних видах справ (залежно від виду юридичної відповідальності); заходи забезпечення такого провадження; систему юридичних стягнень, заходів

впливу, що можуть застосовуватися до нотаріусів-правопорушників, порядок їх виконання тощо. Кожний вид юридичної відповідальності зумовлює власні особливості зазначених компонентів.

ГЛАВА 2

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПРИВАТНОГО НОТАРІУСА ЗА АДМІНІСТРАТИВНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ

§ 2.1. Адміністративно-правова відповідальність у системі юридичної відповідальності приватного нотаріуса

Адміністративна відповідальність є одним з основних та найбільш поширених за частотою застосування видів юридичної відповідальності. Використання цього примусового заходу задля забезпечення законності у роботі приватного нотаріуса має свої особливості та низку проблемних або дискусійних питань. Наприклад, науковець та практикуючий нотаріус О. І. Поповченко зазначає: «Складається враження, що існує певний «план з гори» на притягнення нотаріусів до адміністративної відповідальності шляхом накладення штрафу і таким чином «наповнення» державного бюджету» [137]. Проте фіскальна функція не може служити самоціллю інституту адміністративної відповідальності та підняти собою справжнє призначення цього правового засобу.

Розбудова України, як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної і правової держави потребує від приватних нотаріусів ретельного дотримання чинного законодавства (починаючи з приписів Конституції, інших законів України, завершуючи чисельними інструкціями та розпорядженнями Міністерства юстиції України, які стосуються нотаріальної діяльності), забезпечення прав, свобод і законних інтересів громадян, сумлінного виконання ними свої обов'язків. Одним із заходів забезпечення конституційних основ формування держави

є ефективний механізм протидії та попередження проявів будь-яких правопорушень, у тому числі адміністративних. Таким чином, приватний нотаріус має особливий статус та особливий порядок притягнення до відповідальності за неналежне виконання своїх обов'язків. Тому, на сьогоднішній день особливої уваги заслуговує питання адміністративної відповідальності приватного нотаріуса.

Варто зазначити, що чинне законодавство України, яке регламентує адміністративно-деліктний статус приватного нотаріуса, підстави та порядок притягнення його до адміністративної відповідальності, не є досконалим, а тому виникає чимало дискусійних питань, що обумовлює актуальність дослідження поняття та сутності адміністративно-правової відповідальності приватного нотаріуса. Тож, завданням цього підрозділу є уточнення поняття та сутності адміністративно-правової відповідальності приватного нотаріуса, окреслення особливостей саме цього виду у системі юридичної відповідальності.

Доцільно почати з визначення самого поняття «адміністративно-правова відповідальність приватного нотаріуса».

Як зазначалося раніше, юридична відповідальність, а точніше пов'язана з нею спеціальна деліктоздатність є одним із елементів правового статусу приватного нотаріуса, оскільки має особливий порядок його притягнення до відповідальності. Тому, враховуючи предмет нашого дослідження, щоб з'ясувати особливості адміністративної відповідальності приватного нотаріуса слід взяти до уваги загальні положення юридичної відповідальності зазначеної категорії суб'єктів та зіставити з їх адміністративно-правовим статусом.

Першим кроком на шляху розкриття змісту адміністративно-правової відповідальності приватного нотаріуса у відносинах щодо здійснення нотаріальної діяльності має стати аналіз соціальних аспектів такої відповідальності. Загалом, механізм реалізації вказаної відповідальності має функціонувати на підставі економічних, правових, етичних та дискреційних очікувань, які вимагаються суспільством [208, с. 500]. Саме на приватного нотаріуса покладається обов'язок дотримуватися різних складових відповідальності і гарантувати реалізацію відповідних юридичних норм. Це означає, що відповідальність

приватних нотаріусів у відносинах щодо здійснення нотаріальної діяльності фактично є різновидом соціальної відповідальності.

Цілі або завдання відповідальності (в нашому випадку адміністративної. — *Прим. автор.*) можна розглядати як визначення, формулювання того соціального ефекту, результатів, до яких прагне суспільство, і юридично визначає від його імені держава (законодавчо і шляхом правозастосовної, правоохоронної діяльності) у випадках вчинення винною особою правопорушення (в нашому випадку адміністративного. — *Прим. автор.*) [56, с. 384-385]. Тому, в контексті зазначеного вище, цілком слушним видається припущення І. В. Святецької, що відповідальність нотаріуса за своєю суттю — це форма впливу держави на допущені порушення правових норм, на посягання на соціальні інтереси суспільства, права особи. Нотаріус відповідає за правомірність своїх дій не тільки перед особами, які звернулися за нотаріальною допомогою, але й перед суспільством в цілому [178]. У кожному випадку відповідальність нотаріуса обумовлена його правовим статусом. Адміністративна відповідальність виступає одним із видів юридичної відповідальності, під якою, у контексті проведеного аналізу, слід розуміти застосування уповноваженим органом (посадовою особою) адміністративного стягнення до нотаріуса, який вчинив правопорушення [52, с. 73].

О. І. Миколенко під адміністративною відповідальністю розуміє особливий вид юридичної відповідальності, передбачений чинним адміністративним законодавством, що настає за скоєння адміністративного проступку, що знаходить вираз у накладанні в особливому процесуальному порядку на винних осіб адміністративних стягнень і заходів впливу, які застосовуються до неповнолітніх, органами адміністративної юрисдикції, у результаті чого реалізується обов'язок особи, винної у скоєнні адміністративного проступку, зазнати передбачених чинним законодавством позбавлень матеріального, морального і організаційного характеру [119, с. 19].

Є. В. Додін вважає, що адміністративна відповідальність — це визначення повноважними державними органами через застосування адміністративно-примусових заходів обмежень майнових, а також особистих благ та інтересів за вчинення адміністративних правопорушень [48, с. 266].

Наведені вище визначення адміністративної відповідальності є далеко не всіма формулюваннями цього поняття, які запропоновані у вітчизняній юридичній літературі. До переліку названих визначень адміністративної відповідальності можна додати її визначення, запропоновані: Ю. П. Битяком, В. В. Зуй, Ф. П. Шульженком, Є. В. Невмержицьким, С. Т. Гончаруком та ін. [14, с. 121; 203, с. 107; 38, с. 19]. Узагальнюючи таку різноманітність визначень юридичної відповідальності, С. О. Мосьондз справедливо зазначає, що в українському адміністративному праві сформовано три основні погляди на поняття адміністративної відповідальності. Перший полягає у застосуванні до правопорушника заходів примусу; другий — у визначенні обмежень майнових, а також особистих благ та інтересів за вчинення адміністративних проступків; третій погляд передбачає, що адміністративна відповідальність — це сукупність адміністративних правовідносин, які виникають у зв'язку із застосуванням до суб'єкта проступку адміністративних стягнень [121, с. 121].

Наразі існує інший підхід до осмислення сутності адміністративної відповідальності, який запропонований Р. С. Мельником. На наш погляд, необхідно врахувати ті аргументи, які наводить вчений. На його думку: «... ми стоїмо на порозі функціонування принципово оновленого інституту адміністративної відповідальності» [118, с. 284]. Пояснюючи наведену цитату, зазначимо, що у публікації Р. С. Мельника йдеться про ґрунтовне реформування інституту адміністративної відповідальності і запровадження замість радянської категорії «інституту адміністративної відповідальності» (як частини адміністративного права) категорії «адміністративно-деліктне право», яке має своїм завданням саме підвищене гарантування та захисту прав, свобод та законних інтересів суб'єктів права, які притягаються до адміністративної відповідальності як виду юридичної відповідальності. У витоків розгорнутого осмислення феномену адміністративно-деліктного права в українській правовій доктрині знаходяться монографічні праці В. К. Колпакова («Адміністративно-деліктний правовий феномен») [85], Д. М. Лук'янця («Адміністративно-деліктні відносини в Україні: теорія та практика правового регулювання») [113] та деяких інших провідних науковців сучасності української адміністративно-правової науки.

Аналіз наявних у зазначених працях (як і в публікаціях інших вітчизняних науковців) положень, як каже Т. О. Коломоєць, дозволяє сформулювати уявлення про сучасне адміністративно-деліктне право як підгалузь адміністративного права, покликаною врегульовувати відносини щодо притягнення винних осіб до адміністративної відповідальності, досягти єдності розуміння основного змісту, призначення підгалузі, уніфікації доктринальних положень, нормотворчої діяльності та адміністративно-деліктного правозастосування [82]. Вже ближче до наших часів (2021 рік), розглядаючи на монографічному рівні теоретичні питання розвитку та реформування адміністративно-деліктного права О. В. Панасюк пропонує визначити адміністративно-деліктне право як підгалузь адміністративного права, предметом якого є адміністративно-деліктні відносини, тобто відносини, що виникають з приводу встановлення (запровадження) та реалізації адміністративної відповідальності [130, с. 22]. Слід звернути увагу, що авторка ототожнює заходи адміністративної відповідальності з адміністративними стягненнями, оскільки, як вона зазначає, їх поєднують спільні риси (мета застосування, коло осіб, до яких такі санкції застосовуються, спільний процедурний порядок застосування, наявність елементу кари тощо). Поміж іншого, О. В. Панасюк робить висновок про різну природу, сутність і функції таких юридичних санкцій як адміністративні стягнення та майнова відповідальність (передбачена нормами адміністративного права. — *Прим. автор.*), фінансові та адміністративно-господарські санкції. Як вважає авторка, вони мають спільні риси, але принципово різну мету. Метою останніх переважно є право відновлення, а не покарання, виховання суб'єкта відповідальності. Вона також обґрунтовує неможливість визнання скасування адміністративного акта заходом адміністративної відповідальності (скоріш за все мається на увазі рішення, які приймаються у порядку адміністративного судочинства. — *Прим. автор.*) [130, с. 15-16]. Водночас робить висновок про «... необхідність віднесення до цих заходів всіх заходів із зупинення дії чи анулювання ліцензії на здійснення господарської діяльності» [130, с. 24]. Наведену суб'єктивну позицію вчена підкріплює певними аргументами, наведеними у її дисертації, проте одні з них видаються нам дискусійними, а деякі потребують уточнень. Наприклад, не можна не погодитися з тим що адміністративні

стягнення одночасно є заходами адміністративної відповідальності (наприклад, так само на думку С. Г. Стеценка, адміністративна відповідальність є особливим різновидом юридичної відповідальності, яка полягає в застосуванні до осіб, які вчинили адміністративні проступки, особливих санкцій — адміністративних стягнень [185, с. 375]), проте між цими двома основними категоріями адміністративно-деліктного права не можна ставити абсолютного знаку рівності, оскільки адміністративна відповідальність не обмежується застосуванням виключно адміністративних стягнень, отже змістовний обсяг першої з названих категорій (адміністративної відповідальності) значно ширший.

Чи можна сказати напевно, що адміністративне законодавство (з огляду на його різноманітність) за адміністративні правопорушення обмежується виключно такими заходами впливу як адміністративні стягнення? Впевнено можна стверджувати лише, що саме адміністративні стягнення належать до заходів адміністративної відповідальності [177, с. 238]. Через те, що це питання не є остаточно з'ясованим, правова література містить окремі приклади помилкових категоричних тверджень, які надалі можуть поширюватися молодими здобувачами. Так у своїй статті аспірантка В. Романюк, з'ясовуючи ознаки адміністративної відповідальності, посилається на фрагмент публікації Р. С. Козюренка, який стверджує, що «перелік заходів адміністративної відповідальності встановлений КУпАП і є вичерпним [81, с. 95]» [177, с. 238]. Водночас у ч. 2 ст. 24 КУпАП зазначено, що Законами України може бути встановлено й інші, крім зазначених у цій статті (частині першій. — *Прим. автор.*), види адміністративних стягнень [77]. Добре, що В. Романюк, так само, як і ми у цьому дослідженні критично ставиться до таких «абсолютизацій» і задається цілком слушним питанням: «важливим і спірним, на (її) думку, є питання про те, чи обмежуються заходи адміністративної відповідальності лише адміністративними стягненнями чи все-таки до їх складу належать і інші заходи, зокрема заходи впливу для неповнолітніх» [177, с. 238]. Покладаючись на попередні дослідження інших провідних вчених у галузі адміністративного права, вона робить цілком слушне узагальнення: «адміністративна відповідальність полягає не тільки в застосуванні до правопорушників (фізичних і юридичних осіб) адміністративних стягнень,

а й у застосуванні до неповнолітніх (віком від 16 до 18 років) заходів впливу, що передбачені ст. 24-1 КУпАП» [177, с. 239]. З свого боку додамо, що заходи адміністративної відповідальності (крім адміністративних стягнень) не обмежуються тільки заходами впливу до неповнолітніх, у ч. 3 ст. 24 КУпАП згадується про адміністративне видворення за межі України іноземців і осіб без громадянства за вчинення адміністративних правопорушень тощо.

Наведене вже цілком достатньо демонструє, що адміністративна відповідальність не обмежується виключно адміністративними стягненнями, а включає більш широкий перелік заходів, які можуть бути передбачені іншими законами, зокрема застосування таких заходів, як наприклад, письмове застереження, анулювання ліцензії на право здійснення нотаріальної діяльності (ч. 3 ст. 32 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового [...]»); вилучення незаконно набутих та необґрунтованих активів (ст. 69 Закону України «Про запобігання корупції»), — можуть бути застосовані і до приватних нотаріусів у разі порушення ними (їх посадовими особами) законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом чи вчинення корупційного правопорушення.

Насамкінець В. Романюк пропонує визначення «заходів адміністративної відповідальності», як передбачених законом засобів впливу на поведінку особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, пов'язаних з обмеженням найбільш значущих для людини прав і свобод особистого чи майнового характеру та спрямованих на досягнення соціально корисних цілей і результатів [177, с. 239]. Заслуговує на підтримку вислів даної авторки про те, що «виникнення нових правовідносин потребує їх відповідного забезпечення та захисту, зокрема й за допомогою заходів адміністративної відповідальності, перелік яких нині визначений у законодавстві, але однозначно не є остаточним, з огляду на динамічність правовідносин» [177, с. 239].

Наведені нами вище проблеми теоретичного осмислення інституту адміністративної відповідальності й уявлення науковців про заходи впливу цього виду юридичної відповідальності мають втілення

та у питаннях з'ясування сутності та змісту адміністративно-правової відповідальності приватного нотаріуса.

Наприклад, кілька років тому було прийнято Закон України від 06.12.2019 р. № 361-IX «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення». Закон врегулював деякі важливі суспільні відносини, пов'язані з національною безпекою і був спрямований на удосконалення та уточнення окремих норм законодавства з питань запобігання і протидії легалізації (відмиванню) доходів, а також узгодження та покращання положень законодавчих актів, що змінюються, забезпечення реалізації положень нових міжнародних стандартів у сфері протидії відмиванню коштів та боротьби з фінансуванням тероризму. Мета прийняття закону — досягнення відповідності правової системи України у згаданій сфері суспільних відносин до критеріїв, що висуваються Європейським Союзом до держав, які мають намір до нього вступити. З набранням чинності закону одними з суб'єктів первинного фінансового моніторингу стали зокрема і нотаріуси. Згідно зі ст. 32 цього Закону особи, винні у порушенні вимог законодавства у сфері запобігання та протидії, в тому числі у незабезпеченні належної організації та/або проведення первинного фінансового моніторингу несуть відповідальність згідно із законом. Слід зазначити, що за певні порушення законодавства щодо запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення Особлива частина КУпАП також містить статті (ст. 266-9 та ст. 188-34), які передбачають застосування саме адміністративних стягнень (у вигляді штрафу) до винних осіб, зокрема і приватних нотаріусів. Проте, у питанні юридичної відповідальності зазначених суб'єктів законодавець не обмежився виключно нормами КУпАП, а передбачає можливість застосування й інших заходів впливу за порушення адміністративно-правових норм викладених у законодавстві (деякі з них ми загадували (у якості прикладу) у цьому підрозділі декількома абзацами вище). Частина 3 ст. 32 Закону від 06.12.2019 р. № 361-IX містить перелік таких заходів впливу, які застосовуються (адекватно вчиненому порушенню) у разі невиконання (неналежного виконання) суб'єктом первинного фінансового моніторингу (його уповноваженою (посадовою) особою) вимог законодавства

у вказаній вище сфері [159]. Більш детальне це питання буде розглянуто нами у підрозділі 2.3 цього дослідження.

Вагомим аргументом у розв'язанні означеної дилеми (щодо переліку та сутності заходів адміністративної відповідальності), видається нам зроблений в одній зі своїх численних публікацій висновок А. Т. Комзюка. Він каже: «... чинне законодавство містить безліч різноманітних санкцій, які до згаданих у Конституції України видів відповідальності (цивільно-правової, кримінальної, адміністративної. — *Прим. автор.*) не мають відношення, — господарських, адміністративно-господарських, фінансових, просто «заходів впливу», при цьому чіткі і достатньо повні гарантії їх застосування практично відсутні. Аналіз же сутності згаданих заходів та підстав і порядку їх застосування дозволяє зробити висновок, що в усіх цих випадках мається на увазі саме адміністративна відповідальність» [89, с. 34].

Наведених теоретичних доказів та прикладів з чинного законодавства достатньо для того, щоб з великою долею ймовірності казати про те, що за адміністративним законодавством України юридична (адміністративна) відповідальність приватного нотаріуса не обмежується можливістю застосування до цих суб'єктів права у разі вчинення певних правопорушень лише адміністративних стягнень, передбачених КУпАП, а включає і перелік інших адміністративно-правових заходів впливу, спрямованих на: а) відновлення порушених прав чи державних (суспільних) інтересів; б) виховання приватних нотаріусів та стимулювання їх до дотримання правових приписів та правил професійної етики; в) недопущення таких чи подібних правопорушень у майбутньому і т. ін..

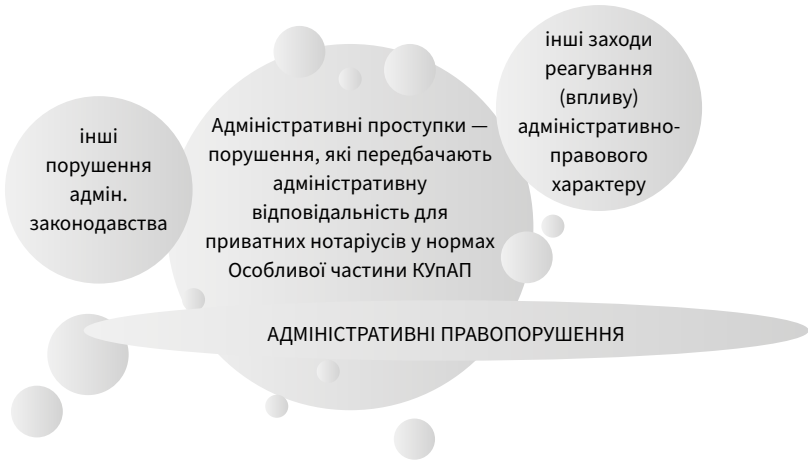
Можливим компромісом у вирішенні питання змісту адміністративної відповідальності (адміністративно-деліктного реагування) може стати розмежування на теоретичному і нормативному рівнях понять «адміністративне правопорушення» та «адміністративний проступок». На сьогодні, виходячи зі змісту ст. 9 КУпАП, законодавець не вбачає будь-яких відмінностей між цими двома термінами та навіть в означеній нормі розглядає їх як синоніми: «адміністративним правопорушенням (проступком) визнається...» [77]. Аналіз ч. 2 ст. 9 КУпАП вказує на те, що адміністративна відповідальність пов'язується з правопорушеннями, передбаченими цим Кодексом. Але і не містить категоричного заперечення (як, наприклад, стосовно порушень, які за своїм

характером тягнуть за собою відповідно до закону кримінальну відповідальність) того, що даний вид юридичної відповідальності може наставати і за правопорушення, передбачені іншими адміністративно-правовими нормами (правовими актами).

О. В. Панасюк за результатами свого дисертаційного дослідження робить авторський висновок, що адміністративний проступок є специфічним різновидом адміністративного правопорушення, оскільки останнім необхідно вважати будь-яке порушення норм адміністративного права, тоді як адміністративним проступком є протиправне вчинення діянь, за які законодавством передбачено накладення адміністративного стягнення [130, с. 23]. Ми розуміємо цю ідею авторки як те, що вона пропонує прив'язати поняття та перелік адміністративних проступків виключно до положень КУпАП. Тобто можна уявити, що визначення адміністративного проступку буде виглядатиме наступним чином: «адміністративним проступком визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку цим Кодексом (КУпАП. — *Прим. автор.*) передбачено адміністративну відповідальність». В той час, як адміністративним правопорушенням буде вважатися «протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління та інші, охоронювані законом суспільні відносини, за яку іншими законами (крім КУпАП) передбачено адміністративну відповідальність»

Тож, виходячи з цієї теорії, порушення, які передбачають адміністративну відповідальність для приватних нотаріусів у нормах Особливої частини КУпАП утворюватиме склад саме адміністративних проступків, у той час, як усі інші можливі порушення законодавства, за які іншими законами передбачені заходи реагування (впливу) адміністративно-правового характеру охоплюватимуться загальним поняттям — «адміністративне правопорушення».

Проте розглянуті ідеї (пропозиції) не обмежують перспектив теоретичного осмислення, а можливо і конструктивного перегляду деяких аспектів та сутності адміністративної відповідальності приватних нотаріусів.

Малюнок 6. Співвідношення понять «адміністративний проступок» та «адміністративне правопорушення»

Проведений в попередніх частинах монографії аналіз поділу юридичної відповідальності на ретроспективну та перспективну дає підстави визначити адміністративну відповідальність приватних нотаріусів як особливий вид юридичної відповідальності, передбачений чинним адміністративним законодавством, що настає за скоєння цією категорією суб'єктів права адміністративних правопорушень, передбачених КУпАП та іншими законами України, що знаходить вираз у накладанні в особливому процесуальному порядку на винних осіб не лише адміністративних стягнень, а й інших передбачених законодавством заходів впливу (реагування), судом та іншими уповноваженими органами (їх посадовими особами) в межах наданої їм адміністративної юрисдикції. Крім того, природа адміністративно-правової відповідальності приватного нотаріуса гіпотетично може становити не лише негативну реакцію з боку держави, а й включати заохочувальні механізми (заходи, гарантії), які спрямовуються на досягнення тих самих завдань

(забезпечення та захист прав фізичних і юридичних осіб, державних (громадських) у правовідносинах, пов'язаних з діяльністю приватних нотаріусів.

На відміну від кримінально-правових заходів, в основу яких, перш за все, покладено ознаку караності (тобто, певної відплати винному за вчинений ним злочин) та спеціальну мету попередження злочинів — створення умов, які унеможливають або ускладнюють можливість вчинення нових злочинів, наприклад шляхом тривалого позбавлення волі [99, с. 227-228], адміністративно-правові заходи поєднують державний примус і моральний вплив. Соціальна роль адміністративної відповідальності є надзвичайно важливою насамперед тому, що вона виникає як правовий наслідок неналежної реалізації громадянами та юридичними особами своїх прав та обов'язків у суспільстві. Вона включає не тільки ретроспективну відповідальність, як наслідок правопорушення, але й позитивний аспект, тобто певний внутрішній стан особи, її ставлення до дорученої справи, суспільства, своєї поведінки [6, с. 82].

Якщо ж порівнювати адміністративну та цивільно-правову відповідальність, слід мати на увазі, що остання настає за порушення обов'язків, які випливають із цивільно-правових угод, тобто угод, що виникають між рівноправними сторонами, а адміністративна відповідальність, навпаки, передбачає нерівність сторін відносин [4, с. 172-174].

Адміністративна відповідальність також не ставить завданням поновлення порушених прав, компенсації завданих матеріальних збитків (це може бути лише додаткова функція), а виконує переважно охоронну та превентивну функції. Разом із цим спрямованість захисної функції адміністративної відповідальності виходить за межі суто адміністративно-правових відносин і, у передбачених законом випадках, здійснює охорону відносин, урегульованих нормами деяких інших галузей права, у тому числі й цивільного. До того ж, реалізація адміністративної відповідальності (застосування та виконання санкції) має на меті виховання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, у руслі додержання законів України, поваги до правил співжиття, а також запобігання вчиненню нових правопорушень як самим правопорушником, так і іншими особами (ст. 23 КУпАП). При

цьому характерною особливістю адміністративної відповідальності є спрощена процедура та економічність її застосування.

Адміністративній відповідальності, як різновиду юридичної відповідальності, притаманні такі ознаки, як:

- 1) зовнішній характер;
- 2) застосовується лише за вчинення правопорушення;
- 3) пов'язана з державним примусом у формах каральних і правовідновлюючих заходів;
- 4) визначена у нормах права;
- 5) притягнення правопорушника до відповідальності здійснюється в певному процесуальному порядку;
- 6) притягнення до відповідальності здійснюється уповноваженими державними органами та посадовими особами;
- 7) винна у вчиненні правопорушення особа несе певні, передбачені законом, втрати матеріального та побутового характеру [6, с. 81-82].

Д. М. Лук'янець доводить, що цей вид відповідальності щільно пов'язаний з управлінською діяльністю, а точніше — з такою функцією управління, як контроль. Як зазначає вчений, адміністративна відповідальність замикає собою коло зворотного зв'язку в процесі державного управління. Цей зворотний зв'язок починає реалізовуватись у той момент, коли поведінка об'єкта управління відхиляється від тієї, яку вимагає від нього суб'єкт управління. Виявлення такого відхилення здійснюється під час реалізації контрольної функції органом державного управління, а застосування заходів адміністративної відповідальності цим органом, у свою чергу, має на меті корегування поведінки об'єкта управління в необхідному напрямі [114, с. 9].

Останнім видом юридичної відповідальності є дисциплінарна. Адміністративна відповідальність відрізняється від дисциплінарної тим, що суб'єкт адміністративного проступку не перебуває у службовій залежності від органу чи посадової особи, які притягають його до адміністративної відповідальності. Дисциплінарні правопорушення здебільшого пов'язані зі службовими, трудовими обов'язками винної особи. Проте не завжди ця умова є необхідною для віднесення проступку до дисциплінарних [4, с. 172-174]. У ст. 3 Закону України «Про нотаріат» опосередковано згадується про те, що діяльність приватного нотаріуса нібито

є «незалежною професійною діяльністю». Разом із тим саме на державу покладається обов'язок визначення умов допуску громадян до здійснення нотаріальної діяльності, порядку зупинення і припинення приватної нотаріальної діяльності тощо. К. Ф. Білько такі заходи, як анулювання Міністром України свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю у випадках, передбачених ст. 12 Закону України «Про нотаріат», відносить до дисциплінарної відповідальності [17, с. 112-113]. Аналогічно можна охарактеризувати тимчасове блокування чи анулювання доступу державного реєстратора до Єдиного державного реєстру, скасування акредитації суб'єкта державної реєстрації (ч. 6 ст. 34 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань»).

Потрібно визнати, що дисциплінарна відповідальність приватних нотаріусів за своїми ключовими ознаками має характер адміністративної відповідальності. Про це свідчить відсутність відносин службового підпорядкування між приватним нотаріусом і суб'єктами, уповноваженими застосовувати до нього відповідні правові заходи, характеристики порядку притягнення до відповідальності та зміст стягнень, які є мірою цього виду відповідальності нотаріусів за приведеними законами. Аналогічних висновків доходить у своєму дослідженні стосовно подібних дисциплінарних заходів щодо арбітражних керуючих Г. В. Астанін [9, с. 9-10]. Отже, дисциплінарна відповідальність приватних нотаріусів за своїми ключовими ознаками має характер адміністративної й органічно вплітається в адміністративно-правові відносини, які утворюються між контролюючим органом публічного адміністрування та приватними нотаріусами. Підтвердженням цьому є той факт, що оскарження таких дисциплінарних санкцій проводиться в межах адміністративного, а не цивільно-процесуального судочинства. Разом з цим формальна належність цих заходів до різних видів відповідальності не усуває можливості одночасного чи послідовного їх застосування за один і той самий проступок.

Об'єктивуючи розглянуті ознаки та завдання відповідальності, спробуємо сформулювати власне бачення поняття адміністративної відповідальності приватного нотаріуса — це один із видів юридичної відповідальності, який втілює негативну реакцію з боку уповноважених

суб'єктів держави на окреслені в законі правопорушення у сфері професійної діяльності нотаріуса, а також пов'язані з корупцією у даній сфері, і полягає у застосуванні (із дотриманням встановленої процедури) до винних осіб передбачених законом санкцій (адміністративних стягнень чи інших адміністративно-правових заходів впливу). Адміністративна відповідальність приватного нотаріуса є гарантією і засобом забезпечення публічних і приватних інтересів під час вчинення нотаріальних, реєстраційних дій, а також здійснення первинного фінансового моніторингу [110, с. 75]. Узагальнюючи дослідження інших науковців та фахівців у цій сфері наукових пошуків, треба погодитися з тим, що інститут адміністративної відповідальності приватного нотаріуса не позбавлений багатьох проблем правозастосовного характеру.

На наш погляд, настання адміністративної відповідальності приватного нотаріуса можливе лише у разі поєднання трьох взаємопов'язаних компонентів:

- 1) наявності норми адміністративного права, яка передбачає юридичну відповідальність за правопорушення приватного нотаріуса (такі норми можуть міститися не лише у КУпАП, а й у інших законах України);
- 2) наявності складу правопорушення приватного нотаріуса, за яке передбачено адміністративну відповідальність;
- 3) наявності індивідуального акта про притягнення правопорушника — приватного нотаріуса до адміністративної відповідальності.

Власне, на аналізі цих трьох компонентів, які обумовлюють настання адміністративної відповідальності приватного нотаріуса, ми б хотіли зупинитися далі детальніше.

§ 2.2. Правові підстави адміністративної відповідальності приватного нотаріуса та загальна характеристика складу правопорушень

Якщо проаналізувати чинне законодавство, то можна виділити декілька пов'язаних, але відносно самостійних сфер діяльності приватного нотаріуса, які підлягають контролю з боку уповноважених державних органів та є об'єктом адміністративно-правової охорони: суто нотаріальна діяльність (передбачена Законом України «Про нотаріат»);

первинний фінансовий моніторинг; державна реєстрація юридичних осіб, громадських формувань і т. ін.; запобігання корупції, у яких нотаріуси визнані суб'єктами, на яких поширюється дія Закону України «Про запобігання корупції» (особи, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але надають публічні послуги) (див. мал. 7).

Малюнок 7. *Сфери діяльності приватного нотаріуса у яких, можуть проявлятися порушення адміністративного законодавства*

Деякі науковці (І. В. Святецька [178], К. Ф. Білько [17, с. 113]) безпідставно зауважують, що чинне адміністративне законодавство не містить норм, які б напряду передбачали адміністративну відповідальність нотаріуса. О. О. Висеканцев із цього приводу висловлюється дещо обережніше: «... складається ситуація, коли законодавством про нотаріат України на сьогодні не передбачено притягнення нотаріуса до адміністративної відповідальності, а галузевим адміністративним законодавством встановлені певні правопорушення, суб'єктами яких визначені нотаріуси» [32, с. 194].

Із цього приводу доречно привести аргументи К. І. Чижмаря та І. М. Гаєвського, які акцентують увагу ще на одній властивості

правового регулювання зазначеного виду відповідальності, а саме — норми, які встановлюють адміністративну відповідальність, розосереджені в різних кодексах і нормативних актах. Основним їх джерелом, звісно ж, є КУпАП, але паралельно з ним діє низка інших актів законодавства [199, с. 73]. Зокрема, це Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» (статті 24–26). КУпАП, визначаючи адміністративну відповідальність у цій сфері в ряді норм, не виділяє нотаріуса як суб'єкта відповідальності, що впливає з положень Порядку розгляду справ про порушення вимог законодавства, що регулює діяльність у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, та застосування санкцій (затв. Наказом Мін'юсту України від 28.05.2015 р. № 810/5). Проте, як наголошують К. І. Чижмарь та І. М. Гаєвський, питання притягнення нотаріуса до адміністративної відповідальності за ст.ст. 166-9 та 188-34 КУпАП не позбавлене дискусійного характеру [199, с. 81-82].

Перейдемо до аналізу норм адміністративного права, які передбачають відповідальність за правопорушення приватного нотаріуса у сфері здійснення нотаріальної діяльності. Розпочати пропонуємо із спеціального Закону України «Про нотаріат» [171]. Так, відповідно до ст. 27 зазначеного Закону «шкода, заподіяна особі внаслідок незаконних дій або недбалості приватного нотаріуса, відшкодовується в повному розмірі. Нотаріус не несе відповідальності у разі, якщо особа, яка звернулася до нотаріуса за вчиненням нотаріальної дії: подала неправдиву інформацію щодо будь-якого питання, пов'язаного із вчиненням нотаріальної дії; подала недійсні та/або підроблені документи; не заявила про відсутність чи наявність осіб, прав чи інтересів яких може стосуватися нотаріальна дія, за вчиненням якої звернулася особа» [171].

При цьому традиційно для Закону України «Про нотаріат» він не конкретизує перелік правопорушень. До того ж названий Закон України не прив'язує такі правопорушення виключно до адміністративної відповідальності. Якщо проаналізувати чинне законодавство, то можна виділити декілька пов'язаних, але відносно самостійних сфер діяльності

приватного нотаріуса, які підлягають контролю з боку уповноважених державних органів та є об'єктом адміністративно-правової охорони: суто нотаріальна діяльність (передбачена Законом України «Про нотаріат»); первинний фінансовий моніторинг; державна реєстрація юридичних осіб, громадських формувань і т. ін.; запобігання корупції, у яких нотаріуси визнані суб'єктами, на яких поширюється дія Закону України «Про запобігання корупції» (особи, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але надають публічні послуги).

Пропонуємо взяти за взірць нормативну конструкцію закріплення підстав адміністративної відповідальності у законодавстві про нотаріат Німеччини, де підстави адміністративної відповідальності сконцентровані у спеціальному Федеральному законі та деталізовані, у разі необхідності, на рівні підзаконних нормативно-правових актів. Така модель має певну логіку, яка виявляється у комплексності регулювання певної групи суспільних відносин на підставі норм спеціального законодавства. Таким чином, ми пропонуємо виокремити підстави адміністративної відповідальності приватних нотаріусів, у окрему ст. 27-1, яку можна назвати, — адміністративні правопорушення. Ця стаття Закону України «Про нотаріат» має закріпити перелік підстав адміністративної відповідальності у цій сфері.

Наступним компонентом адміністративної відповідальності є склад адміністративного правопорушення у сфері приватної нотаріальної діяльності. Цей елемент достатньо повно розглядали як на рівні спеціальних дисертаційних досліджень, так і на рівні науково-практичних коментарів до КУПАП [122]. Отже, немає особливої потреби повторювати наведену там теоретичну інформацію. Зупинимось на деяких важливих моментах.

Підставою адміністративної відповідальності як складової адміністративно-правового статусу приватного нотаріуса, є вчинення адміністративного правопорушення.

Дослідження складу адміністративних проступків посідає особливе місце, оскільки завдяки йому виявляються протиправні діяння, відбувається їх кваліфікація та призначаються санкції, адекватні вчиненому проступку. На думку В. К. Колпакова, склад є описом ще не вчиненого,

але передбачуваного чи можливого діяння в законі. Для такого опису використовують виключно юридично значущі (конструктивні) ознаки, що характеризують діяння як правопорушення [83, с. 43]. Ю. П. Битяк визначає адміністративне правопорушення як сукупність установлених законом об'єктивних і суб'єктивних ознак, які характеризують діяння як адміністративне правопорушення (проступок) [4]. С. Т. Гончарук характеризує юридичний склад адміністративного правопорушення як передбачену нормами права сукупність ознак (елементів), за наявності яких те чи інше протиправне діяння можна оцінити як адміністративне правопорушення [39]. В. Б. Авер'янов виокремлював склад адміністративного проступку як передбачену нормами права сукупність ознак, за наявності яких відповідне протиправне діяння визнається саме як адміністративний проступок [3, с. 214].

Структурними елементами складу адміністративного правопорушення є: об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт та суб'єктивна сторона. Відповідно до положень ч. 1 ст. 9 КУпАП дії або бездіяльність особи можна кваліфікувати як правопорушення лише за умови, якщо вони посягають на встановлений громадський порядок, власність, права і свободи громадян і за які передбачено адміністративну відповідальність [79]. Фактично КУпАП надає вичерпний перелік об'єктів адміністративних правопорушень, однак загальновідомо, що охоронювані нормами КУпАП суспільні відносини регулюються іншими законами. У нашому випадку охороняються суспільні відносини, що виникають у сфері запобігання корупції, правопорушень у сфері державної реєстрації, запобігання легалізації (відмиванню) злочинних доходів. Однак для того, аби виокремити його особливості, необхідно класифікувати об'єкти адміністративних правопорушень.

Загальновідомо, що об'єктом адміністративного проступку є те, на що він посягає, проти чого спрямований. За своєю природою адміністративний проступок є антисоціальним, небезпечним для суспільства явищем, що має негативні наслідки. Класифікація об'єктів проступків має важливе як теоретичне, так і практичне значення, адже саме класифікація дає змогу чітко визначити об'єкт кожного діяння, його місце в загальній системі відносин, що охороняються адміністративними санкціями, його цінність. З її допомогою структурують весь

масив суспільних відносин, що охороняються в адміністративному порядку, правильно кваліфікують протиправні діяння, а також обирають оптимальний захід впливу на правопорушника [84, с. 54].

Охарактеризована структура суспільних відносин, що становить об'єкт адміністративно-правової охорони, є досить складною. Це пояснюється характером зв'язків, що виникають між суб'єктами в результаті їх діяльності на основі спеціального законодавства. Проаналізувавши положення КУПАП та галузевого законодавства, можна виокремити такі безпосередні цінності, які вимагають адміністративно-правової охорони, зокрема: об'єктивність і неупередженість прийняття службовою особою рішень та вчинення (не вчинення) дій під час виконання наданих їй службових повноважень, а також відсутність при цьому задоволення приватних (особистих, групових) інтересів службової особи за рахунок інтересів інших осіб, держави, суспільства, дотримання вимог державної реєстрації, вимог щодо ідентифікації, верифікації, вивчення клієнтів (осіб) у випадках, передбачених законодавством; належне здійснення фінансовому моніторингу; надання у встановленому порядку уповноваженим державним органам достовірної інформації у випадках, передбачених законодавством тощо [159]. Компетентне та добросчесне виконання зазначених та інших, передбачених законодавством обов'язків у сфері нотаріальної, реєстраційної та моніторингової діяльності гарантує забезпечення не лише державних інтересів, а й законних прав та приватних інтересів фізичних та юридичних осіб. Тож можемо казати, що об'єктом адміністративно-деліктної охорони в нашому випадку виступає сукупність публічних і приватних інтересів у зазначеній вище сфері відносин. При цьому зазначимо, що згадуючи про публічний інтерес та його взаємозв'язок з приватними інтересами, нами була врахована думка В. В. Галуцька, який стверджує, що публічний інтерес — це важливі для значної кількості фізичних та юридичних осіб потреби, які відповідно до законодавчо встановленої компетенції забезпечуються публічною адміністрацією. У найбільш загальному вигляді публічний інтерес означає інтерес сукупності, тобто населення, людей тощо, а також те, що саме державна влада визначає, як публічний інтерес залежить від рівня правової культури та правосвідомості суб'єктів [35, с. 181].

Об'єктивній стороні адміністративного правопорушення властиві ознаки, які визначають акт зовнішньої поведінки правопорушника. До таких ознак Ю. П. Битяк зараховує: діяння (дія чи бездіяльність), їх шкідливі наслідки, причинний зв'язок між діяннями й наслідками, місце, час, обстановка, спосіб, знаряддя та засоби вчинення проступку [4, с. 124]. Необхідно, на нашу думку, проаналізувати ознаки, властиві об'єктивній стороні адміністративного правопорушення в досліджуваній сфері. Основною ознакою, вважаємо, є наявність протиправного діяння.

Отже, протиправними визнаються лише дії особи, спрямовані на порушення порядку державної реєстрації, легалізацію (відмивання) злочинних доходів. Постає питання, чи можна бездіяльність приватного нотаріуса кваліфікувати як протиправну? Щоб відповісти, потрібно, на наш погляд, проаналізувати положення ст. 166-9 КУпАП, де використовуються такі конструкції, як «неподання інформації уповноваженому органу», а згідно зі ст. 188-34 КУпАП адміністративна відповідальність настає за невиконання законних вимог уповноважених осіб відповідних органів у сфері фінансового моніторингу. Крім того, в ч. 1 ст. 9 КУпАП зазначено, що адміністративним правопорушенням (проступком) може визнаватися дія або бездіяльність. Таким чином, протиправна бездіяльність приватного нотаріуса може бути підставою притягнення його до відповідальності за порушення вимог законодавства в досліджуваній сфері. Отже, відсутність факту вчинення дії або бездіяльності виключає склад адміністративного правопорушення. Зважаючи на зазначене, прийнятною є позиція, згідно з якою адміністративна відповідальність настає тільки за об'єктивовану поведінку людини — діяльність або бездіяльність. Спосіб думок, наміри, що не набули вираження, як правопорушення розглядати не можна, саме тому законодавець передусім описує їх зовнішні прояви [66].

Уважаємо, що шкідливі наслідки, причинний зв'язок між діяннями й наслідками, місце, обстановка, спосіб, знаряддя та засоби вчинення проступку є факультативними ознаками об'єктивної сторони. Настання шкідливих наслідків і причинний зв'язок властиві матеріальним складам правопорушень (наприклад, дрібне хуліганство). Адміністративним правопорушенням в аналізованій сфері є правопорушення з формальним

складом, тобто настання шкідливих наслідків — це необов'язкова ознака об'єктивної сторони.

Важливе значення має час вчинення адміністративного правопорушення, особливо з огляду на те, що в нормах КУпАП, наприклад, закріплено відповідальність за несвоєчасне надання інформації Державній службі фінансового моніторингу (далі — ДСФМ). Як правило, відповідні органи, звертаючись до ДСФМ з вимогою надати необхідну інформацію, вказують строк надання відповіді. Пунктом 14 ч. 2 ст. 8 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» передбачено, що у разі неможливості дотримання строків з об'єктивних причин суб'єкт первинного фінансового моніторингу повинен погодити із спеціально уповноваженим органом не пізніше двох робочих днів з дня надходження запиту строк подання запитуваної інформації в порядку, встановленому центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення [159].

Відповідно до чинного законодавства України адміністративні правопорушення можуть вчинятися як фізичними, так і юридичними особами, які мають здатність «отримувати відповідний комплекс юридичних прав і обов'язків адміністративно-правового характеру й нести відповідальність за їх реалізацію» [4, с. 87]. Отже, суб'єктом адміністративного правопорушення може бути особа, яка володіє достатнім рівнем адміністративної право-, діе- та деліктоздатності, тобто є правосуб'єктною.

Дослідження положень КУпАП приводить до висновку, що законодавець розрізняє три категорії суб'єктів адміністративних правопорушень: загальні; спеціальні; особливі. До загальних суб'єктів зараховуємо осіб, які досягли 16-річного віку, з якого настає адміністративна відповідальність. Групу спеціальних суб'єктів складають особи, яким властиві спеціальні ознаки. Особливими суб'єктами є особи, на яких поширюється дія спеціального законодавства.

Що ж до суб'єктів відповідальності за порушення законодавства в сфері нотаріальної діяльності вони є спеціальними. Адже особами, щодо яких складено протоколи про адміністративні правопорушення та застосовано адміністративні стягнення, можуть бути тільки приватні нотаріуси.

Ще одним елементом складу адміністративного правопорушення в досліджуваній сфері є суб'єктивна сторона, яка проявляється в психічному ставленні особи до вчиненого нею протиправного діяння. Суб'єктивна сторона включає такі елементи: вина (умисна або необережна), мотив і мета. Виною визнається психічне ставлення особи до вчиненого нею суспільно шкідливого діяння та його наслідків, яке виявляється у формі умислу або необережності.

Відповідно до положень КУпАП адміністративне правопорушення визнається вчиненим умисно, якщо особа, котра його вчинила, усвідомлювала протиправний характер своєї дії чи бездіяльності, передбачала їх шкідливі наслідки і бажала або свідомо допускала настання цих наслідків. Разом з тим КУпАП не містить визначення вини, а лише закріплює визначення умисних правопорушень і таких, що вчинені з необережності. Адміністративне правопорушення визнають вчиненим з необережності, коли особа, яка його вчинила, передбачала можливість настання шкідливих наслідків своєї дії чи бездіяльності, але легковажно розраховувала на їх відвернення чи не передбачала можливості настання таких наслідків, хоч повинна була і могла їх передбачити. Зазначимо, що встановлення факту вини є одним з основних завдань суду під час розгляду справ цієї категорії. Такі ознаки суб'єктивної сторони, як мотив та мета є факультативними. Мотивом слід вважати спонукання особи, які підштовхнули її до вчинення правопорушення, а метою є наслідок, якого особа намагалася досягнути в результаті своїх дій чи бездіяльності.

А. О. Мухатаєв не наполягає на тому, що «порушення встановлених законом обмежень щодо одержання дарунка (пожертви) може бути вчинено як умисно, так і з необережності» [58, с. 216]. Т. С. Курило не погоджується із цим підходом і вважає його таким, що суперечить загальноприйнятим уявленням про правову природу і спрямованість антикорупційних обмежень, які встановлені для нотаріусів. Річ у тім,

що всі особи, на яких поширюють обмеження та заборони, передбачені антикорупційним законодавством, ознайомлені з їх змістом, усвідомлюють їх основне призначення, а також свідомо взяли на себе обов'язок їх неухильного дотримання і виконання [105, с. 142]. Ми підтримуємо позицію Т. С. Курила у частині визначення суб'єктивної сторони адміністративного корупційного правопорушення, вчиненого приватним нотаріусом, але вважаємо, що, в цілому, адміністративне правопорушення приватного нотаріуса може бути вчинено як умисно, так і з необережності.

Останнім компонентом, який необхідний для настання адміністративної відповідальності, є індивідуальний акт про притягнення правопорушника у сфері приватної нотаріальної діяльності до адміністративної відповідальності.

Тож, адміністративне правопорушення, вчинене приватним нотаріусом, — це вчинене приватним нотаріусом протиправне умисне діяння (дія чи бездіяльність), що порушує встановлені в адміністративному законодавстві вимоги, заборони та обмеження, за яке передбачено адміністративну відповідальність.

§ 2.3. Особливості адміністративно-правової відповідальності приватного нотаріуса за порушення у сфері державної реєстрації

Сучасна держава все більше перетворюється на центр ухвалення рішень і координації їх реалізації, сама ж реалізація не обов'язково повинна здійснюватися державним апаратом, який може бути до цього просто не пристосованим. Як уявляється, розширення практики приватного делегування державних функцій, навпаки, дасть змогу державі більш чітко визначити своє місце у структурі сучасного суспільства на основі нових форм і методів комунікаційних взаємодій із ним [50, с. 84]. Розвиток найсучасніших технологій, діджиталізації багатьох процесів адміністрування і перенесення комунікативних адміністративних зв'язків державного апарату з громадянами у дистанційний

формат обумовлює доцільність делегування певних функцій держави іншим суб'єктам права.

Тепер приватні компанії, навіть окремі фізичні особи можуть реалізувати державні функції ефективніше, а головне — економічніше, ніж громіздкий державний апарат. Роль держави починає зводитися передусім до того, що вона стає політико-функціональним форумом для вироблення загальних політик, за умов, коли майже всі ключові функції держави — охорона правопорядку, здійснення правосуддя, навіть покарання злочинців і стягування мит — можуть бути делеговані за межі державного апарату. Відтак традиційною формою делегування є публічне делегування функцій, зокрема і у сфері державної реєстрації, коли держава передає певну частину своїх повноважень на рівень місцевого самоврядування чи навіть приватному сектору професійних агентів [50, с. 84-86].

Нотаріус посідає особливе місце серед інших юридичних професій, що зумовлюються специфікою притаманних йому ознак і функцій. Головна ж відмінність нотаріуса полягає в його статусі, специфіка якого відображається у тому, що він об'єднує приватні та публічні аспекти [184, с. 105]. Низка нотаріальних дій щільно пов'язана з реалізацією фізичними та юридичними особами своїх суб'єктивних прав у галузі цивільного чи господарського права, що обумовлює належність діяльності нотаріуса до приватного сектору права. Але у передбачених законом випадках дійсність правочину передбачає і вимагає від його сторін (чи однієї зі сторін) обов'язкового нотаріального порядку посвідчення договору. І дотримання цієї правової процедури в подальшому обумовлює відповідальність держави за наслідки вчинюваних нотаріальних дій, а відповідно — і гарантування дотримання прав громадян, від яких закон вимагає звертатися за виконанням нотаріальних дій.

Зараз, уповноваженим особам (державним реєстраторам), зокрема і нотаріусам законами України держава делегує право здійснення державної реєстрації:

- 1) юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань;
- 2) речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень.

Пункт 4 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань» закріплює визначення поняття «державна реєстрація юридичних осіб, громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи, та фізичних осіб — підприємців» (далі — державна реєстрація) — це офіційне визнання шляхом засвідчення державою факту створення або припинення юридичної особи, громадського формування, що не має статусу юридичної особи, засвідчення факту наявності відповідного статусу громадського об'єднання, професійної спілки, її організації або об'єднання, політичної партії, організації роботодавців, об'єднань організацій роботодавців та їхньої символіки, засвідчення факту набуття або позбавлення статусу підприємця фізичною особою, зміни відомостей, що містяться в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань, про юридичну особу та фізичну особу — підприємця, а також проведення інших реєстраційних дій, передбачених цим Законом [156].

За зазначеним Законом (п. 14 ч. 1 ст. 1) нотаріус набуває відповідного статусу — стає суб'єктом державної реєстрації у разі державної реєстрації юридичних осіб (крім випадків, передбачених абзацами другим — четвертим цього пункту) та фізичних осіб — підприємців (крім випадків, передбачених статтею 25-1 цього Закону). Винятками є ті ситуації коли суб'єктами державної реєстрації є безпосередньо: а) Міністерство юстиції України (у разі державної реєстрації політичних партій, всеукраїнських професійних спілок, їх об'єднань, всеукраїнських об'єднань організацій роботодавців; відокремлених підрозділів іноземних неурядових організацій, представництв, філій іноземних благодійних організацій, постійно діючих третейських судів, засновниками яких є всеукраїнські громадські організації, всеукраїнських творчих спілок, символіки громадських формувань, відомостей про дату початку обліку/дату припинення обліку часток товариства з обмеженою відповідальністю або товариства з додатковою відповідальністю в обліковій системі часток, що ведеться Центральним депозитарієм цінних паперів та пов'язаних із цим змін згідно з вимогами цього Закону); б) територіальні органи Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі (у разі державної реєстрації первинних, місцевих, обласних, регіональних та республіканських професійних спілок, їх організацій та об'єднань, структурних утворень політичних партій, регіональних (місцевих)

творчих спілок, територіальних осередків всеукраїнських творчих спілок, місцевих, обласних, республіканських Автономної Республіки Крим, Київської та Севастопольської міських організацій роботодавців та їх об'єднань, постійно діючих третейських судів, громадських об'єднань, їх відокремлених підрозділів, громадських об'єднань, що не мають статусу юридичної особи, підтвердження всеукраїнського статусу громадського об'єднання), а також у разі проведення реєстраційних дій в автоматичному режимі.

В. І. Бірюков небезпідставно наголошує, що кожен нотаріус автоматично стає державним реєстратором, а також автоматично втрачає вказаний статус у разі припинення нотаріальної діяльності [18, с. 76].

Згідно з ч. 2 ст. 6 Закону «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань» державний реєстратор, а відповідно і нотаріус, у разі здійснення таких реєстраційних дій зобов'язаний:

1) приймати документи;

1-1) встановлювати черговість розгляду поданих документів для державної реєстрації;

2) перевіряти наявність у Єдиному державному реєстрі заборони вчинення реєстраційних дій;

3) перевіряти документи на наявність підстав для відмови у державній реєстрації;

3-1) під час проведення реєстраційних дій у випадках, передбачених цим Законом, обов'язково використовувати відомості реєстрів, автоматизованих інформаційних систем, держателем (розпорядником, володільцем, адміністратором) яких є державні органи, шляхом безпосереднього доступу до них, у тому числі відомості, що містять персональні дані особи, а також використовувати відомості, отримані у порядку інформаційної взаємодії між Єдиним державним реєстром та інформаційними системами державних органів;

3-2) перевіряти дійсність довіреності, нотаріально посвідченої відповідно до законодавства України, за допомогою Єдиного реєстру довіреностей;

3-3) перевіряти використання спеціальних бланків нотаріальних документів, на яких викладені документи, що подаються для здійснення

реєстраційних дій, за допомогою Єдиного реєстру спеціальних бланків нотаріальних документів;

3-4) перевіряти наявність факту застосування санкцій відповідно до Закону України «Про санкції», які унеможливають проведення державної реєстрації;

4) проводити реєстраційну дію (у тому числі з урахуванням принципу мовчазної згоди) за відсутності підстав для відмови у державній реєстрації шляхом внесення запису до Єдиного державного реєстру;

5) вести Єдиний державний реєстр;

6) вести реєстраційні справи;

6-1) надавати в установленому порядку та у випадках, передбачених Законом України «Про виконавче провадження», інформацію органу державної виконавчої служби або приватному виконавцю;

7) здійснювати інші повноваження, передбачені цим Законом.

Державний реєстратор у разі виявлення ним факту використання його ідентифікаторів доступу до Єдиного державного реєстру іншими особами зобов'язаний невідкладно, але не пізніше наступного робочого дня, повідомити Міністерство юстиції України про такий факт та про усі відомі йому реєстраційні дії в Єдиному державному реєстрі, проведені з неправомірним використанням таких ідентифікаторів [156].

У свою чергу державна реєстрація речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень (далі — державна реєстрація прав) — це офіційне визнання і підтвердження державою фактів набуття, зміни або припинення речових прав на нерухоме майно, обтяжень таких прав шляхом внесення відповідних відомостей до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно (п. 1 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень») [155].

Перелік прав, які підлягають державній реєстрації прав закріплено у ч. 1 ст. 4 наведеного вище Закону. Об'єкти, щодо яких проводиться державна реєстрація речових прав, відповідно до ст. 5 Закону є речові права та їх обтяження на земельні ділянки, а також на об'єкти нерухомого майна, розташовані на земельній ділянці, переміщення яких неможливе без їх знецінення та зміни призначення, а саме: житлові будинки, будівлі, споруди, а також їх окремі частини, квартири, житлові

та нежитлові приміщення, меліоративні мережі, складові частини меліоративної мережі.

Згідно зі ст. 10 зазначеного Закону нотаріус може бути державним реєстратором зазначених прав.

За законодавством державний реєстратор:

1) встановлює відповідність заявлених прав і поданих/отриманих документів вимогам законодавства, а також відсутність суперечностей між заявленими та вже зареєстрованими речовими правами на нерухоме майно та їх обтяженнями;

2) перевіряє документи на наявність підстав для проведення реєстраційних дій, зупинення розгляду заяви про державну реєстрацію прав та їх обтяжень, зупинення державної реєстрації прав, відмови в державній реєстрації прав та приймає відповідні рішення;

3) під час проведення державної реєстрації прав, що виникли в установленому законодавством порядку до 1 січня 2013 року, а також під час проведення державної реєстрації прав, які набуваються з прав, що виникли в установленому законодавством порядку до 1 січня 2013 року, обов'язково запитує від органів влади, підприємств, установ та організацій, які відповідно до законодавства проводили оформлення та/або реєстрацію прав, інформацію (довідки, засвідчені в установленому законодавством порядку копії документів тощо), необхідну для такої реєстрації, у разі відсутності доступу до відповідних носіїв інформації, що містять відомості, необхідні для проведення державної реєстрації прав, чи у разі відсутності необхідних відомостей в єдиних та державних реєстрах, доступ до яких визначено цим Законом, та/або у разі, якщо відповідні документи не були подані заявником, крім випадків, коли державна реєстрація прав здійснюється у зв'язку із вчиненням нотаріальної дії та такі документи були надані у зв'язку з вчиненням такої дії тощо. Повний перелік обов'язків державного реєстратора наведено у ч. 3 ст. 10 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень».

З метою з'ясування природи та сутності зазначених дій, наведемо деяку додаткову інформацію: на сьогодні в світовій практиці існують дві системи державної реєстрації прав на нерухомість: титульна та актова. Титульна система передбачає реєстрацію прав на об'єкти

нерухомості, а актова — реєстрацію правочинів з нерухомістю. Переважна більшість країн дотримується саме титульної системи реєстрації, коли предметом реєстрації є саме право, а також його обмеження та обтяження [116, с. 175]. Ця система базується на принципі «без реєстрації немає права». Актובה система (реєстрація правочинів) більше характерна для країн із англо-американською системою права. Основним принципом, який тут діє, є принцип «без реєстрації немає правочину» [115, с. 260]. Тож в українській правовій системі правовим призначенням і кінцевим результатом реєстраційних дій є виникнення цивільних прав та обов'язків. Правовідносини державної реєстрації мають організаційний характер та виконують обслуговуючу роль для формування цивільних правовідносин [103, с. 37].

В контексті окреслених обставин слід зважати на те, що поширення на діяльність органів державної влади, які виконують в тому числі охоронні функції, спеціально-дозвільного типу правового регулювання, обумовлюється необхідністю забезпеченням цивільно-правової свободи учасників цивільних правовідносин у широкому розумінні. Таке забезпечення включає:

1) обмеження впливу суб'єкта на учасників цивільних правовідносин. Суб'єкт правозастосування не повинен створювати перешкоди в здійсненні учасниками цивільного обороту своїх прав і задоволення у такий спосіб законних інтересів. Його вплив обмежений обсягом наданих йому повноважень. Факультативною метою обмеження поведінки суб'єкта правозастосування у сфері цивільних правовідносин виступає мінімізація корупційних ризиків;

2) створення умов для здійснення суб'єктивних цивільних прав та задоволення законних інтересів учасників цивільних правовідносин. Обрамлення діяльності суб'єктів правозастосування у чітку процесуальну (процедурну) форму пов'язується не стільки з необхідністю визначення способу діяльності суб'єкта правозастосування (хоча також і з цим), стільки з метою відповідних процедур. Зміст кожної з них відповідає меті її здійснення з урахуванням необхідності забезпечення цивільно-правової свободи учасників цивільних правовідносин. У зв'язку з цим, як правило, відсутня необхідність відходу від неї [27, с. 68].

Втім доречно взяти до уваги певний досвід британських дослідників (Дж. Фрауд, Дж. Сухдева, М. Морана, К. Вільямс), які на прикладі аутсорсингу державного сектора демонструють, як влада еліти може бути схильна до помилок. Аутсорсинг — передача організацією чи підприємством певних бізнес-функцій або виробничих процесів на обслуговування іншій компанії, яка спеціалізується у відповідній галузі [10]. Контракт між державою та приватними компаніями є складним переплетінням різних видів влади з невизначеними результатами: «досвід аутсорсингу у Великій Британії та інших країнах показує, що він часто йде не так, як треба: фіаско створює політичну скруту для держав та фінансові проблеми для компаній» [209]. А від так, держава в нормах закону окреслює адміністративно-правові механізми контролю, оскарження рішень, дій або бездіяльності державних реєстраторів (у тому числі і нотаріусів, якщо вони здійснюють таку діяльність) у сфері державної реєстрації, встановлює підстави і заходи юридичної відповідальності для винних у порушеннях осіб.

«Рішення, дії або бездіяльність державного реєстратора, суб'єкта державної реєстрації можуть бути оскаржені до Міністерства юстиції України, його територіальних органів або до суду» (ч. 1 ст. 34 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань») [156]. «Рішення, дії або бездіяльність державного реєстратора, суб'єкта державної реєстрації прав, а також дії, пов'язані з автоматичною державною реєстрацією прав, можуть бути оскаржені до Міністерства юстиції України, його територіальних органів або до суду» (ч. 1 ст. 37 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень») [155].

За результатами моніторингу реєстраційних дій в Єдиному державному реєстрі у разі виявлення порушень порядку державної реєстрації державними реєстраторами, уповноваженими особами суб'єктів державної реєстрації Міністерство юстиції України проводить камеральні перевірки суб'єктів державної реєстрації. У разі якщо в результаті проведеної камеральної перевірки суб'єктів державної реєстрації виявлено прийняття рішень державним реєстратором з порушенням законів, що має наслідком порушення прав та законних інтересів фізичних та/або юридичних осіб, Міністерство юстиції України вживає заходів

щодо негайного повідомлення про це відповідних правоохоронних органів для вжиття необхідних заходів, а також заінтересованих осіб.

Виходячи з того, що правовідносини у сфері державної реєстрації мають однакову природу, не дивно, що обидва згадані у цьому підрозділі Закони України (від 15.05.2003 р. № 755-IV та від 01.07.2004 р. № 1952-IV) однаково визначають заходи реагування з боку уповноважених державою органів за результатами проведення перевірок суб'єктів державної реєстрації, — Міністерство юстиції України у разі виявлення порушень порядку державної реєстрації приватними нотаріусами (при виконанні ними завдань державного реєстратора) приймає вмотивоване рішення про:

- 1) тимчасове блокування його доступу до Єдиного державного реєстру;
- 2) анулювання доступу до Єдиного державного реєстру;
- 3) притягнення до адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері державної реєстрації;
- 4) направлення до Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату при Міністерстві юстиції України подання щодо анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю [155, ст. 37-1; 156, ст. 34-1].

На сьогодні законодавство про адміністративні правопорушення містить дві статті, які встановлюють адміністративну відповідальність за порушення в сфері реєстраційної діяльності: ст.ст. 166-11 та 166-23 КУпАП.

Стаття 166-11 КУпАП передбачає адміністративну відповідальність за порушення законодавства про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань. Стаття містить шість частин та примітку, з яких лише у чотирьох з них суб'єктом адміністративної відповідальності може бути приватний нотаріус, який виконував реєстраційні дії. Перша частина ст. 166-11 КУпАП містить альтернативну описово-бланкетну диспозицію — складається з кількох варіантів ознак правопорушення: а) порушення встановлених законом строків для проведення державної реєстрації юридичної особи, фізичної особи — підприємця або громадського формування; б) вимагання не передбачених законом документів для проведення державної реєстрації; в) інші порушення встановленого законом порядку проведення державної реєстрації юридичної особи, фізичної особи — підприємця або громадського формування

(останній варіант становить бланкетний склад і може включати широке коло різноманітних проявів порушень), — при цьому проступком вважається вчинення як однієї з описаних дій, так і кількох. Правопорушення, передбачені ч. 1 ст. 166-11 КУпАП тягнуть за собою накладення штрафу на посадових осіб (у нашому випадку — приватних нотаріусів) від чотирьохсот до шестисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Частина друга ст. 166-11 КУпАП містить кваліфікований склад, який передбачає більший розмір штрафу за дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за такі самі порушення. Важливими умовами, які мають принципове значення для кваліфікації діяння особи як факту повторності, мають: початок та тривалість перебігу встановленого законодавством терміну повторності — це один календарний рік з дати вчинення попереднього однорідного адміністративного правопорушення; за попереднім правопорушенням обов'язково повинна бути винесена постанова у справі про адміністративні правопорушення, яка набрала законної сили [204, с. 70-71].

Третя та четверта частини ст. 166-11 КУпАП встановлюють адміністративну відповідальність за порушення встановленого законодавством порядку пересилання поштовими відправленнями та зберігання реєстраційних справ юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців відповідно.

Слід наголосити, що відповідно до примітки до ст. 166-11 КУпАП термін «поштове відправлення» вживається у значенні, наведеному в Законі України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань». Проте ані ст. 1 (у якій надається визначення основних термінів), ані інші норми згаданого Закону не містять тлумачення вказаного поняття. Зі ст. 14 Закону випливає, що документи для державної реєстрації можуть подаватися у паперовій або електронній формі, при цьому у паперовій формі документи подаються особисто заявником або поштовим відправленням. Закон (ст. 29) визначає, що «реєстраційна справа в паперовій формі зберігається у суб'єкта державної реєстрації за місцезнаходженням юридичної особи, громадського формування, фізичної особи — підприємця» [156]. З свого боку зазначимо, що аналіз частини третьої вказаної статті

дає підстави стверджувати, що приватних нотаріусів до суб'єктів зберігання таких справ закон не відносить. У Законі лише наголошується, що суб'єкт державної реєстрації, який провів реєстраційну дію, протягом трьох робочих днів з дня її проведення надсилає документи, подані для проведення реєстрації, відповідному суб'єкту державної реєстрації, уповноваженому зберігати реєстраційні справи. Порядок формування та зберігання реєстраційних справ на сьогодні затверджений Наказом Міністерства юстиції України від 18.11.2016 р. № 3267/5. Зокрема Порядком встановлюється, що передача реєстраційної справи здійснюється поштовим відправленням за описом або нарочно за описом. У разі передачі документів для долучення до реєстраційної справи, що знаходиться на зберіганні у суб'єкта державної реєстрації, опис, крім відомостей, передбачених абзацом другим цього пункту, має містити також відомості про повний перелік документів, які передаються, із зазначенням кількості аркушів кожного окремого документа. Опис підписується державним реєстратором, нотаріусом чи уповноваженою особою фронт-офісу, що забезпечував прийняття, зберігання та видачу документів, поданих для державної реєстрації, та скріплюється власною печаткою такої особи. Згідно з п. 4 розділу VI Порядку, у разі надходження реєстраційної справи, сформованої з порушенням вимог цього Порядку, посадова особа із зберігання реєстраційних справ приймає відповідну справу на облік відповідно до пункту 3 цього розділу з обов'язковим повідомленням суб'єкта державної реєстрації чи нотаріуса про допущені порушення. У разі неодноразового порушення вимог цього Порядку щодо формування реєстраційної справи одним і тим самим державним реєстратором, нотаріусом суб'єкт, що забезпечує зберігання реєстраційних справ, звертається зі скаргою на такі дії до відповідного територіального органу Міністерства юстиції України [169].

Таким чином з урахуванням положень наведеного вище Порядку (затвердженого Наказом Міністерства юстиції України від 18.11.2016 р. № 3267/5) достатньо чітко вимальовуються можливі варіанти дій чи бездіяльності, які можуть становити зміст правопорушень, передбачених ч. 3 ст. 166-11 КУпАП, при цьому можна впевнено казати, що приватний нотаріус цілком може відноситися до тих «посадових осіб», які є спеціальним суб'єктом цього делікту. У свою чергу, зміст можливих

порушень, пов'язаних зі зберіганням реєстраційних справ юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців, які утворюють склад адміністративного проступку, передбаченого ч. 4 ст. 166-11 КУпАП (диспозиція містить фактично банкетний склад) також видається нам абсолютно зрозумілим, але питання чи можуть бути суб'єктами таких правопорушень приватні нотаріуси, залишається відкритим. У санкції наведеної норми закон називає суб'єктом відповідальності посадову особу (без будь-яких уточнень). Водночас з огляду на те, що частково закон і, більш детально підзаконний нормативно-правовий акт — Порядок (затверджений Наказом Міністерства юстиції України від 18.11.2016 р. № 3267/5), визначають спеціальну категорію осіб і інституцій (органів), відповідальних за зберігання реєстраційних справ юридичних осіб та фізичних осіб, вважаємо, що суб'єктом адміністративної відповідальності за ч. 4 ст. 166-11 КУпАП мають бути саме такі посадові особи (нагадаємо, що приватні нотаріуси до них не відносяться).

Нарешті ч. 5 ст. 166-11 КУпАП містить кваліфікований склад делікту, пов'язаний з повторним вчиненням дій, передбачених частинами третьою або четвертою цієї статті. Стосовно приватних нотаріусів ця норма може бути застосована у разі порушення встановленого законодавством порядку пересилання реєстраційних справ юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців поштовими відправленнями, вчиненого таким приватним нотаріусом, якого протягом року вже було піддано адміністративному стягненню за таке ж порушення.

Частина шоста ст. 166-11 КУпАП приватних нотаріусів стовідсотково не стосується, оскільки з диспозиції норми випливає, що суб'єктами цього адміністративного правопорушення можуть лише ті особи, які подають державному реєстратору передбачену законодавством інформацію при ініціюванні реєстраційних дій.

Стаття 166-23 КУпАП на відміну від ст. 166-11 КУпАП з огляду на її зміст та формулювання спірних питань не викликає. Вона встановлює адміністративну відповідальність за порушення порядку державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень. Стаття 166-23 КУпАП включає дві частини, друга з яких встановлює більш жорсткіші санкції (збільшений розмір штрафу: від п'ятисот до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, порівняно з санкцією першої частини цієї норми — від

чотирьохсот до шестисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян) за повторне протягом року вчинення порушення, передбаченого частиною першою цієї статті. Це типова банкетна норма, при застосуванні якої слід звертатися до інших нормативно-правових актів, у першу чергу — до приписів Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень», а також інших підзаконних нормативно-правових актів, зокрема Порядку державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 25.12.2015 р. № 1127.

За звітністю Міністерства юстиції України про роботу державних, приватних нотаріусів, Міністерства юстиції України та його територіальних органів у сфері нотаріату за 2022 рік загальна кількість вчинених саме приватними нотаріусам нотаріальних дій становить понад 6,6 млн од. З договорами відчуження нерухомого майна пов'язано 2,55% таких дій, з договорами відчуження земельних ділянок (у тому числі сільськогосподарського призначення), а також земельних часток (паїв) — 2,45% [60]. Водночас адміністративна практика свідчить, що за звітністю Судової влади України щодо розгляду судами першої інстанції справ про адміністративні правопорушення за 2022 рік кількість справ, що перебували на розгляді за даний рік за ст. 166-11 КУпАП становить 1 провадження, якщо брати до уваги ті справи, які надійшли у звітному періоді, то такий показник буде дорівнювати 0. За ст. 166-23 КУпАП справи судами першої інстанції у 2022 році взагалі не розглядалися [61]. Трохи цікавішою виглядає статистика, якщо повернутися на два роки назад. У 2020 році на розгляді у судах першої інстанції протягом року перебувало 6 справ за ст. 166-11 КУпАП і 21 — за ст. 166-23 КУпАП. З них розглянуто: за ст. 166-11 КУпАП — 3, за ст. 166-23 КУпАП — 14; прийнято рішення про притягнення винних осіб до адміністративної відповідальності: за ст. 166-11 КУпАП — 0, за ст. 166-23 КУпАП — 2; про закриття справи: за ст. 166-11 КУпАП — 3, за ст. 166-23 КУпАП — 12 [61]. Причиною закриття переважної більшості кількості справ про адміністративні правопорушення, передбачені обома наведеними статтями КУпАП є закінченням строків накладення адміністративного стягнення (п. 7 ч. 1 ст. 247 КУпАП).

Дійсно, якщо переглянути судові рішення на сайті Єдиного державного реєстру судових рішень (<https://reyestr.court.gov.ua/>) за період

2018-2022 рр. за ст.ст. 166-11 та 166-23 КУпАП то можна побачити таку тенденцію, по-перше, у жодній з постанов (предметом аналізу було 50 таких рішень) суб'єктом відповідальності не виявився нотаріус (це були державні реєстратори — передбачені законодавством посадові особи органів місцевого самоврядування), по-друге, понад 80% таких справ було закрито судами через закінчення строків накладення адміністративного стягнення.

У справах про адміністративні правопорушення передбачені ст.ст. 166-11 та 166-23 КУпАП протоколи про правопорушення мають право складати уповноважені на те посадові особи Міністерства юстиції України, територіальних органів Міністерства юстиції України. Розгляд справ за вказані правопорушення відповідно до ст. 221 КУпАП закон відносить до юрисдикції районних, районних у місті, міських чи міськрайонних судів. Виявлення адміністративних правопорушень з боку уповноважених осіб у зазначеній сфері може мати місце:

1) під час розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність державного реєстратора, суб'єктів державної реєстрації;

2) під час проведення реєстраційних дій відповідно до Законів України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань» та «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень»;

3) під час здійснення контролю відповідно до Порядку здійснення Міністерством юстиції контролю за діяльністю у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень і державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 21.12.2016 р. № 990 [160].

Як свідчить практика більшість порушень відповідного законодавства виявляється у зв'язку з поданням фізичними чи юридичними особами скарг на рішення, дії або бездіяльність державного реєстратора, під час їх розгляду.

Обидва Закони України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань» (у ч. 3 ст. 37) та «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» (у ч. 3 ст. 34) однаково визначають строки подання скарги:

«Рішення, дії або бездіяльність державного реєстратора, суб'єкта державної реєстрації прав можуть бути оскаржені до Міністерства юстиції України, його територіальних органів особою, права якої порушено, протягом двох місяців з дня, коли особа дізналася чи могла дізнатися про порушення своїх прав» [155; 156]. Скарги на рішення, дії або бездіяльність у сфері державної реєстрації прав розглядаються у строк не більше одного місяця з дня їх надходження. У разі якщо в місячний строк розгляд скарги на рішення, дії або бездіяльність у сфері державної реєстрації прав провести неможливо, Міністерство юстиції України, його територіальні органи встановлюють необхідний строк для її розгляду, про що повідомляється особі, яка подала скаргу. При цьому загальний строк для вирішення питань, порушених у скарзі, не може перевищувати 45 днів.

Відповідно до п. 15 Порядку розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність державного реєстратора, суб'єктів державної реєстрації, територіальних органів Міністерства юстиції, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 25.12.2015 р. № 1128, у разі виявлення під час розгляду скарги у сфері державної реєстрації адміністративного правопорушення, відповідальність за вчинення якого передбачена статтями 166-11 та 166-23 КУпАП, Мін'юст чи відповідний територіальний орган складає протокол про адміністративне правопорушення у порядку, визначеному Мін'юстом. За вимогами законодавства у справах про адміністративні правопорушення уповноважена особа зобов'язана ознайомити особу, щодо якої складається протокол про адміністративне правопорушення, з її правами й обов'язками, передбаченими ст. 268 Кодексу, та змістом статті 63 Конституції України, про що робиться відмітка у протоколі. Про обізнаність з вищевказаним, особа, щодо якої складається протокол про адміністративне правопорушення, ставить у протоколі свій підпис, а у разі відмови поставити підпис про це робиться відповідний запис у протоколі, який засвідчується підписом уповноваженої особи. Для цього приватний нотаріус, якому ставиться у провину порушення (у разі виконання ним делегованих державою функцій державного реєстратора), у строк, що не перевищує 15 днів з дня отримання засвідченої в установленому законодавством порядку копії рішення Мін'юсту чи його територіального органу,

зобов'язаний прибути до Мін'юсту чи відповідного територіального органу для складення протоколу про адміністративне правопорушення [168]. Протокол про адміністративне правопорушення не пізніше наступного робочого дня після його складання реєструється уповноваженою особою у журналі реєстрації протоколів про адміністративні правопорушення у сфері державної реєстрації. Складений протокол та інші матеріали, що підтверджують факт вчинення адміністративного правопорушення, формуються уповноваженою особою у справу про адміністративне правопорушення. Оригінал справи про адміністративне правопорушення разом із супровідним листом Міністерства юстиції України / територіального органу Міністерства юстиції України протягом 5 днів з дня підписання протоколу направляється до районного (міського, районного у місті, міськрайонного) суду за місцем вчинення адміністративного правопорушення [160]. До цього слід згадати про час передбачений КУпАП у ст. 277 для розгляду справи: «Справа про адміністративне правопорушення розглядається у п'ятнадцятиденний строк з дня одержання органом (посадовою особою), правомочним розглядати справу, протоколу про адміністративне правопорушення та інших матеріалів справи» [78].

Таким чином, виходить, що з моменту вчинення державним реєстратором (приватним нотаріусом) певного правопорушення у сфері реєстраційної діяльності до моменту прийняття судом рішення за результатами розгляду оформленого адміністративного правопорушення за ст. 166-11 КУпАП чи ст. 166-23 КУпАП може минути більше 4 місяців: два місяці (виявлення) + один місяць (перевірка) + 15 днів (виклик) + 5 днів (направлення матеріалів) + 15 днів (розгляд). А згідно до ч. 2 ст. 38 КУпАП у справах про адміністративні правопорушення, які підвідомчі суду (судді), стягнення може бути накладено не пізніш як через три місяці з дня вчинення правопорушення, а при триваючому правопорушенні — не пізніш як через три місяці з дня його виявлення. Цілком виправдано, що при розгляді такої категорії справ суди (судді) вважають, що дані правопорушення переважно не мають триваючого характеру, а вчиняються одноразово. Наприклад, у рішенні Сватівського районного суду Луганської області від 09.11.2018 р. у справі № 426/21118/18 щодо притягнення особи до адміністративної відповідальності за ч. 1 ст. 166-11 КУпАП суддя зазначив:

«... днем вчинення даного адміністративного правопорушення є день, коли суб'єкт державної реєстрації вніс та день, коли виправив (видалив) дані щодо ТОВАРИСТВА, а це, 29-30 травня 2018 року (а.с. 9-10). Тобто з вказаної дати і починаються відраховуватися строки притягнення до адміністративної відповідальності, з дати, коли було вчинено адміністративне правопорушення [150].

Отже, вище викладені факти та аргументи досить переконливо вказують, що загального строку (трьох місяців) притягнення винних у порушенні правил державної реєстрації державних реєстраторів (в тому числі і нотаріусів) до адміністративної відповідальності за правопорушення, передбачені ст.ст. 166-11 та 166-23 КУпАП не достатньо.

Повертаючись до розгляду змісту диспозицій норм, передбачених статей КУпАП, необхідно визнати, що обидві вони визначають правову реакцію держави на порушення приписів, що регулюють подібні правовідносини — у сфері державної реєстрації. Поряд з цим привертає увагу та особливість, що у ч. 1 ст. 166-11 КУпАП серед «інших порушень встановленого законом порядку проведення державної реєстрації юридичної особи ...» законодавець чомусь вирішив виокремити такі склади, як «порушення встановлених законом строків для проведення державної реєстрації...» та «вимагання не передбачених законом документів для проведення державної реєстрації».

Так, ознайомлення зі справами про адміністративні правопорушення, передбаченими даною нормою свідчить, що вказані прояви порушень можна вважати більш поширеними, порівняно з іншими. Крім того, описова конструкція норми, в якій склад цілком розкриває зміст і сутність діяння, що визнається адміністративним правопорушенням значно спрощує в подальшому її застосування. Якщо в протоколі про адміністративне правопорушення не конкретизовано суті вчиненого правопорушення, наприклад, не зазначено, які саме дії, перелічені в диспозиціях вказаних статей, було вчинено приватним нотаріусом в якості державного реєстратора при здійсненні реєстраційних дій (що є доволі поширеною практикою при оформленні адміністративних матеріалів з боку уповноважених посадових осіб різних адміністративних органів), — це стає підставою повернення судом адміністративного матеріалу для дооформлення [146]. Можливо, що саме такий підхід у формулюванні норми про адміністративне правопорушення, коли в альтернативній диспозиції одночасно окреслюються конкретні склади та робиться спеціальне відсилання

до Порядку проведення державної реєстрації юридичної особи..., викликає питання у молодих науковців. Наприклад, В. О. Белінгіо, згадуючи певні прояви порушень згаданого Порядку задається питанням: «...чи можуть дані правопорушення підпадати під формулювання «інші порушення встановленого законом порядку проведення державної реєстрації юридичної особи або фізичної особи — підприємця» згідно з ч. 1 ст. 166-11 КУпАП». На її думку, потрібно визначити в КУпАП конкретні склади адміністративних правопорушень, не вживаючи таких загальних формулювань, як «інші», задля уникнення непорозумінь та належного захисту прав громадян [13, с. 139]. Але на наш погляд, така пропозиція є надто «сирою» і потребує більш ретельного обґрунтування та опрацювання.

Враховуючи, що й інші порушення Порядку державної реєстрації становлять не меншу шкоду для даного виду правовідносин, законодавець також включає їх до ч. 1 ст. 166-11 КУпАП (за виключенням порушень зберігання і пересилання реєстраційних справ юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців поштовими відправленнями). Ці діяння так само потребують в протоколі про адміністративне правопорушення ретельної конкретизації, прив'язаної до тих норм, приписи яких порушуються.

Проводячи паралелі зі схожою нормою — ст. 166-23 КУпАП, яка містить виключно бланкетну конструкцію і передбачає, без зайвої диференціації, адміністративну відповідальність за будь-які порушення порядку державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень в одній нормі, можна визнати, що на практиці вона спрацьовує не завжди досконало. За умови трохи відмінної конструкції санкції обох норм (ч. 1 ст. 166-11 та ч. 1 ст. 166-23 КУпАП) є однаковими. За даними Міністерства статистики України «Адміністративні правопорушення в Україні за 2018 рік» за ч. 1 ст. 166-23 КУпАП матеріалів про адміністративні правопорушення було складено у 10 разів більше ніж за ч. 1 ст. 166-11 цього ж Кодексу, проте 24% з них були повернуті для належного дооформлення [5]. Проте на нашу думку, це не стільки вади законодавчої техніки при формулюванні відповідних норм, скільки недостатній професіоналізм осіб, уповноважених складати протоколи про адміністративні правопорушення за наведеними статтями. Але певний сенс у тому, щоб конкретизувати опис та диференціювати санкції деяких

з найтипівіших правопорушень залежно від їх шкоди як у сфері державної реєстрації юридичних осіб..., так і речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень безумовно є.

О. М. Оніщук вважає, що сучасні процедури і механізми контролю у сфері державної реєстрації потребують удосконалення. Заходи реагування на порушення законодавства в сфері державної реєстрації мають бути адекватними, а санкції — співмірними характеру порушень. «Критерії, за якими визначається ступінь відповідальності за реєстраційні порушення, мають бути чіткими, зрозумілими і прозорими. Для суб'єктів державної реєстрація надзвичайно важливо, аби рішення контролюючого органу були цілком прогнозованими та об'єктивними», — говорить колишня заступниця Міністра юстиції з питань державної реєстрації. В планах Міністерства (станом на жовтень 2020 року) була ідея уніфікувати види порушень у двох основних напрямках державної реєстрації — нерухомості і бізнесу, визначивши приблизний перелік одноразових грубих і неодноразових істотних порушень законодавства, що регулює питання державної реєстрації речових права на нерухоме майно, а також юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань. «Такі зміни мають покласти край будь-яким сумнівам у неупередженості під час проведення спеціальних перевірок діяльності державних реєстраторів у реєстрах, а також наріканням на широкі дискреційні повноваження Мін'юсту в частині визначення ступеня відповідальності за порушення у сфері державної реєстрації», — зазначала О. М. Оніщук [127].

Нижче наведені приклади основних (найтипівіших) протиправних діянь, які інкримінуються у провину особам, які здійснюють державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень (перелік наведено на підставі проведеного нами аналізу судових рішень у справах про адміністративні правопорушення за період 2018-2022 років):

за результатами розгляду заяви державним реєстратором було прийнято рішення про відмову у державній реєстрації прав та їх обтяжень з порушенням законодавства у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно (приклад з рішення Приазовського районного суду Запорізької області від 04.10.2019 р. у справі № 3/325/578/2019 [147]);

за результатами розгляду заяви державним реєстратором було прийнято рішення про відмову у державній реєстрації прав та їх обтяжень

без ужиття віх необхідних дій, передбачених законодавством у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно (приклад з рішення Приморського районного суду м. Одеси від 03.12.2020 р. у справі № 522/20813/20 [148]);

при розгляді заяви про внесення змін до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно держаний реєстратор у порушення вимог п. 21 Порядку ведення Державного реєстру речових прав на нерухоме майно (затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України; від 26.10.2011 р. № 1141 [164]) пошук відомостей у Державному реєстрі прав про речові права, обтяження речових прав здійснив лише за реєстраційним номером об'єкта нерухомого майна, в наслідок чого не було виявлено інший розділ в якому міститься інформація, що вище вказані споруди належать іншій юридичній особі (приклад з рішення Котовського міськрайсуду Одеської області від 05.04.2021 р. у справі № 505/145/20 [144]);

розглянувши заяву про внесення змін до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, державний реєстратор без належних на те підстав неправомірно прийняв рішення про внесення до нього необґрунтованих змін, а саме: збільшено загальну площу об'єкту та додано до підстав виникнення права власності документи, які не є підставою для державної реєстрації такого права (приклад з рішення Котовського міськрайсуду, Одеської області від 05.04.2021 р. у справі № 505/145/20 [143]);

державний реєстратор у порушення вимог Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» скасував право власності на нерухоме майно, скасував реєстраційну дію розділу та скасував відкриття розділу за відсутності повноважень на такі реєстраційні дії (приклад з рішення Дніпропетровського районного суду Дніпропетровської області від 22.10.2019 р. у справі № 175/3957/19 [142]);

державний реєстратор у порушення вимоги Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень», а також Порядку ведення Єдиного реєстру спеціальних бланків нотаріальних документів (затвердженого Наказом Міністерства юстиції України від 04.11.2009 р. № 2053/5 [173]) не перевіряв бланки у Єдиному реєстрі спеціальних бланків нотаріальних документів, на яких

викладено текст нотаріального документа (приклад з рішення Постанови Личаківського районного суду м. Львова від 09.10.2019 р. у справі № 463/7948/19 [145]).

Необхідно наголосити, що сфера реєстраційної діяльності держави не обмежується двома згаданими у цьому підрозділі видами. Відносини, пов'язані з проведенням державної реєстрації актів цивільного стану регулюються відповідним Законом України від 01.07.2010 р. № 2398-VI. 10.06.2021 р. у Верховній Раді України було зареєстровано Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення регулювання нотаріальної діяльності № 5644. Автори законопроекту обґрунтовують необхідність гармонізації законодавства України з правом Європейського Союзу, в тому числі і законодавства, яке регулює діяльність сучасного українського нотаріату — члена Міжнародного союзу латинського нотаріату з 2013 року. Проект передбачає надати нотаріусам повноваження щодо реєстрації укладення та розірвання шлюбу (зміни до ст. ст. 28, 29, 45, 106, 107 СК тощо) [175]. Це не зовсім узгоджується зі ст. 34 Закону України «Про нотаріат», у якій визначається перелік нотаріальних дій, що вчиняють нотаріуси. Вчинення подібних дій не входить до цього переліку. До того ж, покладання таких функцій на нотаріуса не узгоджуються і з визначеною у ст.ст. 4 та 6 Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» переліком органів державної реєстрації актів цивільного стану (автори законопроекту не урахували цих важливих аспектів). Проте зазначена пропозиція щодо розширення функцій нотаріусів цілком ймовірно може бути з часом реалізована. А від так, одночасно з реалізацією вказаних у законопроекті пропозицій мало б бути реалізовано і питання, яке б урегулювало адміністративну відповідальність за порушення правил у цій сфері реєстраційної діяльності. Стаття 26 Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» каже, що за порушення вимог законодавства у сфері державної реєстрації актів цивільного стану органи державної реєстрації актів цивільного стану несуть цивільно-правову, а її працівники — матеріальну, дисциплінарну, адміністративну або кримінальну відповідальність у встановленому законом порядку [154]. Зауважимо, що чинна редакція КУпАП подібної норми, яка

б встановлювала адміністративну відповідальність за порушення прав державної реєстрації актів цивільного стану не містить.

А від так, було б доцільно розробити уніфіковану типову модель норми, яка б передбачала адміністративну відповідальність за правопорушення у сфері державної реєстрації:

Стаття ... Порушення законодавства про державну реєстрацію...

Порушення встановлених законом строків для проведення державної реєстрації, вимагання не передбачених законом документів для проведення державної реєстрації, здійснення державної реєстрації чи відмова у здійсненні державної реєстрації з навмисним порушенням вимог законодавства про державну реєстрацію, –

тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб органів державної реєстрації від чотирьохсот до шестисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Повторне протягом року вчинення порушення, передбаченого частиною першою цієї статті, за яке особу вже було піддано адміністративному стягненню або, якщо це завдало великої матеріальної шкоди заявникам чи третім особам (суб'єктами цих правопорушень будуть виступати), –

тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб органів державної реєстрації від п'ятисот до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Інші порушення встановленого законом порядку проведення державної реєстрації, –

тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб від шістдесяти до вісімдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Інші порушення встановленого законом порядку подання інформації чи необхідних документів для проведення державної реєстрації, – тягнуть за собою накладення штрафу на громадян — заявників у розмірі від однієї тисячі до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і на керівника юридичної особи або особу, уповноважену діяти від імені юридичної особи (виконавчого органу), — у розмірі від однієї тисячі до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Примітка. Велика матеріальна шкода має місце, коли її розмір у п'ятсот і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Крім того, враховуючи наведені проблеми у правозастосовній (адміністративній) практиці зі строками притягнення винних осіб до адміністративної відповідальності, за вказаним видом адміністративних правопорушень пропонується внести зміни до ст. 38 щодо строків накладання адміністративних стягнень, збільшивши їх до шести місяців з дня виявлення, але не пізніше двох років з дня їх вчинення. З огляду на зазначене доцільно внести зміни до ч. 3 ст. 38 КУпАП, виклавши її у такій редакції: «Адміністративне стягнення за вчинення правопорушень, передбачених частинами третьою — шостою статті 164-14, а також статтями 166-11 та 166-23 цього Кодексу, може бути накладено протягом шести місяців з дня їх виявлення, але не пізніше двох років з дня їх вчинення».

§ 2.4. Особливості адміністративно-правової відповідальності приватного нотаріуса за порушення у сфері фінансового моніторингу

Легалізація (відмивання) злочинних доходів є однією з проблем глобального характеру, розв'язанням якої займається не лише Україна, а й майже всі країни світу, оскільки легалізація злочинних доходів змінює перебіг ухвалення економічних рішень, підриває фінансові установи, посилює соціальні проблеми і, що головне, сприяє розвитку корупції. Як ґрунтовно заявляє Н. А. Лугіна: «ефективним способом розв'язання цього питання є фінансовий моніторинг, який бореться з цим негативним явищем» [112, с. 288].

На міжнародному (а точніше — західноєвропейському) рівні координація зусиль у боротьбі з відмиванням «брудних» грошей знайшла втілення у прийняті низки спільних міжнародних угод та директив, які визначили чітку негативну позицію демократичних політичних сил до окресленого негативного транснаціонального явища та заклали підґрунтя до розвитку відповідних правових механізмів на національних рівнях. На початку 1990 року Радою Європи була прийнята Конвенція з «відмивання» грошей, виявлення, арешту і конфіскації виявлених коштів, здобутих злочинним шляхом (Страсбург, 08.01.1990 р.), а також схвалена Директива щодо запобігання використанню

фінансової системи для відмивання грошей (Директива № 91/3081СЕЕ від 14.02.1991 р.). Зазначена Директива ЄС закріпила поширення положень про боротьбу з відмиванням грошей не тільки на доходи наркобізнесу, але й також на тероризм та інші види організованої злочинності. У 2002 році країнами ЄС була прийнята Підсумкова декларація Паризької конференції парламентів ЄС щодо боротьби з відмиванням грошей від 08.02.2002 р., в якій крім іншого були окреслені певні можливі санкції до тих держав, які не співпрацюють у сфері боротьби з відмиванням грошей [95].

Саме з цим періодом можна пов'язати активізацію уваги до цих питань у вітчизняному законодавстві, а також з боку українського суспільства. Це виявилось у прийнятті українським парламентом Закону України від 28.11.2002 р. № 249-IV «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму». Вказаний Закон втратив чинність на підставі Закону України № 1702-VII від 14.10.2014 р. (до назви та предмету правового регулювання якого серед іншого було включено ще відносини, пов'язані із запобіганням та протидією легалізації (відмиванню) доходів, одержаних шляхом розповсюдження зброї масового знищення). Але у 2019 році і цей законодавчий акт було замінено на інший — Закон України від 06.12.2019 р. № 361-IX «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення». Метою прийняття Закону в оновленій редакції було досягнення відповідності правової системи України у сфері протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму і розповсюдження зброї масового знищення до критеріїв, що висуваються ЄС до держав, які мають намір вступити до цього міжнародного економічно-політичного об'єднання. Зокрема, Європейський парламент та Рада ЄС ще у 2015 році прийняли Директиву (ЄС) 2015/849 «Про запобігання використанню фінансової системи для відмивання грошей та фінансування тероризму» та схвалили Регламент (ЄС) 2015/847 «Про інформацію, що супроводжує грошові перекази», які спрямовувалися на узгодження законодавчих актів ЄС з Міжнародними стандартами з протидії відмиванню грошей та фінансуванню тероризму і розповсюдженню зброї масового знищення, ухваленими FATF у лютому 2012 року [151].

Ще починаючи з 2002 року, законодавець закріпив нормативне визначення низки основних термінів, які здобували офіційного тлумачення правозастосовній та економічно-фінансовій діяльності, зокрема: доходи, одержані злочинним шляхом, — «будь-які активи, одержані прямо чи опосередковано внаслідок вчинення злочину, зокрема валютні цінності, рухоме та нерухоме майно, майнові та немайнові права, незалежно від їх вартості»; державний фінансовий моніторинг, — «сукупність заходів, що вживаються суб'єктами державного фінансового моніторингу і спрямовуються на виконання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії» [159] тощо. Система фінансового моніторингу і на сьогодні складається з первинного та державного рівнів. Первинний фінансовий моніторинг — це сукупність заходів, які вживаються суб'єктами первинного фінансового моніторингу і спрямовані на виконання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії. До системи суб'єктів цього виду фінансового моніторингу Закон відносить і нотаріусів (п.п. «г» п. 7 ч. 2 ст. 6 Закон України від 06.12.2019 р. № 361-IX) [159].

На нотаріуса покладений обов'язок вчинення низки публічно-правових функцій, основною метою реалізації яких є посилення прозорості економічних відносин шляхом наділення нотаріальних актів особливою юридичною силою [21, с. 118]. До легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, ст. 5 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» відносить будь-які дії, пов'язані із вчиненням фінансової операції чи правочину з доходами, одержаними злочинним шляхом, а також вчиненням дій, спрямованих на приховання чи маскуванню незаконного походження таких доходів, чи володіння ними, прав на такі доходи, джерел їх походження, місцезнаходження, переміщення, зміну їх форми (перетворення), а так само набуттям, володінням або використанням доходів, одержаних злочинним шляхом. Зіставляючи зміст даної норми з положеннями інших законодавчих актів, у першу чергу Законів України «Про нотаріат», «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень», можна простежити очевидні зв'язки з нотаріальними діями та діями щодо державної реєстрації, які уповноважені вчиняти нотаріуси, в тому числі і приватні.

При цьому дотримання вимог законодавства, публічних інтересів, а також приватних інтересів юридичних і фізичних осіб у цих правовідносинах залежатиме від добросовісності та компетентності нотаріусів.

Розглянемо один приклад з практики, який пов'язаний з виникненням підстав для оскарження діяльності приватних нотаріусів (на підставі заяви АТ «Мегабанк» до Міністерства юстиції України про оскарження реєстраційних дій приватного нотаріуса). У скарзі повідомлялося, що 17.02.2023 р. Уповноваженій особі Фонду гарантування вкладів фізичних осіб на ліквідацію АТ «Мегабанк» стало відомо, що певні об'єкти нерухомого майна, що є власністю Банку (раніше були передані на підставі іпотечного договору іншій юридичній особі), в супереч діючого законодавства були перереєстровані приватним нотаріусом Одеського міського нотаріального округу Особою_1 за новим власником. На думку скаржника, зазначений факт перереєстрації приміщень, що є власністю АТ «Мегабанк» та, за рахунок якого відповідно до спеціального закону мають бути задоволені вимоги кредиторів, вчинено з порушенням норм діючого законодавства України.

Крім того, у скарзі вказано, що з 02.06.2022 р. в АТ «Мегабанк» запроваджено тимчасову адміністрацію, а з 21.07.2022 р. розпочалася процедура ліквідації Банку, в період з 03.06.2022 р. по дату написання даної скарги Банк не отримував від іпотекодержателя повідомлення про продаж. Відсутність такого повідомлення унеможливорює проведення угоди продажу за ст. 38 Закону України «Про іпотеку». Також, у скарзі було зазначено про те, що Указом Президента України № 14/2023 від 12.01.2023 р. введено в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України від 12 січня 2023 року «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)». Відповідно до додатку до вказаного рішення РНБО до юридичної особи, яка є стороною за договором що оскаржується про перехід права на спірну нерухомість, застосовуються персональні спеціальні економічні та інші обмежувальні заходи. Як вказано у скарзі, реєстратором (приватним нотаріусом Особою_1), всупереч наявного Указу Президента України, вчинено реєстраційні дії, які направлені на виведення санаційним підприємством значних грошових коштів, отриманих від продажу майна Банку, за межі території України для

можливого фінансування військових дій російської федерації проти України. Крім того, у скаржника (враховуючи значну вартість приміщень, виникають питання щодо проведення розрахунків по договорам купівлі-продажу, оплаті пенсійного збору і т. ін.) виникають сумніви щодо якості «проведеного чи не проведеного» фінансового моніторингу сторін договору купівлі-продажу. 16.03.2023 р. Центральна Колегія Міністерства юстиції України з розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність державного реєстратора, суб'єктів державної реєстрації, територіальних органів Міністерства юстиції, розглянувши дану скаргу склала висновок, в якому рекомендувала: 1) скаргу АТ «Мегабанк задовольнити; 2) скасувати рішення, прийняті приватним нотаріусом Одеського міського нотаріального округу Особою_1; 3) анулювати доступ приватному нотаріусу Особи_1 до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно; 4) направити до Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату при Міністерстві юстиції України подання щодо анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю приватного нотаріуса Особи_1. Вказані висновки були втілені у Наказі Міністерства юстиції України від 31.03.2023 р. № 1189/5 «Про задоволення скарги» [189].

Не зважаючи на те, що дане рішення суб'єкта владних повноважень у подальшому було оскаржено приватним нотаріусом до суду (в порядку адміністративного судочинства), воно є чудовим прикладом демонстрації того, що в багатьох випадках діяльність нотаріусів поєднує нотаріальні дії з реєстраційними, з яких виникає обов'язок нотаріуса застосовувати ризик-орієнтований підхід, враховуючи відповідні критерії ризику. Це також підкреслює взаємозв'язок приватного та публічного інтересів, які виникають та обумовлюють необхідність проведення фінансового моніторингу при проведенні нотаріальних дій та/чи під час проведення дій, пов'язаних з державною реєстрацією, виконавцями яких є приватні нотаріуси.

Національне законодавство закріплює доволі широкий перелік обов'язків суб'єктів первинного фінансового моніторингу, який умовно можна згрупувати наступним чином:

а) обліково-реєстраційні (облік у спеціально уповноваженому органі у якості суб'єкта первинного фінансового моніторингу, повідомлення

про статусно-кадрові зміни, реєстрацію фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу);

б) перевірко-моніторингові ризико-орієнтовані (належна організація та проведення первинного фінансового моніторингу, належна перевірка нових клієнтів, а також існуючих клієнтів, моніторинг фінансових операцій клієнта тощо);

в) зворотньо-комунікативні (повідомлення спеціально уповноважений орган про порогові та/чи підозрілі фінансові операції, реагування у встановлений законом спосіб на повідомлення та запити спеціально уповноваженого органу, сприяння в межах законодавства працівникам спеціально уповноваженого органу у проведенні аналізу фінансових операцій, надання інформації на запити спеціально уповноваженого органу щодо фінансових операцій клієнта, операцій які стали об'єктом фінансового моніторингу);

г) рефлексогенні (документування заходів, вжитих з метою виконання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії шляхом створення (ведення) відповідних документів; забезпечення доступу відповідних суб'єктів державного фінансового моніторингу, що відповідно до цього Закону виконують функції державного регулювання і нагляду за суб'єктами первинного фінансового моніторингу, та на обґрунтовані запити правоохоронних органів, вчинені в межах їх повноважень, до документів або інформації, що міститься в них, у повному обсязі відповідно до вимог закону; за рішенням спеціально уповноваженого органу зупинення проведення або забезпечення моніторингу фінансової операції відповідної особи в установленому законодавством порядку тощо);

д) забезпечувальні (проходження відповідальним працівником навчання у сфері запобігання та протидії, підвищення кваліфікації з означених питань тощо) (ч. 2 ст. 8 Закону України від 06.12.2019 р. № 361-ІХ) [159].

Таким чином, наявність у даної категорії суб'єктів (до якої до речі відносяться приватні нотаріуси) зобов'язань, від дотримання (виконання) яких багато в чому залежить ефективність запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового

знищення обґрунтовує необхідність існування норм, які регулюють питання адміністративної відповідальності вказаних осіб, у разі недотримання ними закріплених Законом обов'язків чи вчинення інших порушень адміністративного законодавства у вказаній сфері. Наявність у законодавстві адміністративно-правових норм, які передбачають юридичну відповідальність для нотаріусів за вказані правопорушення становлять комплексну систему регулювання та удосконалення усіх сфер суспільних відносин, які визначають діяльність суб'єктів державного фінансового моніторингу, правоохоронних органів та судів в аналізованій сфері [12, с. 110].

Запровадження адміністративної відповідальності визначене вимогами міжнародних стандартів (рекомендацій) Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) та Директив ЄС (2015/849, 2018/843). З огляду на міжнародний досвід, на думку Ю. С. Козлової: «це є позитивним та дієвим заходом, оскільки притягнення до адміністративної відповідальності сприяє як попередженню скоєння злочинів, так і запобіганню правопорушень загалом» [80, с. 182].

На цей час адміністративну відповідальність суб'єкта первинного фінансового моніторингу та порядок оформлення відповідних матеріалів регламентують дві групи адміністративно-правових норм:

1) законодавство України про адміністративні правопорушення: КУпАП; Інструкція з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення, затверджена Наказом Міністерства юстиції України від 09.12.2020 р. № 4248/5

2) законодавство України у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06.12.2019 р. № 361-IX, Порядок розгляду Міністерством юстиції України та територіальними органами Міністерства юстиції України справ про порушення вимог законодавства, що регулює діяльність у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, та застосування заходів впливу, затверджений Наказом Міністерства юстиції України від 10.06.2021 р. № 2112/5; Роз'яснення Міністерства

юстиції України від 25.06.2011 р. щодо перевірки суб'єкта первинного фінансового моніторингу та застосування органами юстиції санкцій за порушення вимог законодавства.

КУпАП (перша група) містить дві норми (ч. 1 ст. 166-9 та ст. 188-34), які передбачають адміністративну відповідальність за такі діяння:

порушення вимог щодо здійснення належної перевірки, вимог щодо виявлення належності клієнтів та інших визначених законом осіб до політично значущих осіб, членів їх сімей, осіб, пов'язаних з політично значущими особами;

неподання, несвоєчасне подання, порушення порядку подання або подання центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, недостовірної інформації у випадках, передбачених законодавством;

порушення вимог щодо створення (ведення) та зберігання документів (у тому числі електронних), записів, даних, інформації;

порушення вимог щодо супроводження переказів інформацією про ініціатора та одержувача переказу;

порушення вимог щодо відмови від встановлення (підтримання) ділових відносин (проведення фінансової операції);

порушення порядку зупинення фінансових (фінансової) операцій (операції), а також порядку замороження або розмороження активів, що пов'язані з тероризмом та його фінансуванням, розповсюдженням зброї масового знищення та його фінансуванням;

порушення вимог щодо виявлення та реєстрації фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу;

невиконання законних вимог посадових осіб суб'єктів державного фінансового моніторингу стосовно усунення порушень законодавства щодо запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення або створення перешкод для виконання покладених на них обов'язків [77].

Наприклад, виходячи із закріплених у законодавстві термінів належна перевірка — це заходи, що включають: ідентифікацію та верифікацію

клієнта (його представника); встановлення кінцевого бенефіціарного власника клієнта або його відсутності, у тому числі отримання структури власності з метою її розуміння, та даних, що дають змогу встановити кінцевого бенефіціарного власника, та вжиття заходів з верифікації його особи (за наявності) і т. ін. Для визначення належності клієнта або кінцевого бенефіціарного власника клієнта до політично значущих осіб, членів їх сімей або пов'язаних з ними осіб суб'єкт первинного фінансового моніторингу використовує декілька надійних джерел інформації та вживає заходів для перевірки отриманої інформації (ч. 8 ст. 11 Закону). Більшість правопорушень впливає з окреслених у Законі обов'язків суб'єкт первинного фінансового моніторингу. Наприклад, така особа зобов'язана зберігати (у спосіб, щоб оперативного надавати на запит відповідних суб'єктів державного фінансового моніторингу, та в обсязі, достатньому для відновлення інформації щодо конкретних фінансових операцій, у тому числі у разі необхідності надання як докази у кримінальному провадженні) документи (у тому числі електронні), їх копії, записи, дані, інформацію щодо заходів, вжитих з метою виконання вимог у сфері запобігання та протидії, зокрема щодо здійснення належної перевірки клієнтів (у тому числі ідентифікації та верифікації представників клієнтів, встановлення їх повноважень), а також осіб, яким суб'єктом первинного фінансового моніторингу було відмовлено у встановленні ділових відносин та/або проведенні фінансових операцій, а також усі документи, що стосуються ділових відносин (проведення фінансової операції) з клієнтом (включаючи ділову, зокрема внутрішню, кореспонденцію, листування, звіти, запити, результати будь-якого аналізу під час здійснення належної перевірки клієнта), не менше п'яти років після припинення ділових відносин з клієнтом або завершення разової фінансової операції без встановлення ділових відносин з клієнтом (п. 18 ч. 2 ст. 8 Закону) [159].

Протоколи про адміністративні правопорушення, передбачені ч. 1 ст. 166-9 та ст. 188-34 КУпАП, складаються уповноваженими на те посадовими особами Міністерства юстиції України, територіальних органів Міністерства юстиції України. У разі вчинення однією особою двох або більше адміністративних правопорушень протокол про адміністративне правопорушення складається щодо кожного правопорушення окремо [160]. Розгляд справ про адміністративні правопорушення, передбачені вказаними нормами КУпАП відносить до підвідомчості судів.

Друга група адміністративно-правових норм, які закріплюють підстави притягнення винних осіб до юридичної відповідальності у даній сфері та передбачають за них певні види заходів впливу та штрафні санкції міститься у ст. 32 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення».

У Законі зазначено, що у разі невиконання (неналежного виконання) суб'єктом первинного фінансового моніторингу (його уповноваженою (посадовою) особою) вимог законодавства у сфері запобігання та протидії до нього адекватно вчиненому порушенню застосовуються такі заходи впливу:

- 1) письмове застереження;
- 2) анулювання ліцензії та/або інших документів, що надають право на здійснення діяльності, з провадженням якої в особи виникає статус суб'єкта первинного фінансового моніторингу, у встановленому законодавством порядку;
- 3) покладення на суб'єкта первинного фінансового моніторингу обов'язку відсторонення від роботи посадової особи такого суб'єкта первинного фінансового моніторингу;
- 4) штраф;
- 5) укладення письмової угоди із суб'єктом первинного фінансового моніторингу, за якою суб'єкт первинного фінансового моніторингу зобов'язується сплатити визначене грошове зобов'язання та вжити заходів для усунення та/або недопущення в подальшій діяльності порушень вимог законодавства у сфері запобігання та протидії, забезпечити підвищення ефективності функціонування та/або адекватності системи управління ризиками тощо.

Цим Законом, поміж іншого, встановлюються і строки, в межах яких до винних осіб можуть бути застосовані вказані заходи впливу — протягом шести місяців з дня виявлення порушення, але не пізніше ніж через три роки з дня його вчинення. Зауважимо, що дані терміни відрізняються від тих, які передбачаються ст. 38 КУпАП за подібні адміністративні правопорушення, передбачені у КУпАП (ч. 1 ст. 166-9 та ст. 188-34).

Якщо провести аналіз ч.ч. 3 та 5 ст. 32 Закону України від 06.12.2019 р. № 361-IX у їх сукупності, то можна зробити висновок, що опис конкретних складів правопорушень (об'єктивну сторону) містить лише ч. 5 ст. 32, яка залежно від порушення передбачає розмір такого виду заходів впливу, як штраф, який може бути застосований до суб'єкта первинного фінансового моніторингу. Нижче наведено дослівний зміст цієї норми:

«До суб'єкта первинного фінансового моніторингу можуть бути застосовані штрафи у таких розмірах:

1) за порушення вимог щодо здійснення належної перевірки, вимог щодо виявлення належності клієнтів та інших осіб до політично значущих осіб, членів їх сімей, осіб, пов'язаних з ними, у випадках, передбачених законодавством, — до 12 тис. неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

2) за порушення вимог щодо відмови від встановлення (підтримання) ділових відносин, проведення фінансової операції — у розмірі до 20 тис. неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

3) за порушення вимог щодо здійснення платіжних операцій, передбачених ст. 14 цього Закону, — у розмірі до 10 тис. неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

4) за порушення порядку замороження/розмороження активів, що пов'язані з тероризмом та його фінансуванню, розповсюдженням зброї масового знищення та його фінансуванню, та зупинення фінансових операцій — у розмірі до 100 тис. неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

5) за порушення порядку створення (ведення) та зберігання документів, у тому числі електронних, записів, даних, інформації у випадках, передбачених цим Законом, у тому числі у разі їх втрати або знищення, — у розмірі до 12 тис. неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

6) за неподання, несвоєчасне подання, порушення порядку подання або подання спеціально уповноваженому органу недостовірної інформації у випадках, передбачених законодавством, — у розмірі до 20 тис. неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

6-1) за неподання, несвоєчасне подання, порушення порядку подання або подання держателю Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань недостовірної інформації,

передбаченої цим Законом, — у розмірі до 20 тис. неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

7) за перешкодження суб'єкту державного фінансового моніторингу у здійсненні ним нагляду у сфері запобігання та протидії, у тому числі за недопуск до проведення перевірки з питань дотримання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії, створення перешкод у її проведенні та/або неподання, подання не в повному обсязі, подання недостовірної інформації/документів, подання копій документів, у яких неможливо прочитати всі зазначені в них відомості, на запит суб'єкта державного фінансового моніторингу, необхідних для здійснення ним нагляду у сфері запобігання та протидії відповідно до цього Закону, — у розмірі до 20 тис. неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

8) за невиконання умов угоди про врегулювання наслідків вчинення порушення законодавства у сфері запобігання та протидії — у розмірі, що не перевищує суму грошового зобов'язання за такою угодою;

9) за невиконання вимог про усунення виявлених порушень та/або про вжиття заходів для усунення причин, що сприяли їх вчиненню, а також невиконання заходів з усунення виявлених за результатами перевірки недоліків щодо організації та проведення первинного фінансового моніторингу — у розмірі до 100 тис. неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

10) за невиявлення, несвоєчасне виявлення фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу, та порушення порядку їх реєстрації — у розмірі до 20 тис. неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

11) за порушення обмежень щодо обміну інформацією, визначених законодавством у сфері запобігання та протидії, — у розмірі до 12 тис. неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

12) за незабезпечення захисту працівників, які повідомили керівника та/або відповідального працівника суб'єкта первинного фінансового моніторингу чи суб'єкта державного фінансового моніторингу про порушення вимог законодавства у сфері запобігання та протидії, — у розмірі до 12 тис. неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

13) за незабезпечення належної організації та проведення первинного фінансового моніторингу, відсутність належної системи управління ризиками, повторне невиконання вимог суб'єктів державного фінансового моніторингу про усунення виявлених порушень та/або про вжиття заходів для

усунення причин, що сприяли їх вчиненню, — у розмірі до 10 відсотків загального річного обороту, але не більше 7950 тис. неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

14) за порушення інших вимог законодавства у сфері запобігання та протидії — у розмірі до 3 тис. неоподатковуваних мінімумів доходів громадян» [159].

Інші ж заходи впливу, як це випливає зі змісту ч. 3 ст. 32 Закону застосовуються: «у разі невиконання (неналежного виконання) суб'єктом первинного фінансового моніторингу (його уповноваженою (посадовою) особою) вимог законодавства у сфері запобігання та протидії», — тобто за структурою це фактично відсилочна, норма, яка припускає можливість застосування санкції у вигляді будь-якого з наведених заходів впливу (крім штрафу) за будь-яке порушення норм цього Закону.

Розгляд справ та застосування до суб'єкта заходів впливу за порушення вимог законодавства у сфері запобігання та протидії здійснюється Комісією Міністерства юстиції України або територіального органу вказаного Міністерства з питань застосування заходів впливу за порушення вимог законодавства, що регулюють діяльність у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення (далі — Комісія). Комісія розглядає справу на підставі документів, в яких зафіксовані факти порушень вимог законодавства у сфері запобігання та протидії, виявлені посадовими особами Мін'юсту чи його територіального органу під час здійснення нагляду за діяльністю суб'єктів, зокрема шляхом проведення планових та позапланових перевірок, у тому числі безвізних [157]. Таким документом є акт перевірки у якому закріплюються встановленні за результатами перевірки факти порушень вимог законодавства у відповідній сфері фінансового моніторингу, а також пропозиції щодо усунення виявлених порушень [167]. При складанні акта перевірки мають бути додержані об'єктивність і вичерпність опису виявлених фактів і даних. Не допускається викладати в акті перевірки припущення та факти, не підтвержені документально [132]. До акта перевірки, долучаються документи, які підтверджують факти порушень вимог законодавства у сфері запобігання та протидії, заперечення до документа, в якому зафіксовано порушення, виявлене під час здійснення нагляду (за наявності), та інші матеріали перевірки [157].

До речі, згідно з Порядком розгляду органами Міністерства юстиції України відповідної категорії справ (п. 2 розд. IV) при доведенні Комісією порушень суб'єктом вимог законодавства у сфері запобігання та протидії залежно від обставин у справі може бути прийнято рішення про застосування одного або декількох заходів впливу згідно зі ст. 32 Закону [157]. Єдине що Закон забороняє за одне порушення застосовувати більше одного штрафу. Згідно з Порядком «у рішенні наводяться мотиви рішення, зазначаються встановлені Комісією обставини справи з посиланням на відповідні факти порушення законодавства у сфері запобігання та протидії, а також положення законодавства, якими Комісія керувалася, приймаючи рішення» [157].

Згідно з ч. 7 ст. 32 Закону при визначенні заходу впливу та/або розміру штрафу суб'єкти державного фінансового моніторингу враховують обставини вчиненого порушення, у тому числі:

- 1) характер і тривалість порушення;
- 2) фінансовий стан суб'єкта первинного фінансового моніторингу;
- 3) вигоду, одержану суб'єктом первинного фінансового моніторингу внаслідок вчинення порушення, якщо сума такої вигоди може бути визначена;
- 4) збитки третіх осіб, спричинені внаслідок вчинення порушення, якщо сума таких збитків може бути визначена;
- 5) повторне вчинення однорідного правопорушення, за яке до суб'єкта первинного фінансового моніторингу протягом останніх трьох років застосовувалися заходи впливу;
- 6) ступінь відповідальності;
- 7) співпрацю суб'єкта первинного фінансового моніторингу з державними органами, включеними до системи запобігання та протидії [159].

Але, навіть враховуючи наведені положення законодавства, мусимо констатувати, що повноваження суб'єктів державного фінансового моніторингу (комісії Міністерства юстиції України чи територіальних органів Мін'юсту) у питанні обрання та застосування заходів впливу у порядку ст. 32 Закону є доволі дискреційними. У рішення від 15.12.2023 р. (у справі № 1840/2970/18) Верховний Суд зазначає: «дискреція — це елемент управлінської діяльності. Вона пов'язана з владними повноваженнями і їх носіями органами — державної влади та місцевого самоврядування,

їх посадовими і службовими особами. Дискрецію не слід ототожнювати лише з формалізованими повноваженнями, вона характеризується відсутністю однозначного нормативного регулювання дій суб'єкта. На законодавчому рівні поняття «дискреційні повноваження» суб'єкта владних повноважень відсутнє. У судовій практиці сформовано позицію щодо поняття дискреційних повноважень, під якими слід розуміти такі повноваження, коли у межах, які визначені законом, адміністративний орган має можливість самостійно (на власний розсуд) вибрати один з кількох варіантів конкретного правомірного рішення. Водночас повноваження державних органів не є дискреційними, коли є лише один правомірний та законно обґрунтований варіант поведінки суб'єкта владних повноважень» [140]. І хоча наявність дискреційних повноважень це «елемент управлінської діяльності», за відсутності визначення вичерпних випадків, підстав, форм, строків, порядку здійснення таких повноважень, контролю за їх здійсненням та відповідальності за можливі зловживання під час їх здійснення, їх наявність стає одним з можливих корупціогенних факторів (як це зазначається у п. 1 розд. III Методології проведення антикорупційної експертизи НАЗК, затвердженої Наказом НАЗК від 18.05.2023 р. № 109/23) [161].

О. В. Кузьменко небезпідставно зауважує, що за певних життєвих обставин широкі дискреційні повноваження здатні перетворитися саме в елемент свавілля з боку представників органів публічного адміністрування [101, с. 200]. Підкреслимо, що в конфліктних провадженнях прийняте за таких умов рішення може порушувати права і свободи громадян, а у випадку застосування заходів впливу до приватного нотаріуса у вигляді анулювання ліцензії — впливати на його здатність повноцінно реалізовувати свою діяльність.

О. І. Поповченко каже, що зараз притягнення нотаріуса до адміністративної відповідальності за порушення вимог закону та/або нормативно-правових актів, що регулюють діяльність у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом (фінансового моніторингу), є поширеною ситуацією (в цій ситуації автор говорить про застосування саме заходів впливу, передбачених ст. 32 Закону України від 06.12.2019 р. № 361-ІХ. — *Прим. Л. Л.*). При цьому фахівець наводить чимало прикладів типових порушень (недотримання) процедурних питань з боку суб'єктів

уповноважених розглядати такі справи та приймати по ним рішення (комісіями органів Міністерства юстиції України), які суттєво порушують чи обмежують процесуальні права приватних нотаріусів. Водночас замість оскарження таких дій та рішень, практично всі нотаріуси сплачують накладені на них штрафи. Як наголошує О. І. Поповченко: «Чомусь несплата штрафу з боку нотаріуса є «дурним тоном», а намагання оспорити штраф у суді розцінюється як «злочин нотаріуса» [137].

Крім того, в українському законодавстві не вдається знайти чітких критеріїв щодо визначення того, який саме з двох видів заходів адміністративно-правової відповідальності: передбачений КУпАП (адміністративні стягнення) чи ст. 32 Закону України від 06.12.2019 р. № 361-IX (заходи впливу), — слід застосовувати до приватного нотаріуса як суб'єкта первинного фінансового моніторингу у разі порушення ним законодавства у даній сфері. Адже, враховуючи, що низка складів таких правопорушень, закріплених у ст. 166-9 чи 188-34 КУпАП та ч. 5 ст. 32 Закону є ідентичними, утворюються певна юридична колізія. Наприклад, першим серед складів правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 166-9 КУпАП законодавець називає «порушення вимог щодо здійснення належної перевірки, вимог щодо виявлення належності клієнтів та інших визначених законом осіб до політично значущих осіб, членів їх сімей, осіб, пов'язаних з політично значущими особами», такий саме склад правопорушення закріплено у п. 1 ч. 5 ст. 32 Закону. При цьому різні види проваджень мають низку принципових відмінностей (див Додаток 2).

В. М. Берізко, характеризуючи безпосередньо штрафні санкції, передбачені Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» як ще один вид адміністративних стягнень, вважає, що вони складають основу системи боротьби з правопорушеннями у вказаній сфері.

Водночас, як слушно зауважує Ю. С. Козлова: «проблемною залишається наявність значної кількості нерегульованих питань у досліджуваній галузі» [80, с. 184]. За нашим переконанням ці проблеми можна поділити на дві групи: матеріального та процесуального характеру. До першої групи можна віднести недостатню визначеність у законодавстві низки принципових питань застосування до суб'єктів первинного

фінансового моніторингу (з переліку цих суб'єктів нас цікавлять приватні нотаріуси) заходів адміністративної відповідальності за правопорушення у даній сфері, до другої — недотримання суб'єктами державного фінансового моніторингу встановленої законодавством процедури притягнення суб'єктів первинного фінансового моніторингу до відповідальності, як наслідок порушення їх процесуальних прав.

Таким чином, адміністративна відповідальність приватного нотаріуса у сфері фінансового моніторингу на сучасному етапі в нашій державі характеризується наявністю дуалізму підходів у застосуванні передбачених законодавством заходів реагування: адміністративних стягнень та заходів впливу, які реалізуються за окремими видами адміністративних проваджень.

Відсутність в українському законодавстві чітких критеріїв щодо визначення того, який саме з двох видів заходів адміністративно-правової відповідальності (передбачений КУпАП чи ст. 32 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення») слід застосовувати до приватного нотаріуса як суб'єкта первинного фінансового моніторингу у разі порушення ним законодавства у даній сфері утворює юридичну колізію і може створювати передумови для порушення принципу «*non bis in idem*», який закріплений у ч. 1 ст. 61 Конституції України: «Ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення» [91].

§ 2.5. Особливості адміністративно-правової відповідальності приватного нотаріуса за правопорушення, пов'язані з корупцією

Проблема протидії та запобігання корупції є актуальною для українського суспільства у всіх можливих секторах публічної сфери суспільних правовідносин. Західна наукова спільнота публічну сферу у загальних рисах розглядає як спосіб забезпечення в суспільстві клімату причетності до адміністрування суспільними справами і демократизму,

розширення участі самого суспільства в політичному процесі, стимулювання пошуку таких рішень громадських проблем, які дають оптимальні варіанти з'єднання приватних інтересів з публічними, тобто інтересами суспільства як цілого є її головним завданням [126, с. 4-5]. Розглядаючи публічну сферу та публічно-правові відносини як науково-правову категорію, С. Ф. Костюкевич наголошує, що соціальна держава має удосконалювати всі аспекти публічного адміністрування, стимулювати ініціативу та здійснювати управлінський контроль з метою реалізації свого призначення та поставлених задач [94, с. 520]. Дослідник публічної сфери Ю. Габермас, який здійснив усебічний аналіз природи публічної сфери та її історичних трансформацій, визначив публічну сферу як «ту сферу соціального життя, де формується громадська думка» [34, с. 10]. Не є виключенням і нотаріальна діяльність, яка перебуває «на стику» публічних і приватних правовідносин, потребує ретельного державного регулювання і здатна впливати на динаміку формування громадської думки про рівень досконалості публічної сфери в державі.

«Нотаріус має бути взірцем чесності та порядності, бути гарантом законності та легітимності» [105, с. 6]. Однак, як наголошують Т. С. Курило та К. І. Чижмарь: «...останніми роками процес надання нотаріальних послуг усе частіше супроводжується порушеннями прав і законних інтересів громадян. При цьому в загальній структурі таких порушень відмічається тенденція до збільшення частки тих, що вчинені з корисливих мотивів і спрямовані на отримання неправомірної вигоди чи задоволення особистих потреб. Зазначена обставина призвела до перегляду системи суб'єктів, на яких поширюються антикорупційні обмеження та заборони, включення до неї нотаріусів, а також віднесення їх до переліку суб'єктів відповідальності за корупційні правопорушення та правопорушення, пов'язані з корупцією» [105, с. 6-7].

Винесення цього нагального питання на публічне обговорення в інших дослідженнях, викладених у наукових чи кваліфікаційних роботах (наприклад, робота В. А. Корнієнко) дозволяють скористатися їх результатами та навести низку суб'єктивних та об'єктивних причин, які обумовлюють ймовірність корупційних проявів чи ризиків, пов'язаних з корупцією у сфері надання нотаріальних послуг:

1) сприйняття громадянами і представниками нотаріального корпусу корупції в нотаріальній системі як невід'ємної складової процесу отримання нотаріальних послуг;

2) формальний характер і низька ефективність більшості антикорупційних заходів, які передбачені чинним законодавством;

3) сприяння поширенню корупції в нотаріальній системі шляхом надання (пропозиції) неправомірної вигоди чи використання особистих зв'язків під час отримання нотаріальних послуг;

4) недоліки діяльності органів, на які, згідно з чинним законодавством, покладаються повноваження з протидії корупції;

5) низький рівень професійної етики нотаріусів та їх прагнення до незаконного особистого збагачення;

6) незнання громадянами та представниками нотаріального корпусу вимог антикорупційного законодавства;

7) переконаність у неможливості притягнення нотаріусів до відповідальності за порушення антикорупційного законодавства;

8) високий рівень бюрократії та тяганини під час отримання нотаріальних послуг;

9) низький рівень заробітної плати та матеріально-технічного забезпечення нотаріусів;

10) наділення суб'єктів, які надають нотаріальні послуги, різним обсягом повноважень [92, с. 7]. Видається, що більшість з цих причин дійсно мають певну об'єктивність у реальному світі і негативно впливають на соціальні процеси. З огляду на високі розцінки нотаріальних послуг для пересічних громадян, дещо наївно виглядає причина, яка пов'язана з нібито «недостатнім» матеріальним забезпеченням нотаріусів, проте в кожному окремому випадку можна казати, що комусь через особисті витрати грошей може не вистачати.

Як слушно зазначала А. В. Денисова: «суттєвими чинниками, які дозволяють існування корупції — є надмірне державне втручання в економіку, монополізація окремих секторів економіки, контроль держави над ресурсною базою» [43, с. 46]. Проте не можна визнати, що рівень державного регулювання у сфері нотаріальної діяльності є надмірним (за виключенням деяких спірних питань). Навпаки реформування публічного адміністрування у цій сфері засновується на принципі мінімізації

втручання державних органів (посадових осіб) у внутрішню діяльність приватних нотаріусів. Відповідно до ст. 2-1 Закону України «Про нотаріат»: «державне регулювання нотаріальної діяльності полягає у встановленні умов допуску громадян до здійснення нотаріальної діяльності, порядку зупинення і припинення приватної нотаріальної діяльності, анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю; здійсненні контролю за організацією нотаріату, проведенням перевірок організації нотаріальної діяльності нотаріусів, дотримання ними порядку вчинення нотаріальних дій та виконання правил нотаріального діловодства, ...</> ... встановленні переліку додаткових послуг правового і технічного характеру, які не пов'язані із вчинюваними нотаріальними діями, та встановленні розмірів плати за їх надання державними нотаріусами; встановленні правил професійної етики нотаріусів» [171]. У свою чергу ст. 8-1 цього Закону закріплює гарантії нотаріальної діяльності, які захищають від незаконного і надмірного втручання у їх внутрішню діяльність.

Згаданими вище спірними питаннями можна вважати деякі кроки у реформуванні професійної діяльності нотаріусів, пов'язаною з делегуванням їм обов'язків державних реєстраторів. Національна асоціація адвокатів України в особі Ради адвокатів України підтримує позицію Нотаріальної палати України з приводу того, що запровадження Кабінетом міністрів України та Міністерством юстиції України так званого «експериментального проекту у сферах державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень і державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань», що передбачено постановою Уряду від 24.10.2018 р. № 860, може призвести до критичної ситуації в сфері надання нотаріальних послуг. Надання права вчиняти нотаріальні дії та здійснювати державну реєстрацію уповноваженими особами є очевидною спробою створення «квазінотаріату» паралельно до передбаченого законом «Про нотаріат» професійного корпусу нотаріусів. Рада адвокатів України поділяє оцінки Нотаріальної палати України щодо наявності ознак корупції та рейдерства в цій ініціативі [1]. Але ці відносини, виходять за межі того предмету, який становить зміст нашого дослідження. Особисто вважаємо, що зазначені організаційно-правові заходи з боку

держави є необхідними умовами, спрямованими на мінімізацію ризиків завдання шкоди правам та інтересам фізичних і юридичних осіб, державним інтересам в сфері державної реєстрації, зокрема через появу можливих корупційних ризиків, хоча і не позбавлені (такі заходи) певних недоліків.

За переконанням К. І. Чижмарь та Т. С. Курило в основі корупції в нотаріаті лежать, «переважно, суб'єктивні чинники, такі як низький рівень правової свідомості та правової культури нотаріусів, недостатній професійний рівень, прагнення до незаконного збагачення тощо». З урахуванням чого вчені дуже оптимістично налаштовані і вважають, що ці негативні прояви у даному середовищі можуть бути цілком ліквідовані у разі спрямування зусиль на ліквідацію детермінант суб'єктивного порядку. І основне місце серед них відводиться інституту адміністративної відповідальності нотаріуса за правопорушення, пов'язані з корупцією [105, с. 7].

Від себе додамо, що механізм застосування інституту адміністративної відповідальності до приватних нотаріусів за правопорушення, пов'язані з корупцією не є досконалим. Це обумовлено певними об'єктивними причинами, зокрема вадами адміністративно-правового регулювання даних відносин. І якщо на цьому етапі це виглядає лише як гіпотеза, то далі ми наведемо аргументи, які будуть вказувати на реальність цього припущення.

Правопорушення, пов'язані із корупцією досить часто є характерними у випадках, коли посадова особа може вплинути на прийняття певного рішення. На сьогодні не викликає сумнівів, що діджиталізація усіх управлінських процесів мінімізує ризики корупціогенного фактора, сприяє оперативнішому їх виявленню. Наприклад, щодо попередження корупційних правопорушень в сфері нотаріальної діяльності П. О. Гезь слушно каже: «наявність електронної форми здійснення процедури державної реєстрації знижує корупційну складову та одночасно підвищує оперативність її проведення. Безумовно, підвищення швидкості проходження процедури державної реєстрації, її відкритість та можливість онлайн відслідковування поточного стану виконання послуги мінімізує корупційні прояви та інші правопорушення у сфері державної реєстрації, справляючи позитивний вплив на загальний

стан правового регулювання таких відносин» [36, с. 5]. Проте і ці заходи не можуть повністю гарантувати прозорість та неупередженість такої діяльності.

Тому актуальним та необхідним є дослідження адміністративно-правової відповідальності приватних нотаріусів за вчинення корупційних правопорушень. Важливість дослідження підтверджується тим, що сучасна адміністративно-правова наука подекуди не завжди встигає за змінами, які відбуваються у соціальних процесах та антикорупційному законодавстві держави.

За термінологічним визначенням у законодавстві (термінах, визначення яких надається у нормативно-правових актах, наприклад, у Положенні щодо впровадження Національною радою України з питань телебачення і радіомовлення механізмів заохочення та формування культури повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції», затвердженому Рішенням Нацради телерадіомовлення від 20.05.2021 р. № 616) корупційне правопорушення поділяються на: а) корупційні, б) пов'язані з корупцією, в) інші порушення Закону України «Про запобігання корупції» [163]. Корупційні правопорушення, зміст яких становлять корупційні діяння тягнуть кримінальну відповідальність, передбачену нормами КК України. Згідно зі ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» корупційне правопорушення — це діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною у ч. 1 ст. 3 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність. У свою чергу правопорушення, пов'язане з корупцією — це діяння, що не містить ознак корупції, але порушує встановлені цим Законом вимоги, заборони та обмеження, вчинене особою, зазначеною у ч. 1 ст. 3 цього Закону. Такі правопорушення можуть тягнути як кримінальну так і адміністративну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність [158].

Адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією — це різновид правопорушень, пов'язаних із корупцією, визначених КУпАП, у яких родовим об'єктом посягання виступають суспільні відносини у сфері функціонування системи запобігання корупції в Україні, а також порядку застосування превентивних антикорупційних механізмів та усунення наслідків

корупційних правопорушень, що мають формальний склад та вчиняються загальним або спеціальним суб'єктом в виною у формі умислу [107, с. 208].

Загалом, О. Ю. Дрозд наступним чином характеризує відповідальність за адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією в Україні:

- метою відповідальності за адміністративне правопорушення, пов'язане з корупцією є встановлення та забезпечення обов'язку суб'єкта відповідати за корупційний прояв, запобігаючи таким чином корупційним діям у правовій системі;
- адміністративні норми, визначені гл. 13-А КУпАП мають відсильний характер та широку сферу дії, що пов'язана з трудовими нормами (сумісництво, одержання подарунків, конфлікт інтересів), екологічними нормами (оцінки впливу на довкілля), законодавчими антикорупційними обмеженнями (вимоги фінансового контролю, розміщення ставок на спорт, невжиття заходів щодо протидії корупції, незаконне використання інформації);
- адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією з об'єктивної сторони вчиняються у формі простих (однократних), складних та альтернативних протиправних дій (діянь), або незаконної бездіяльності (наприклад, невжиття заходів щодо протидії корупції);
- суб'єктами адміністративних правопорушень, пов'язаних з корупцією є всі особи, на діяльність та правовий статус яких поширюється дія спеціалізованого Закону України «Про запобігання корупції»;
- особливістю порядку притягнення до відповідальності за адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією є обов'язкова участь прокурора у такому судовому процесі;
- у більшості випадком санкцією за такі адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією є штраф, що несе фінансово-негативні наслідки для суб'єкта правопорушення [53, с. 185-186].

Деякі з представників харківської наукової школи адміністративно-правових досліджень (К. Л. Бугайчук, О. І. Безпалова, О. В. Джафарова та ін.) наголошують, що відповідно до українського законодавства, суб'єктами вчинення адміністративних правопорушень пов'язаних із корупцією можуть бути: 1) особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; 2) особи, які для цілей Закону України «Про запобігання корупції» прирівнюються до осіб,

уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; 3) особи, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків у юридичних особах приватного права незалежно від організаційно-правової форми, а також інші особи, які не є службовими особами та які виконують роботу або надають послуги відповідно до договору з підприємством, установою, організацією [24, с. 6]. Цей перелік корелюється зі ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції», у якій визначено суб'єктів, на яких поширюється дія цього Закону. Але аналіз норм гл. 13-А КУпАП дає підстави стверджувати, що система суб'єктів відповідальності за окремі адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією є ширшою: зокрема до них ще можна додати: членів Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг повноваження, яких припинено; посадові і службові особи спортивних організацій та органів тощо. Проте, і наведеного вище списку потенційних суб'єктів достатньо для того, щоб з'ясувати місце приватних нотаріусів у цій системі — особи, які прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але надають публічні послуги.

Отже, законодавець відносить приватних нотаріусів до другої категорії осіб, що можуть бути суб'єктами вчинення правопорушень, пов'язаних із корупцією. Сфера професійної діяльності приватних нотаріусів відноситься до різних суспільних сфер: а) нотаріальна діяльність, б) медіація, в) державна реєстрація юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань, а також речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, г) первинний фінансовий моніторинг, — багато аспектів якої пов'язана з великою кількістю цінностей, які охороняються законом (власність, особисте життя людини, матеріальні цінності, гідність та честь тощо). Дана категорія учасників правовідносин є уповноваженими особами, що викликають довіру у громадян. Це є підставою того, що приватний нотаріус може використовувати свої повноваження всупереч соціально значущим та корисним цілям професійної діяльності, що може нанести шкоду цінностям суспільства.

Виходячи з приписів Закону України «Про запобігання корупції», для суб'єктів, згаданих у ч. 1 ст. 3 цього Закону, законодавством встановлюється низка обмежень, спрямованих на запобігання корупційним та пов'язаним з корупцією проявам: обмеження щодо використання службових повноважень чи свого становища; обмеження щодо одержання подарунків; обмеження спільної роботи близьких осіб; обмеження виникнення реального, потенційного конфлікту інтересів (потенційний конфлікт інтересів — наявність у особи приватного інтересу у сфері, в якій вона виконує свої службові чи представницькі повноваження, що може вплинути на об'єктивність чи неупередженість прийняття нею рішень, або на вчинення чи невчинення дій під час виконання зазначених повноважень); обмеження доступу до інформації та зобов'язання щодо нерозголошення інформації; фінансовий контроль осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування та моніторинг способу життя суб'єктів декларування; інші механізми запобігання і протидії корупції (заборона на одержання пільг, послуг і майна органами державної влади та органами місцевого самоврядування; антикорупційна експертиза; спеціальна перевірка стосовно осіб, які претендують на зайняття посад, які передбачають зайняття відповідального або особливо відповідального становища тощо).

За вчинення пов'язаних з корупцією правопорушень особи, зазначені в ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції», притягаються до кримінальної, адміністративної, цивільно-правової та дисциплінарної відповідальності у встановленому законом порядку. Як зазначалося гл. 13-А КУпАП містить норми, які визначають склади відповідних адміністративних правопорушень та санкції за їх скоєння, як то: порушення обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності (ст. 172-4); порушення встановлених законом обмежень щодо одержання подарунків (ст. 172-5); порушення вимог фінансового контролю (ст. 172-6); порушення вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів (ст. 172-7) тощо. Взагалі чинна редакція зазначеної глави КУпАП включає дев'ять статей. Фактично у примітці до кожної норми визначається категорія осіб, які можуть бути суб'єктами правопорушень у тій чи іншій статті глави 13-А цього Кодексу. Проте детальне ознайомлення зі змістом цих приміток і співставлення їх з текстом ч. 1 ст. 3 (та деяких інших норм) Закону України «Про запобігання

корупції» вказує на те, що приватний нотаріус може бути суб'єктом адміністративної відповідальності не за кожним з правопорушень, пов'язаних з корупцією.

Справа у тому, що законодавець наділяє осіб, на яких поширюються антикорупційні обмеження, різним обсягом адміністративної деліктоздатності, що залежить від їхнього адміністративно-правового статусу, посади, виконуваних функцій і низки чинників. Тому об'єктивно неможливо сформувати й офіційно закріпити в КУпАП єдиний перелік суб'єктів для всіх категорій адміністративних правопорушень, пов'язаних із корупцією. Як слушно зауважує Т. С. Курило, нотаріуси, у зв'язку зі специфікою адміністративно-правового статусу, теж належать до категорії суб'єктів, які несуть так звану обмежену адміністративну відповідальність за порушення антикорупційного законодавства, тобто можуть бути притягнуті до адміністративної відповідальності лише за деякі правопорушення, пов'язані з корупцією [104, с. 170].

Під адміністративною відповідальністю нотаріуса за правопорушення, пов'язане з корупцією В. А. Корнієнко пропонує розуміти специфічну форму негативного реагування держави на допущене нотаріусом порушення встановлених антикорупційним законодавством вимог, обмежень і заборон, що полягає у застосуванні до нього в судовому порядку передбачених законом адміністративних стягнень [92, с. 7]. Крім того, у своїй роботі авторка наводить доволі змістовний перелік особливостей, які характеризують адміністративну відповідальність нотаріусів за правопорушення, пов'язані з корупцією:

1) адміністративна відповідальність у даному випадку спрямована не лише на захист певного кола суспільних відносин, але також на підтримання високого рівня довіри до нотаріату як основного інституту позасудового захисту прав і законних інтересів громадян у цивільно-правових відносинах;

2) нотаріус може бути притягнутий до адміністративної відповідальності лише за правопорушення, пов'язані з корупцією, тобто за умови відсутності в його діях ознак корупції;

3) за вчинення правопорушення, пов'язаного з корупцією, окрім заходів адміністративної відповідальності до нотаріусів одночасно можуть

бути застосовані також заходи дисциплінарної та цивільно-правової відповідальності;

4) нотаріуси несуть обмежену адміністративну відповідальність за правопорушення, пов'язані з корупцією, тобто можуть бути суб'єктами лише деяких із них;

5) в законодавстві передбачено цілу низку додаткових умов, які мають бути дотримані під час притягнення нотаріусів до адміністративної відповідальності за правопорушення, пов'язані з корупцією;

6) нормативно-правове регулювання порядку притягнення нотаріусів до адміністративної відповідальності за правопорушення, пов'язані з корупцією, є результатом поєднання норм КУпАП, Законів України «Про нотаріат» та «Про запобігання корупції», а також ще цілої низки законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів [92, с. 7].

Виходячи з аналізу норм гл. 13-А КУпАП, нотаріуси (зокрема приватні нотаріуси) можуть бути суб'єктами лише таких адміністративних правопорушень як:

1) порушення встановлених законом обмежень щодо одержання подарунків (ст. 172-5 КУпАП);

2) порушення вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів (ст. 172-7 КУпАП).

Окрему групу деліктів, які пов'язані із запобіганням корупційним проявам утворюють ч.ч. 1 та 2 ст. 188-46 КУпАП (Невиконання законних вимог (приписів) НАЗК). Об'єктивну сторону цих деліктів утворюють не лише невиконання законних вимог (приписів) зазначеного агентства, а й порушення встановлених законодавством строків їх надання, надання завідомо недостовірної інформації або не у повному обсязі. Друга частина передбачає посилені санкції за такі самі діяння, вчинені повторно. Суб'єктом відповідальності за зазначеними нормами може бути будь-яка особа, якій була адресована така вимога (припис). Для посадових осіб державних органів, органів місцевого самоврядування, інших юридичних осіб обов'язок виконання вимоги (припису) НАЗК впливатиме з їх функціональних (посадових) обов'язків. Наприклад, виходячи зі змісту ст. 12 Закону України «Про запобігання корупції» НАЗК з метою виконання покладених на нього повноважень має право одержувати в установленому законом порядку за письмовими

запитами від державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання незалежно від форми власності та їх посадових осіб, громадян та їх об'єднань інформацію, у тому числі з обмеженим доступом, необхідну для виконання покладених на нього завдань. Тож і нотаріус у разі невиконання чи неналежного, або несвоєчасного виконання законних вимог (приписів) НАЗК буде виступати суб'єктом такої групи адміністративних проступків.

Так, до Радомишльського районного суду Житомирської області надійшов матеріал зі справою про адміністративне правопорушення (№ 44-01/11/21 від 08.07.2021 р.) відносно приватного нотаріуса, зі змісту якого слідує, що Особа_1 вчинила адміністративне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 188-46 КУпАП, а саме: «уповноваженою особою НАЗК приватному нотаріусу Особи_1 26.03.2021 р. за № 45-1/17395/21 направлено запит, а саме з метою проведення повної перевірки декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, за 2019 рік поданої Особа_2 вимагалось надати належним чином завірену копію договору купівлі-продажу від 20.07.2007 р. № 1563. На вказаний запит приватним нотаріусом Радомишльського районного нотаріального округу Житомирської області Особою_1 31.03.2021 р. за № 93/01-16 Управлінню проведення повних перевірок НАЗК надано відповідь, згідно якої у наданні витребуваної копії договору відмовлено, з тих підстав, що НАЗК та його уповноважені особи не належать до кола осіб, яким можуть бути надані копії документів, що зберігаються у нотаріуса. Інформації по запитуваному договору купівлі-продажу від 20.07.2007 р. № 1563 також надано не було». З судового рішення від 01.09.2021 р. у справі № 289/1268/21 випливає, що судом було встановлено: запитувана Уповноваженою особою НАЗК інформація відповідно до запиту від 26.03.2021 р. за № 45-1/17395/21 та від 14.05.2021 р. № 45-01/32469/21, була наявна у розпорядженні та володінні приватного нотаріуса Особи_1, а тому на виконання вимог п. 1-1 ч. 1 ст. 12, ч. 1 ст. 13 Закону України «Про запобігання корупції» вона повинна була направити інформацію в повному обсязі на адресу НАЗК, чого з боку Особи_1 зроблено не було. Суд постановив визнати Особу_1 (приватного нотаріуса) винуватою у вчиненні правопорушення передбаченого

ч. 1 ст. 188-16 КУпАП та застосувати до неї адміністративне стягнення у виді штрафу в розмірі ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (1700 грн.) [149].

Проте аналіз змісту ст. 188-16 КУпАП та судової практики її розгляду вказує, що ця група правопорушень, порівняно з правопорушеннями, передбаченими гл. 13-А цього Кодексу, має суттєву відмінність — основним об'єктом посягання в них є встановлений порядок управління, а вимоги законодавства про запобігання корупції — виступають додатковим.

З об'єктивної сторони більшість адміністративних правопорушень, пов'язаних з корупцією, вчиняється у формі протиправних дій. Ці дії можуть характеризуватися як прості, що являють собою однократну (одноактну) дію, так і складні, які можуть проявлятися у різних формах [38, с. 15]. Протиправність — передбачення (закріплення) правопорушення в законі про кримінальну (чи адміністративну. — *Прим. автор.*) відповідальність [97, с. 25]. В контексті дослідження природи протиправності як ознаки кримінального правопорушення багатьма прибічниками такого розуміння протиправності злочину робиться застереження про те, що вона (протиправність) може мати два різновиди. В. І. Борисов та О. О. Пащенко залежно від вираження її в кримінальному законі виділяють два основні випадки: 1) пряму (безпосередню) кримінальну протиправність, під якою розуміють безпосередню заборону відповідної дії (бездіяльності) кримінальним законом, незалежно від того, чи заборонена вона також нормами інших галузей права; 2) змішану протиправність, якою називають заборону діяння у кримінальному законі у зв'язку з тим, що воно визнане протиправним нормами іншої галузі права [22, с. 185–186]. Ми погоджуємося з позицією Ю. А. Пономаренка, який схильний вважати, що протиправність діяння є первинною його властивістю, а від так, протиправність злочину (так само, як і адміністративного проступку. — *Прим. автор.*) має розумітися як порушення таким діянням норм регулятивного приватного або публічного права, що не є нормами кримінального права (з урахуванням викладеного вище застереження). У зв'язку із цим протиправність і передбачуваність законом є самостійними, окремими ознаками будь-якого виду правопорушення [136, с. 51]. Я. В. Задорожною було встановлено, що між кримінальним правом та адміністративним

правом існує тісний зв'язок у питаннях дослідження способу вчинення протиправного діяння як ознаки об'єктивної сторони правопорушення [57, с. 12]. Враховуючи такий щільний зв'язок між обома згаданими галузями права, можна вважати, що висновок Ю. А. Пономаренка буде дотичним до тих адміністративно-правових відносин, які є предметом дослідження у цьому підрозділі.

І. Г. Пастух стверджує, що «в сфері запобігання корупції нотаріусу забороняється лише використовувати свої повноваження з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки чи пропозиції такої вигоди для себе, чи інших осіб, а також займатися підприємницькою, адвокатською діяльністю, бути засновником адвокатських об'єднань, перебувати на державній службі або службі в органах місцевого самоврядування, в штаті інших юридичних осіб, а також виконувати іншу оплачувану роботу, крім викладацької, наукової і творчої діяльності» [131, с. 105]. Дане твердження не створює повної картини тих заборон і обмежень для нотаріусів (як осіб, які надають публічні послуги, але не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування), які містять норми регулятивного публічного права.

Згідно з вимогами Закону України «Про нотаріат» (ч. 3 ст. 3) нотаріусу забороняється використовувати свої повноваження з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки чи пропозиції такої вигоди для себе, чи інших осіб (але зазначимо, що ці дії тягнуть відповідальність за нормами кримінального законодавства). Частина друга ст. 4 Закону забороняє нотаріусам займатися підприємницькою, адвокатською діяльністю, бути засновником адвокатських об'єднань, перебувати на державній службі або службі в органах місцевого самоврядування, у штаті інших юридичних осіб, а також виконувати іншу оплачувану роботу, крім виконання функції медіатора, викладацької, наукової і творчої діяльності, а також діяльності у професійному самоврядуванні нотаріусів. Згідно зі ст. 5 нотаріус зобов'язаний зберігати в таємниці відомості, одержані ним у зв'язку з вчиненням нотаріальних дій. Нотаріус, а також помічник нотаріуса зобов'язані зберігати нотаріальну таємницю, навіть якщо їх діяльність обмежується наданням правової допомоги чи ознайомленням з документами і нотаріальна дія або дія, яка прирівнюється до нотаріальної, не вчинялась. Втім, виходячи

з інтересів національної безпеки, нотаріус здобуває закріпленого у законі (ч. 6 ст. 8) «імунітету» (не несе юридичної відповідальності) за подання до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, інформації про фінансову операцію або держателю Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань інформації про кінцевого бенефіціарного власника або структуру власності юридичної особи, навіть якщо такими діями завдано шкоди юридичним або фізичним особам, а також за інші дії, якщо нотаріус діяв у межах Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення».

Закон України «Про нотаріат» у ст. 9 встановлює певні обмеження у праві вчинення нотаріальних дій: «нотаріус та посадова особа органу місцевого самоврядування, які вчиняють нотаріальні дії, не вправі вчиняти нотаріальні дії на своє ім'я і від свого імені, на ім'я і від імені свого чоловіка чи своєї дружини, його (її) та своїх родичів (батьків, дітей, онуків, діда, баби, братів, сестер), а також на ім'я і від імені працівників даної нотаріальної контори, працівників, що перебувають у трудових відносинах з приватним нотаріусом... </>. Посадові особи, перелічені у статті 40 цього Закону, не вправі посвідчувати заповіти та довіреності на своє ім'я і від свого імені, на ім'я і від імені свого чоловіка або своєї дружини, його (її) та своїх родичів (батьків, дітей, онуків, діда, баби, братів, сестер). Нотаріальні і прирівняні до них дії, вчинені з порушенням встановлених цієї статтею правил, є недійсними» [171]. Останнє обмеження у праві вчинення нотаріальних дій обумовлено наявністю у нотаріуса конфлікту інтересів.

Відповідно до Закону України «Про запобігання корупції»: потенційний конфлікт інтересів — це наявність у особи приватного інтересу у сфері, в якій вона виконує свої службові чи представницькі повноваження, що може вплинути на об'єктивність чи неупередженість прийняття нею рішень, або на вчинення чи невчинення дій під час виконання зазначених повноважень; реальний конфлікт інтересів — це суперечність між приватним

інтересом особи та її службовими чи представницькими повноваженнями, що впливає на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень, або на вчинення чи невчинення дій під час виконання зазначених повноважень. Встановивши очевидний зв'язок між засадами урегулювання конфлікту інтересів при виконанні обов'язків особами, уповноваженими на виконання функцій держави (як інструменту запобігання корупційним проявам) та обмеженнями у праві вчинення нотаріальних дій, можна стверджувати, що вони покликані усунути суперечності між приватним інтересом приватного нотаріуса та його представницькими повноваженнями. Єдино що, у центрі уваги антикорупційного законодавства (в контексті запобігання конфлікту інтересів) перебувають відносини субординації та/чи службової підлеглості, зокрема при прийнятті (вчиненні) певних дій та рішень. У ситуації з приватним нотаріусом — це стосується обмежень при вчиненні нотаріальних дій при наявності потенційного чи реального конфлікту інтересів. При цьому необхідно зазначити, що в обох наведених ситуаціях у механізмі запобігання конфлікту інтересів принципового значення набуває перелік осіб, щодо яких встановлюються зазначені у законодавстві обмеження. Проводячи паралелі у цьому питанні між Законами України «Про запобігання корупції» та «Про нотаріат», слід наголосити, що перелік осіб у другому з наведених законодавчих актів є більш повним. А відтак, перелік родичів нотаріуса та його (її) дружини або чоловіка, наведених у ст. 9 Закону України «Про нотаріат» слід розширити, включивши до нього: вітчима, мачуху, пасинка, падчерку, прадіда, прабабу, правнука, правнучку, двоюрідних братів та сестер, племінника, племінницю, рідного дядька та/чи тітку, зятя, невістку, усиновлювача чи усиновленого, опікуна чи піклувальника, особу, яка перебуває під опікою або піклуванням зазначеного нотаріуса.

Крім того, ми нагадаємо, що за законодавством приватний нотаріус може здійснювати діяльність і в інших делегованих державою сферах (державна реєстрація, медіація), за якими профільні закони також можуть передбачати заборони та обмеження, спрямовані на усунення корупційних ризиків.

За Законом України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» державний реєстратор (у нашому випадку нотаріус, який виконує такі дії) не має права приймати рішення

про державну реєстрацію прав у разі, якщо речове право на нерухоме майно, обтяження такого права набувається, змінюється або припиняється за суб'єктом державної реєстрації прав, засновником (учасником) якого він є. Державний реєстратор не має права приймати рішення про державну реєстрацію прав на своє ім'я, на ім'я свого чоловіка (дружини), його (її) та своїх родичів (батьків, дітей, онуків, діда, баби, братів, сестер), суб'єкта господарювання, засновником (учасником) якого він є. У такому разі державна реєстрація проводиться іншим державним реєстратором [155, ч. 2 ст. 10].

Отже, мусимо констатувати, що законодавство встановлює низку заборон та антикорупційних обмежень для нотаріусів (зокрема і приватних нотаріусів), порушення яких фактично робить такі діяння протиправними, але не створює правових підстав саме для застосування адміністративної відповідальності за ці дії до зазначеної категорії осіб. Зокрема до таких діянь відноситься:

- 1) порушення нотаріусом обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності;
- 2) незаконне використання нотаріусом інформації, що стала відома особі у зв'язку з виконанням службових або інших визначених законом повноважень.

Зараз зазначені порушення стають предметом уваги контрольних проваджень (перевірок) та застосування до нотаріусів заходів дисциплінарної відповідальності, а точніше сказати — «квзідисциплінарної відповідальності». Згідно з пп. «ж» ч. 2 ст. 12 Закону України «Про нотаріат» у випадку порушення нотаріусом вимог, передбачених ч. 4 ст. 3 («сумісництво»), ч. 1 ст. 8 («недотримання нотаріальної таємниці») та ст. 9 («обмеження у праві вчинення нотаріальних дій») цього Закону свідомство про право на заняття нотаріальною діяльністю може бути анульовано Міністерством юстиції України. Проте, зауважимо, що за результатами аналізу архіву наказів Мінюсту про анулювання свідомств про право на зайняття нотаріальною діяльністю протягом 2022 та 2023 років [69] жодного такого рішення за вказаним підпунктом ч. 2 ст. 12 Закону України «Про нотаріат» прийнято не було (див. Додатки 3, 4). З високою ймовірністю можна припускати, що така ситуація склалася не через абсолютну відсутність подібних порушень збоку приватних

нотаріусів, а через їх високу латентність та недосконалість механізму належного реагування за виявленими фактами з боку уповноважених державних органів.

Зазначимо, що «пріоритетність уваги до адміністративно-правових засобів у забезпеченні найкращого функціонування ...» (у нашому випадку інституту приватних нотаріусів. — *Прим. автор.*) зумовлюється широким спектром правових заходів та відносною універсальністю, поєднаною з оперативністю адміністративно-правового регулювання [219, с. 55]. Такий підхід, навіть у вирішенні питань оптимізації заходів юридичної відповідальності за адміністративно-правовим законодавством сприятиме не лише задоволенню адміністративних потреб уповноважених державних органів у межах суто юрисдикційних проваджень, а й вирішенню організаційно-правових питань правового захисту нотаріусів у зазначених правовідносинах. Адміністративна відповідальність за правопорушення, пов'язані з корупцією втілює двоєдине призначення: 1) демонструє негативну реакцію з боку уповноважених суб'єктів на корупційні адміністративні правопорушення у сфері професійної діяльності нотаріуса (така відповідальність полягає в застосуванні санкцій, передбачених законом, до винних осіб); 2) становить гарантію і засіб забезпечення прав і законних інтересів громадян та юридичних осіб під час учинення нотаріальних, реєстраційних дій, а також суспільних (державних) інтересів — під час здійснення нотаріальних дій та інших дій, делегованих державою [110, с. 75].

Н. П. Бортник, Л. В. Білінська небезпідставно називають адміністративну відповідальність специфічним реагуванням держави на адміністративне правопорушення у сфері запобігання і протидії корупції, що включає застосування уповноваженим органом або посадовою особою передбаченого законом стягнення до суб'єкта правопорушення та обов'язку цього суб'єкта відповідати за своє протиправне діяння і зазнати відповідного стягнення в межах, установлених законом [23, с. 28-33]. В. А. Вдовічен та Л. І. Вдовічена зазначають, що «специфіка адміністративної відповідальності нотаріуса ще й у тому, що вона не ставить завданням поновлення порушених прав нотаріусом, компенсації завданих ним матеріальних збитків, а лише виконує переважно охоронну та превентивну функції» [28, с. 129]. Тож захисна функція

адміністративної відповідальності нотаріусів може часто виходити за межі адміністративно-правових відносин. Вона часто виконує функцію охорони відносин, які регулюються нормами деяких інших галузей права. Завдяки застосуванню адміністративної відповідальності реалізовується виховна функція, що полягає у «вихованні особи-нотаріуса, яка вчинила адміністративне правопорушення, у напрямі додержання законів України, поваги до правил співжиття, а також запобігання вчиненню нових правопорушень як самим правопорушником (нотаріусом), так й іншими особами» [79].

Отже, на тлі підкреслення ролі інституту адміністративної відповідальності у запобіганні корупційним ризикам та правопорушенням, пов'язаним з корупцією в діяльності приватних нотаріусів та констатації наявних вад урегулювання цих відносин у національному законодавстві, доцільно перейти до власних пропозицій щодо виправлення наявної ситуації.

Але перед цим наведемо результати стислого аналізу вже наявних у адміністративно-правовій науці поглядів та рекомендацій інших вчених з даної проблематики:

1) О. І. Нелін стверджує, що «бажано було б закріпити самостійні склади адміністративних правопорушень, суб'єктами яких виступав би нотаріус, причому як такий, що працює в державній нотаріальній конторі, так і такий, що займається приватною практикою» [123, с. 93];

2) Т. С. Курило обґрунтовує пропозиції щодо необхідності внесення змін до законодавства про одержання подарунків, розширивши об'єктивну сторону норми ст. 172-5 КУпАП за рахунок внесення дій стосовно правил поводження з отриманими подарунками; вчена пропонує «під видовим об'єктом зазначених складів адміністративних правопорушень, пов'язаних з корупцією, розуміти: 1) суспільні відносини, що виникають у зв'язку з необхідністю дотримання нотаріусами встановлених антикорупційним законодавством обмежень і заборон; 2) суспільні відносини, що виникають у зв'язку з необхідністю виконання нотаріусами встановлених антикорупційним законодавством вимог» [106];

3) В. А. Корнієнко вважає, що усі заборони, які закріплені в Законах України «Про нотаріат» і «Про запобігання корупції», в обов'язковому порядку мають охоронятися правовими санкціями. І заборона

нотаріусам розголошувати або використовувати в інший спосіб у своїх інтересах або в інтересах інших осіб інформацію, яка стала їм відома у зв'язку з виконанням професійних повноважень, у даному випадку не є винятком. Саме тому вчена наполягає на необхідності розширення переліку суб'єктів адміністративної відповідальності за ст. 172-8 КУпАП за рахунок включення до нього нотаріусів [92, с. 6];

4) К. Є. Цабека пропонує назву ст. 172-8 КУпАП викласти в новій редакції та доповнити новою частиною, в якій передбачити адміністративну відповідальність за нежиття належних заходів щодо збереження особою інформації з обмеженим доступом, що стала їй відома у зв'язку з виконанням своїх службових повноважень та професійних обов'язків; назву і диспозицію ст. 172-8-1 КУпАП викласти в новій редакції та доповнити приміткою, в якій визначити суб'єктів правопорушень у цій статті; у ст. 172-9 КУпАП ч. 1 викласти в новій редакції та внести зміни до примітки статті (включивши до суб'єктів правопорушення нотаріусів. — *Прим. автор.*) [196, с. 223].

З наведеного можна побачити, що науковці (хто як, у той чи інший спосіб) пропонують додати фрагменти законодавчо закріплених обмежень (зокрема у Законі України «Про нотаріат»), яких зараз бракує у диспозиціях норм КУпАП до складів відповідних адміністративних правопорушень. В цілому ми погоджуємося з цими поглядами авторів. Але за нашим переконанням, враховуючи специфіку адміністративно-правового статусу нотаріусів (в тому числі і приватних), оскільки більшість згаданих обмежень закріплено в інших законах, крім Закону України «Про запобігання корупції» і, при цьому, має свою специфіку прояву у діяльності нотаріусів, варто всі склади правопорушень, пов'язаних з корупцією з боку даних суб'єктів включити до нової окремої статті глави 13-А КУпАП.

Таким чином, з метою удосконалення правового регулювання адміністративної відповідальності нотаріусів за правопорушення, пов'язані з корупцією, пропонуємо наступні зміни та доповнення до українського законодавства:

1) КУпАП доповнити новою статтею: «Стаття 172-9-3. Порухнення встановлених законом обмежень при здійснення нотаріальної та інших суміжних видів діяльності», в різних частинах якої передбачити

адміністративні санкції за: 1) порушення нотаріусом встановлених законом обмежень щодо зайняття підприємницькою, адвокатською діяльністю, участі у заснуванні адвокатських об'єднань, перебування на державній службі або службі в органах місцевого самоврядування, у штаті інших юридичних осіб, а також виконання іншої оплачуваної роботи, крім виконання функції медіатора, викладацької, наукової і творчої діяльності, а також діяльності у професійному самоврядуванні нотаріусів; 2) порушення нотаріусом передбачених законом обмежень у праві вчинення нотаріальних дій; 3) порушення нотаріусом обов'язку дотримання нотаріальної таємниці;

2) статтю 9 Закону України «Про нотаріат» викласти у такій редакції: «Нотаріус та посадова особа органу місцевого самоврядування, які вчиняють нотаріальні дії, не вправі вчинити нотаріальні дії на своє ім'я і від свого імені, на ім'я і від імені свого чоловіка чи своєї дружини, його (її) та своїх родичів (батьків, дітей, онуків, діда, баби, братів, сестер, вітчима, мачухи, пасинка, падчерки, прадіда, прабаби, правнуків, правнучок, двоюрідних братів та сестер, племінників, племінниць, рідних дядьків та/чи тіток, зятя, невістки, усиновлювача чи усиновленого, опікуна чи піклувальника, особи, яка перебуває під опікою або піклуванням зазначеного нотаріуса), а також на ім'я і від імені працівників даної нотаріальної контори, працівників, що перебувають у трудових відносинах з приватним нотаріусом, або працівників даного виконавчого комітету...».

Таким чином, сфера діяльності нотаріусів є досить широкою та стосується різних суспільних сфер. Нотаріуси, як уповноважені державою особи, можуть використовувати власні повноваження всупереч державним цінностям, в результаті чого може бути нанесена шкода цінностям суспільства та знижуватися рівень довіри до нотаріуса як представника держави. Адміністративна відповідальність є видом юридичної відповідальності, за допомогою якого реалізується функція захисту професійної сфери нотаріусів та функція виховання особи нотаріуса. Адміністративна відповідальність нотаріуса є гарантією і засобом забезпечення прав і законних інтересів громадян і юридичних осіб при вчиненні нотаріальних, реєстраційних дій. Визначена наявність невідповідності в законодавстві щодо адміністративно-правової

відповідальності приватного нотаріуса за корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення. Так, глава 13-А Кодексу України про адміністративні правопорушення (а саме ст.ст. 172-5 та 172-7) визначає нотаріусів, як суб'єктів вчинення адміністративних порушень пов'язаних із корупцією, в той час, як Законом України «Про нотаріат» сьогодні не передбачено притягнення нотаріуса до адміністративної відповідальності. Тому, для підвищення ефективності протидії корупції в сфері нотаріальної діяльності важливо усунути наявні в законодавстві недоліки та впровадити електронну форму процедури державної реєстрації. Реалізація вказаних заходів дозволить підвищити ефективність законодавства щодо адміністративно-правової відповідальності приватного нотаріуса за корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення [109, с. 78].

ГЛАВА 3

ВДОСКОНАЛЕННЯ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПРИВАТНОГО НОТАРІУСА В УКРАЇНІ

§ 3.1. Моделі нотаріату та юридична відповідальність нотаріусів у зарубіжних країнах

Правова держава гарантує кожному громадянину дотримання прав і свобод, у тому числі отримання кваліфікованої юридичної допомоги [91]. Реалізація зазначеного права включає й належне виконання своїх обов'язків нотаріусами України. Діяльність нотаріуса має суспільне значення та розглядається як одна з найважливіших і найпрестижніших професій у громадянському суспільстві. Це насамперед пов'язано з тим, що його діяльність є однією з основних ознак, яка визначає рівень захищеності прав людини та є одним зі складників на шляху забезпечення розбудови верховенства права в кожній демократичній і правовій державі. Приймаючи професійні рішення, нотаріус не є абсолютно самостійним, оскільки наявність контролю потребує від нього імперативного дотримання норм законодавства, правил професійної етики тощо. Інститут юридичної відповідальності приватного нотаріуса спрямований на забезпечення відповідального ставлення нотаріуса до виконання своїх обов'язків (існує для запобігання вчинення ним правопорушень [26, с. 135]), з іншого боку — наявність особливого порядку стосовно притягнення до відповідальності нотаріуса є однією з основних гарантій його професійної діяльності.

Інститут юридичної відповідальності нотаріусів на тлі євроінтеграційної спрямованості України потребує пильної уваги й модернізації, а законодавство України щодо регулювання діяльності та юридичної відповідальності нотаріусів — приведення до міжнародних стандартів. Вивчення зарубіжного досвіду реалізації інституту юридичної відповідальності нотаріусів з метою запозичення позитивних здобутків і врахування негативних аспектів дасть змогу удосконалити зазначений інститут і створити дієву та ефективну систему заходів попередження порушень з боку нотаріуса та його відповідальності в умовах сучасних потреб суспільства.

Юридична відповідальність за своєю сутністю є важливим елементом правового регулювання суспільних відносин, що проявляється в цілеспрямованому впливі держави на поведінку суб'єкта права за допомогою юридичних засобів. Завдяки цьому впливу стає можливим гідне впорядкування суспільних відносин, надання їм певної системності та стабільності, уникнення різких загострень соціальних конфліктів, максимально можливе втілення принципів соціальної справедливості [40, с. 41]. Доволі часто у фаховій літературі зустрічається думка, що юридична відповідальність починається тільки тоді, коли особа не виконала покладений на неї обов'язок, порушила закон. У випадку невиконання або неправильного виконання нею своїх обов'язків, юридична відповідальність набирає негативної форми, а саме санкцій з боку держави.

На нотаріуса покладається обов'язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені Законом України «Про нотаріат», з метою надання їм юридичної вірогідності [171]. Тому при виконанні такої суспільно-важливої діяльності наявність інституту юридичної відповідальності є обов'язковим елементом, котрий буде стримувати як державних, так і приватних нотаріусів від вчинення протиправних дій.

В межах нашого дослідження варто зазначити, що чисельність нотаріусів у Європі, які займаються приватною нотаріальною практикою є більшою, аніж нотаріусів у державних конторах, винятком Португалія, в якій функціонує виключно державний нотаріат [63, с. 41–43]. Сучасна юридична наука наголошує на існуванні системи нотаріату

в країнах «common law», де роль його незначна або зовсім відсутня (нотаріат англосаксонського типу), та країн «civil law» (латинської системи), у якій нотаріат посідає чільне місце серед публічних інститутів та які об'єднані в Міжнародний союз латинського нотаріату [17, с. 125].

Нотаріальні органи країн латинської системи об'єднує те, що вони відносяться до так званого *писаного права*. Латинський нотаріат сформувався на підставі римського права, яке стало основою для його генези. Однією з характерних ознак латинського нотаріату є незалежність кожного нотаріуса, як основа побудови всієї системи нотаріату. Н. В. Ільєва зазначає, що реалізація такого принципу на практиці дає можливість країнам латинського нотаріату знижувати витрати держави на створення системи гарантованої та необхідної допомоги громадянам і юридичним особам, підвищити матеріальну відповідальність нотаріусів, виключити незаконне втручання державних органів і посадових осіб, підвищити кваліфікацію нотаріусів, забезпечити збереження таємниці нотаріальних дій тощо [64, с. 153].

Вступ України до Міжнародного союзу латинського нотаріату зумовлює приведення у відповідність до основних ознак латинського нотаріату вітчизняного законодавства, у тому числі й у сфері юридичної відповідальності нотаріуса. Процес модернізації системи нотаріату в нашій державі було розпочато через розроблення та затвердження Концепції реформування органів нотаріату в Україні 24 грудня 2010 року. Після цього було прийнято ряд нормативно-правових актів, які наближали вітчизняний нотаріат до латинської моделі, проте залишилося чимало невирішених питань, які необхідно узгодити з метою відповідності вітчизняного нотаріату латинському типу, зокрема, питання переходу до єдиного нотаріату [17, с. 130]. Результатом становлення та формування нотаріату латинського типу була тривала еволюція правових ідей в країнах романо-германської правової системи. Зазначені правові ідеї є результатом розвитку культури і людської цивілізації та цінними здобутками правової науки.

Латинський нотаріат базується на таких *принципах*, як:

1) достатня кваліфікація та широка правова обізнаність нотаріуса. Такого рівня професіоналізму властивості нотаріуса створюють необхідні

умови для засвідчення різних правочинів та проведення консультацій із різних правових питань для своїх клієнтів;

2) незалежність нотаріуса, тобто для вчинення різного роду нотаріальних дій він повинен бути вільним у виборі прийняття рішень; іншими словами, він не може бути державним службовцем;

3) неупередженість нотаріуса, що повинна проявлятися в діяльності нотаріуса стосовно сторін, має бути незаперечною й не створювати привілеї для будь-кого;

4) зберігання копій документів, оригінали яких були посвідчені ним особисто;

5) особиста юридична відповідальність нотаріуса, котра може наставати за заподіяну шкоду третім особам в процесі виконання своїх повноважень, у тому числі всім своїм майном у випадках, передбачених законом;

6) межі територіальних повноважень нотаріуса, тобто він може здійснювати свої повноваження в границях визначеного територіального округу;

7) членство в нотаріальному органі — нотаріальній палаті [125, с. 24].

У своєму дослідженні Н. В. Ільєва зауважила на важливості значення принципу незалежності для латинського нотаріату, оскільки вказаний принцип на практиці створює передумови зниження витрат держави на створенні системи гарантованої та необхідної допомоги громадянам і юридичним особам. Так само відбувається підвищення матеріальної відповідальності нотаріусів, завдяки попередженню незаконного втручання державних органів та посадових осіб у діяльність нотаріуса та підвищення кваліфікації нотаріусів й забезпечення збереження таємниці нотаріальних дій тощо [64, с. 153].

У цивілістичній науці нотаріат латинської типу поділяється на нотаріат німецької, французької та змішану моделі.

Нотаріат німецької моделі побудований таким чином, що функція нотаріуса має надмірно формалізований характер, оскільки при проведенні консультацій, переговорів, витребуванні необхідних документів тощо, що фактично складає підготовку до нотаріальних дій, нотаріус не бере активної участі. Робота нотаріуса зводиться тільки до розробки відповідного, необхідного клієнту, акту та його подальше посвідчення [68, с. 148].

Німецький нотаріат функціонально входить до системи добровільної підсудності або юрисдикції (*freiwillige Gerichtsbarkeit*), яка також є різновидом процесуального права. Таким чином, німецький нотаріат тісно пов'язаний із німецькою системою правосуддя та адвокатурою [206].

Німецька модель нотаріату, у залежності від обсягу функціональних повноважень нотаріуса, має три форми:

1) приватні нотаріуси займаються тільки нотаріальною діяльністю й нічим більше (така форма нотаріату практикується в Баварії, Бранденбурзі, Гамбурзі, Мекленбург-Передній Померанії, Рейнланд-Пфальці, Саарі, Саксонії, Саксонії-Анхальт, Тюрингії та прилеглої до Рейну частини Північної Рейн-Вестфалії);

2) адвокати-нотаріуси займаються одночасно адвокатською діяльністю й нотаріальною (така форма нотаріату поширена в Берліні, Бремені, Гессені, Нижній Саксонії, Шлезвіг-Гольштейні і в східних областях Північної Рейн-Вестфалії);

3) державні нотаріуси — службовці, які перебувають на державній службі, отримують платню з державного бюджету, а гонорар за послуги повністю йде в казну країни (зазначена форма нотаріату практикується в Баден-Вюртемберзі) [44, с. 47].

Діяльність нотаріусів у Федеративній Республіці Німеччині регулюється відповідним законодавством, яке складається із федеральних законів, постанов, статутів, адміністративних правил тощо. *Федеральне положення про нотаріат* є найголовнішим законодавчим актом в ієрархії правового регулювання цієї держави, яким керуються адвокати-нотаріуси при виконанні ними нотаріальних дій та нотаріуси, котрі займаються виключно нотаріальною діяльністю [210]. До основних функціональних обов'язків нотаріуса в Німеччині відноситься посвідчення правочинів у таких галузях, як комерційне право; корпоративне право; спадщина і дарування; сімейне право; доручення на медичний догляд. За невиконання зазначеного обов'язку нотаріуси несуть майнову відповідальність. Крім того, надання консультацій обов'язково повинно бути задокументовано. При виконанні своїх обов'язків нотаріус повинен об'єктивно, незалежно й неупереджено оцінювати угоду стосовно всіх учасників, притому він зобов'язується зберігати всі матеріали справи в таємниці. Відповідно до Федерального положення

про нотаріат, професія нотаріуса не є комерційною діяльністю. Нотаріус не може вчиняти будь-яких комерційних дій, зокрема агітацій, що суперечать офіційній посаді [44, с. 48]. Оплата за нотаріальні послуги визначається державою та залежить від суми правочину. Нотаріуси Німеччини зобов'язані дотримуватися передбачених державою сум гонорарів і не мають права стягувати більше, ніж передбачено законом [210]. Також для нотаріусів Німеччини встановлюються чіткі територіальні обмеження здійснення професійної діяльності, які не мають права працювати за регіональними межами округів суду першої інстанції та округу апеляційного суду, а лише в межах свого округу [26, с. 136]. Відповідно до законодавства Німеччини, нотаріус підлягає відповідальності у випадку навмисного або з необережності порушення покладених на нього службових обов'язків щодо інших осіб. Федеральне положення про нотаріат встановлює зобов'язання відшкодувати цим особам завдану шкоду (§ 19). Якщо нотаріус винен лише в недбалості, він може бути притягнутий до відповідальності лише в тому випадку, якщо потерпіла сторона не може отримати компенсацію іншим способом; однак це не має відношення до офіційних дій, зазначених у § 23 (Зберігання та видача цінностей) та § 24 (Підтримка та представництво залучених сторін) Федерального положення про нотаріат. Якщо нотаріус не вчиняє відповідних дій щодо відшкодування, то застосовуються положення Цивільного кодексу про відповідальність за шкоду в разі порушення державним службовцем своїх службових обов'язків. Німецьким законодавством передбачається персональна відповідальність нотаріусів; держава не відповідає за їхні дії [207].

Таким чином, можна констатувати, що нотаріуси Німеччини за порушення своїх професійних обов'язків можуть підлягати *цивільно-правовій відповідальності* як особи, винні в завданні збитків.

Виконання своїх професійних обов'язків нотаріусами породжує постійний цивільний зв'язок із третіми особами, оскільки страхуванню професійної відповідальності нотаріуса приділяється дуже багато уваги — останній не може здійснювати свою професійну діяльність без дотримання цієї процедури. Страхування покриває практично всі види відповідальності. Винятками можуть бути: вимоги про відшкодування шкоди в результаті свідомого, навмисного порушення службових обов'язків;

вимоги про відшкодування шкоди, яка була спричинена щодо неєвропейського права, якщо порушення службових обов'язків не полягає в тому, що можливість застосування цього права не була визнана; вимоги про відшкодування шкоди, яка була завдана внаслідок вчинення розкрадання персоналом нотаріуса, крім випадків, коли у відношенні нотаріуса порушується питання про притягнення його до відповідальності через недбале виконання своїх службових обов'язків по контролю за персоналом [207].

Крім цивільно-правової відповідальності, Федеральним положенням про нотаріат передбачена дисциплінарна відповідальність нотаріусів. Порушення дисциплінарного провадження у відношенні нотаріуса відбувається за наявності достатніх фактичних ознак того, що він або його стажист навмисно порушують свої службові обов'язки та це порушення не відноситься до категорії малозначних. У такому разі контролюючий орган зобов'язаний порушити щодо них дисциплінарне провадження. Загальний строк давності притягнення до дисциплінарної відповідальності за дисциплінарний проступок встановлюється у 5 років. Зі змісту § 95а також вбачається можливість порушення кримінального провадження у відношенні нотаріуса за порушення своїх функціональних обов'язків. Заходами дисциплінарного стягнення може бути догана, штраф або відсторонення від посади. На нотаріусів може бути накладено штраф у розмірі до 50 000 євро, а на нотаріусів-стажистів — до 5 000 євро. Якщо діяння, за яке накладається штраф, ґрунтується на одержанні прибутку, може бути накладено штраф у подвійному розмірі одержаної вигоди. Дисциплінарні стягнення у вигляді догани та штрафу можуть бути застосовані одночасно. У відношенні адвоката-нотаріуса також може бути застосовано рішення про відсторонення від посади на певний строк як дисциплінарний захід. У цьому випадку в повторному призначенні нотаріусом може бути відмовлено лише в тому випадку, якщо нотаріус тим часом виявився винним у поведінці, яка робить його негідним знову виконувати обов'язки нотаріуса. У випадку застосування до адвоката-нотаріуса звільнення з посади це також призводить до виключення з адвокатської професії [207].

Досліджуючи законодавство одного із представників німецької моделі латинської системи нотаріату можна зазначити, що інститут

юридичної відповідальності нотаріуса чітко структурований та передбачає застосування, в залежності від правопорушення, кримінальної, адміністративної, дисциплінарної та цивільно-правової відповідальності.

Французька модель латинського нотаріату, на відміну від німецької, характеризується ініціативністю самого нотаріуса з моменту звернення до нього зацікавленої особи та наявністю тісної взаємодії між ними протягом всього часу вчинення нотаріальної дії [26, с. 136]. Зазначена модель розглядається як конвеєр з індивідуальним підходом, у якому нотаріус і працівники нотаріальної контори забезпечують здобуття бажаного клієнтом правового результату. У результаті такого «гнучкого підходу» спостерігається ігнорування формалізму, що деколи знижує публічно-правову складову нотаріальної професії, що може призвести до однобічного відношення нотаріуса до виконання своєї роботи [68, с. 149].

Нотаріальна система Франції є частиною публічної системи правосуддя та має назву «публічна нотаріальна служба», а нотаріус — це встановлена державою посада, володар якої наділений правом посвідчувати юридичні акти [47, с. 123]. Основним законодавчим актом, який регулює професійну діяльність нотаріусів на території Франції, є Ордонанс «Про статус нотаріуса», котрий було прийнято у 1945 році [214]. Ордонанс визначає нотаріуса, як державного службовця, який покликаний посвідчувати всі правочини та контракти, яким сторони повинні або бажають надати характеру автентичності актам державної влади, а також для забезпечення дотримання та виконання їх умов.

Професія нотаріуса у Франції має певну специфіку, що робить її унікальною та свого роду парадоксальною, оскільки нотаріальна діяльність полягає в об'єднанні в одній особі двох різних, навіть протилежних якостей: посадової особи, якій держава делегувала офіційну функцію, та особи, що здійснює цю функцію в рамках ліберального статусу. Наявність ліберального статусу нотаріуса пояснює наявність в останнього обов'язку відповідального радника. Крім того, у громадян є право обирати нотаріуса, до якого клієнти, скоріше, ставляться не як до представника влади, а як до цілком незалежного відповідального радника. При виконанні своїх обов'язків нотаріус повинен ретельно виконувати «зобов'язання з консультування», оскільки в разі неналежного виконання

цих обов'язків суди накладають на винну особу досить жорсткі санкції. Нотаріус несе необмежену особисту відповідальність за свої дії та консультації: будь-яка помилка або недбалість, допущена ним або його співробітниками, обов'язково призводить до відшкодування ним збитків. По суті, наявність відповідальності за вчинені дії спонукають нотаріусів Франції максимально ретельно та уважно підготовлювати кожен юридичний документ і нотаріальний акт. У французькій правовій системі значно нижчий, ніж у Німеччині, рівень формалізації та типологізації нотаріальних актів. Але створення кожного документа — це дуже тривалий процес, упродовж якого помічники нотаріуса навіть допомагають зібрати необхідні для укладення нотаріального акта документи [47, с. 123-124].

Як державний службовець та представник держави, нотаріус має численні спеціальні зобов'язання, дотримання яких, а також загального обов'язку застосовувати закони та правила, забезпечується спеціальним дисциплінарним законодавством. Французькі нотаріуси несуть персональну відповідальність за всю свою професійну діяльність, повинні дотримуватися принципів доброчесності й суворості щодо автентичності та відповідати за зміст, форму й збереження складених ним актів; консультувати свого клієнта, пояснюючи різні варіанти, що йому доступні, та наслідки укладання правочинів й інших актів, які він збирається підписати. Крім того, нотаріус є суб'єктом професійної таємниці: конфіденційна інформація, котра розкривається нотаріусу, державній службовій особі під час виконання ним своїх функцій, у жодному разі не повинна бути ним розкрита стороннім особам. Крім кримінальних та дисциплінарних стягнень, які можуть бути застосовані до нотаріуса, він також обов'язково повинен відшкодувати завдану шкоду [215].

Юридична відповідальність для французьких нотаріусів настає у випадку завдання шкоди, не належного виконання обов'язків та інших, передбачених законодавством порушеннях, і проявляється у вигляді цивільно-правової, дисциплінарної й кримінальної відповідальності. Цивільно-правова відповідальність може наступити за будь-яку недбалість з боку нотаріуса та виникненні сумнівів щодо вірності при складанні актів і перевірках, які він повинен проводити. Французьким

законодавством, як і в більшості нотаріальних системах латинського типу, передбачаються подвійні гарантії відшкодування шкоди нотаріусом: страхування професійної цивільної відповідальності та колективну гарантію. Кримінальна відповідальність настає у випадку, якщо нотаріус зафіксував свідомо недостовірні факти; у такому разі йому висувається звинувачення в «публічній підробці» («*faux en écriture publique*»). На відміну від кримінального покарання, яке передбачене та санкціоноване спеціальним кримінальним законодавством, дисциплінарне стягнення є допустимим за порушення всіх етичних правил [215].

Закон «Про довіру до судової інституції» (від 22.12.2021 р. № 2021-1729) реформував відповідальність нотаріусів та переглянув правила їх етичної діяльності. Будь-яка дія, що суперечить кодексу етики, у тому числі пов'язана з діями, вчиненими поза межами професійної діяльності, вчинене нотаріусом, може потягнути дисциплінарну відповідальність.

Юрисдикційним органом, який уповноважений розглядати справи щодо дисциплінарного правопорушення нотаріуса, є дисциплінарна палата в складі судді з апеляційного суду та двох представників з нотаріального органу, що створюється при кожній регіональній раді нотаріусів. Рішення дисциплінарної палати може бути оскаржено до Національного апеляційного суду, який створюється при Вищій раді нотаріату та складається з трьох магістрів і двох нотаріусів. Рішення Національного апеляційного суду може бути оскаржено в касаційному порядку. До нотаріуса можуть застосувати такі дисциплінарні стягнення: попередження; осуд; тимчасову заборону займатися діяльністю не більше ніж на 10 років (можливе призупинення діяльності); звільнення, що тягне за собою постійну заборону на практику; позбавлення почесного статусу; штраф [216].

Ще однією формою латинського нотаріату є змішана модель, яка поєднує елементи німецької та французької моделі. Її використовують у багатьох європейських та латиноамериканських державах, таких, як: Іспанія, Нідерланди, Швейцарія, Португалія, Куба та інші [68, с. 149].

В Іспанії нотаріусами можуть працювати юристи високого класу, які нерідко паралельно займаються викладацькою діяльністю в університетах, а розробкою та укладанням договорів і виконанням супутніх формальностей зайняті переважно адвокати. Згідно зі ст. 1 профільного

Закону Іспанії, нотаріус — це призначений державою службовець, який покликаний засвічувати, згідно з чинними законами, договори та інші юридично важливі документи. Слід зазначити, що в Іспанії діє як приватний, так і державний нотаріат, нотаріальні дії нотаріуси виконують від імені держави. Крім того, як встановлено у ст. 16 Закону Іспанії, нотаріус не може бути державним службовцем, займатися підприємницькою діяльністю та отримувати будь-який прибуток від іншої діяльності [47, с. 126].

Законодавство Іспанії передбачає відповідальність нотаріуса у разі вчинення дисциплінарного проступку або інших дій, що можуть вплинути на пристойність професії. Рада директорів асоціації може попередити нотаріуса, винести письмову догану та оштрафувати на суму до 25 доларів. У разі вчинення повторного правопорушення, рішення про застосування відповідальності нотаріуса буде приймати суд, який може оштрафувати на суму в еквіваленті до 100 доларів США, а також повідомити Міністерство юстиції, для внесення запису у відповідні справи нотаріусів [211].

Після відновлення незалежності та з прийняттям 28 червня 1992 року Уряд Естонської Республіки почав реформувати національне законодавство та перші нормативно-правові акти, котрі мали відношення до нотаріальної діяльності, набули чинності 01.11.1993 р.; це був Закон Естонії «Про нотаріат» [172]. Зазначений закон замінив на латинську модель діючу до того систему державного нотаріату. Законом встановлено, що нотаріус — це носій публічно-правових функцій, незалежна посадова особа, якій державою делеговані завдання із забезпечення безпеки правовідносин та запобігання правових спорів. Незрозумілим є тільки те, чи нотаріат є державний, чи приватний, оскільки в законі про це не зазначено. Нотаріусом може бути особа, якій державою надано право засвічувати за клопотаннями осіб обставини та події, що мають правове значення, та вчиняти інші дії, щоб забезпечити стабільність правопорядку. Нотаріус не відноситься до категорії «підприємець» або «державний службовець», він виконує свої службові обов'язки, як особа вільної професії, від свого імені та під свою особисту відповідальність. Документом, який фіксує результат нотаріальної діяльності, є нотаріальний акт [47, с. 122-123].

Однією з характерних рис естонського нотаріату є його «самоокупність», тобто самостійна відповідальність за шкоду, заподіяну власною діяльністю. Нотаріус особисто відповідає за шкоду, завдану неправомірним порушенням службових обов'язків. Водночас держава має гарантувати громадянину впевненість у тому, що у будь-якому разі шкода буде йому відшкодована, тому держава в обмежених окремих випадках «бере на себе» відповідальність за завдану нотаріусом шкоду, коли він не може задовольнити вимоги про відшкодування шкоди, залишаючи за собою право регресного позову [205, с. 601]. Таким чином, цивільно-правова відповідальність естонських нотаріусів має субсидіарний характер, оскільки держава, незважаючи на те що діяльність нотаріуса носить самостійний та незалежний характер, може виступати особою, зобов'язаною відшкодувати завдану шкоду. Водночас, здійснюючи професійну діяльність, нотаріуси зобов'язані страхувати свою відповідальність на випадок завдання шкоди, але такий вид страхування не буде розповсюджуватися на відшкодування шкоди, яка була завдана внаслідок навмисних винних дій нотаріуса [213].

20.09.1995 р. в Естонській республіці було прийнято Закон «Про дисциплінарну відповідальність нотаріусів», яким зараз визначаються підстави дисциплінарної відповідальності нотаріусів, осіб, які їх замінюють, кандидатів у нотаріуси та порядок притягнення їх до дисциплінарної відповідальності. Дисциплінарним проступком нотаріуса є:

1) винне невиконання або неналежне виконання службових обов'язків, у тому числі порушення чітко викладеної та неоднозначної норми права при реалізації закону або стягнення плати, що не відповідає тарифам нотаріуса;

2) негідний вчинок, тобто протиправне діяння, що суперечить загальноприйнятим нормам поведінки або ганьбить професію нотаріуса, незалежно від того, вчинено таке діяння під час виконання службових обов'язків чи ні. За вчинення зазначених дій до нотаріуса може застосовуватися такі дисциплінарні стягнення, як догана, штраф або відсторонення від посади [212].

На відміну від нотаріальної системи латинського типу, для англосаксонського нотаріату характерним є те, що нотаріусу належить другою рідною роль, яка зводиться до засвідчення копій та підписів, а діяльність

нотаріусів, як правило, суміщається із діяльністю адвокатів [120, с. 89]. Країнами з типовими системами нотаріату англосаксонського типу є США та Великобританія. Базисним фактором, що визначає особливості організації нотаріату в США, на думку М. В. Бондаревої, є відсутність його як єдиної спеціалізованої державної інституції [20, с. 153]. Зокрема відсутність федерального законодавства у США, що регулює відносини у сфері нотаріату, зумовлює наявність багатьох розбіжностей у визначенні правового статусу нотаріуса, переліку нотаріальних дій, які можуть ним вчинятися, інших особливостей організації та діяльності нотаріату в різних штатах країни [17 с. 126]. Крім того, у США взагалі не існує окремої професії, ідентичної європейському нотаріусу [42, с. 58]. Вже довгий час американський термін «notary public» вводить в оману жителів інших країн, оскільки такі «нотаріально-посвідчені» документи, які посвідчуються «notary public» не є доказами в судах і державних органах, тому що штамп «notary public» не засвідчує правильності фактів, що містяться в документах, а всього лише свідчить, що саме та чи інша особа підписала документ. У більшості штатів кожен бажаючий громадянин, старше 18 років, може стати «notary public», склавши нескладний тест. Таким чином, секретар у суді, який приводить свідків до присяги та веде запис свідчень також є нотаріусом. Більшість нотаріусів працюють секретарями у юридичних фірмах, судах, банках і страхових компаніях» [26, с. 137]. Плутанина з назвою «notary public» призвела до того, що багато штатів у США заборонили своїм «нотаріусам» перекладати це словосполучення на інші мови, оскільки іспанське слово Notario, французьке Notaire, чи німецьке Notar незмінно позначає професійного і досвідченого юриста, що володіє широкими повноваженнями, якими, зокрема, є цивільний нотаріус (*civil-law notary*) штату Флорида [47, с. 131].

Проводячи порівняльний аналіз американський правознавець Дж. Меримен зазначив, що подібність між латинським нотаріатом і англосаксонським у державах із системою «common law» є лише поверхневою, адже у англосаксонській нотаріальній системі нотаріус не відіграє важливого значення, тоді як латинський нотаріус — значима та важлива особа в системі права держав «латинської» сім'ї. Видатний науковець у галузі нотаріату Р. Давид зауважив, що головною

відмінністю системи англосаксонського нотаріату від нотаріату в латинській правовій системі є вагома роль інституту соліситора саме у державах англосаксонської нотаріальної системи. Соліситор — це категорія адвокатів у Великобританії, які здійснюють підготовку судових матеріалів для ведення справ барістерами, — адвокатами вищого рангу. Сьогодні функціонують багато великих фірм соліситорів, які спеціалізуються на справах, пов'язаних із передачею нерухомості, оформленням спадкових справ. Як правило, в англосаксонській правовій сім'ї нотаріальні функції виконують дві категорії осіб:

1) нотаріуси, які призначені законодавчими органами штату або вищими посадовими особами штату;

2) комісіонери у справах про встановлення факту [26, с.137].

Отримання права на заняття нотаріальною діяльністю у країнах англосаксонського нотаріального типу дещо нагадує отриманням права на заняття нотаріальною діяльністю приватним нотаріусом в Україні, оскільки момент набрання чинності дозволом на заняття нотаріальною діяльністю пов'язується зі складенням особою присяги та укладенням з банківською установою договору гарантії. Так, відповідно до параграфу 3-3 Модельного закону США «Про нотаріат» нотаріус повинен оформити гарантію строком на 4 роки, починаючи від дати видачі дозволу на заняття нотаріальною діяльністю. Розміри гарантії в різних штатах коливаються від 5 000 доларів США в штатах Індіана та Іллінойс, до 7 500 доларів США у Флориді, Канзасі, та 10 000 доларів США у Мічигані і Міссурі. Як і в США, британські нотаріуси повинні страхувати свою професійну діяльність на весь період чинності свідцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю або свідцтва соліситора шляхом укладення договорів страхування на суму не менше 100 тисяч фунтів стерлінгів [47, с. 135-136].

Особливість правової системи США дозволяє мати в кожному штаті свої правила щодо формування та функціонування окремих правових інститутів, тому знакова для світової нотаріальної спільноти подія сталася 30 травня 1997 р., коли легіслатурою (законодавчий орган) штату Флорида був ухвалений акт, за яким у цьому штаті введено новий нотаріат. 3 грудня 1997 року у штаті Флорида почали призначати перших «латинських» нотаріусів. У 1999 році сусідній штат Алабама,

наслідуючи практику штату Флорида, також прийняв відповідне законодавство та запровадив нотаріат латинського типу. Відповідно до закону Флориди, посаду латинського нотаріуса називається *civil law notary*, латинський нотаріус в Алабамі дістав назву *international notary*. Нотаріус має повноваження доти, доки має статус адвоката у Флориді. У випадку надходження скарг на дії нотаріуса, вони направляються до Департаменту штату з метою проведення власного розслідування. Крім того, скарга направляється у співтовариство адвокатів, оскільки нотаріусом може бути дійсний член адвокатської спільноти, який здійснює адвокатську діяльність як мінімум протягом п'яти років, для вирішення питання, чи мало місце порушення нотаріусом правил адвокатської спільноти, що стосуються поведінки адвокатів. Якщо скарга містить відомості про помилки або шахрайство під час учинення нотаріусом нотаріального акта, вона повинна розглядатися Департаментом штату. У випадку, якщо розслідуванням буде встановлено, що зазначені факти мали місце, Департамент штату, з урахуванням таких обставин, як ступінь провини нотаріуса, кількість залучених осіб та їх участь, кількість скоєних порушень, розмір завданої шкоди, може вжити таких заходів:

- 1) надіслати попередження нотаріусу за результатами розслідування;
- 2) видати розпорядження діяти відповідно до цього закону;
- 3) ухвалити припис повернути сплачені нотаріусу кошти;
- 4) видати наказ про тимчасове відсторонення від посади;
- 5) видати наказ про скасування призначення нотаріусом. Нотаріус, чие призначення було скасовано, не має права подавати заяву про повторне призначення нотаріусом протягом п'яти років.

Тимчасове відсторонення від посади або скасування призначення не позбавляють нотаріуса права на адвокатську діяльність, за винятком тих випадків, коли своїми діями нотаріус водночас порушив Правила професійної поведінки адвокатів (*The Rules of Professional Conduct of the Bar*). У разі незгоди нотаріуса з накладеним на нього дисциплінарним стягненням він може звернутися до суду в цивільних справах. Закон Флориди не містить спеціальної норми про те, що нотаріус несе майнову відповідальність у межах вартості предмета угоди, якщо він припустився помилки або діє протиправно. Особа, яка бажає

відшкодування збитків, завданих діями нотаріуса, має право звернутися з позовом до суду. У Флориді немає спеціальної системи страхування відповідальності нотаріусів, але, як і всі юристи, вони зазвичай застраховані на випадок судового переслідування (legal malpractice insurance) [46, с. 77-78].

Схожими є правові засади нормативного оформлення нотаріальної діяльності у Великобританії. Відсутність спеціального нормативно-правового акта, який би врегулював діяльність нотаріату в цій країні, дає змогу твердити про базування досліджуваної інституції на правових звичаях, здебільшого, торгівельного права, судових прецедентах і статутах, що містять положення про порядок вчинення окремих нотаріальних дій. Перелік вимог до кандидатів на посаду нотаріуса у Великобританії залежить від класу нотаріуса, на який претендує особа. В Англії та Уельсі функціонують три класи нотаріусів: загальні нотаріуси, або, як їх ще називають, «нотаріуси-писарі», територіальною компетенцією яких охоплюються всі частини Англії та Уельсу; окружні нотаріуси, які є практикуючими соліситорами та згідно з розділом 4 Акта про Державних нотаріусів 1833 року діють у межах визначеної території — нотаріального округу; а також церковні нотаріуси, які здійснюють свою діяльність при судах. Нотаріуси в Англії та Уельсі є третьою та найстарішою (нотаріуси почали свою професійну діяльність в Англії 1553 року) гілкою юридичної професії, вони є власниками офіційної печатки; документи, засвідчені ними мають доказову силу. Нотаріуси в Англії та Уельсі є державними посадовими особами, їх обов'язки охоплюють учинення таких дій: підготовки та складання приватних та суспільних автентичних актів та юридичних документів, які скріпляються підписом нотаріуса й офіційною печаткою та приймаються й визнаються в усьому світі [47, с. 133-134].

Органом, який регулює діяльність нотаріусів, виступає факультетська канцелярія архієпископа Кентерберійського, яка вирішує питання щодо розгляду скарг на дії нотаріусів. У разі встановлення порушення, у відношенні нотаріуса можуть бути застосовані такі санкції, як: призупинення повноважень нотаріуса та виключення (мається на увазі анулювання права заняття нотаріальною діяльністю. — *Прим. автор.*); нагляд за діяльністю нотаріуса; навчання; зауваження [217].

Дослідивши особливості відповідальності нотаріус у двох країнах англосаксонської системи нотаріату — США та Великобританії можемо зазначити, що для цієї системи характерним є суміщення діяльності нотаріуса з діяльністю адвоката, а в деяких випадках взагалі відсутність наявності професійних вимог щодо претендентів на посаду нотаріуса, що знижує систему контролю за допуском до професії нотаріуса та знижує рівень впливу інституту відповідальності на таких осіб. Відсутність структурованого правового інституту, єдиної системи законодавства, наявність розбіжностей у визначенні правового статусу нотаріуса — останнім часом дедалі більше країн тяжіють до впровадження системи латинського типу нотаріату, що ми можемо спостерігати в окремих штатах США.

Аналізуючи концептуальні засади організації нотаріальної діяльності в зарубіжних країнах, науковці виділяють два типи нотаріальних систем: англосаксонська («*common law*») та латинська («*civil law*»). Вступ України до Міжнародного союзу латинського нотаріату зумовлює приведення у відповідність до основних ознак латинського нотаріату вітчизняного законодавства, у тому числі й у сфері юридичної відповідальності нотаріуса.

Кожен підвид юридичної відповідальності нотаріусів латинської системи нотаріату має певні особливості. Нотаріат німецької моделі характеризується більшим взаємозв'язком із системою державних органів й адвокатурою, а в межах деяких адміністративно-територіальних одиниць дозволяється поєднувати адвокатську та нотаріальну діяльність, що кардинально відрізняє зазначену систему від нотаріату України. Українське законодавство забороняє нотаріусам займатися підприємницькою й адвокатською діяльністю, бути засновником адвокатських об'єднань, перебувати на державній службі або службі в органах місцевого самоврядування, у штаті інших юридичних осіб, а також виконувати іншу оплачувану роботу, крім виконання функції медіатора, викладацької, наукової та творчої діяльності, а також діяльності у професійному самоврядуванні нотаріусів [171].

Для німецької моделі латинської нотаріальної системи характерним є наявність чітко сформульованого інституту юридичної відповідальності, в якому розрізняються такі види юридичної відповідальності,

як кримінальна, дисциплінарна та цивільно-правова за порушення професійних обов'язків нотаріусом. Відповідно до законодавства Німеччини, нотаріус підлягає відповідальності у випадку навмисного або з необережності порушення покладених на нього службових обов'язків щодо інших осіб. Відповідальність нотаріуса за законодавством Німеччини має спільні риси цивільно-правової та адміністративно-правової, оскільки у випадку, якщо нотаріус не вчиняє відповідних дій щодо відшкодування, то застосовуються положення Цивільного кодексу про відповідальність за шкоду в разі порушення державним службовцем своїх службових обов'язків. Крім того, Федеральним положенням передбачається дисциплінарна відповідальність у вигляді догани, штрафу або відсторонення від посади.

Французька модель латинського нотаріату характеризується меншим формалізмом та більшим взаємозв'язком із клієнтом, незважаючи на те, що виступає частиною публічної системи правосуддя Франції. Нотаріуси французької моделі несуть необмежену персональну відповідальність за свою професійну діяльність та у випадку вчинення правопорушення будуть нести кримінальну, цивільно-правову та дисциплінарну відповідальність.

Змішана модель латинського нотаріату одночасно має характерні риси німецької та французької моделі. Позитивним досвідом, котрий Україна може використати для реформування нотаріального законодавства, є досить врегульований інститут юридичної відповідальності, зокрема механізм притягнення до дисциплінарної відповідальності нотаріусів, чого не вистачає українській нотаріальній системі щодо приватних нотаріусів.

Українська модель нотаріату має ознаки змішаної моделі, оскільки нотаріус є уповноваженою державою на здійснення професійної нотаріальної діяльності фізичною особою, яка має обмеження щодо підприємницької, адвокатської діяльності, перебувати на державній службі або службі в органах місцевого самоврядування тощо. Неналежне виконання професійних обов'язків нотаріусами тягне за собою відповідальність, але її вид буде різнитися від статусу нотаріуса: державний або приватний. Відсутність чіткого механізму притягнення до дисциплінарної відповідальності приватного нотаріуса умовно робить такий

вид юридичної адміністративно-правовим. Саме тому, в модернізації національного нотаріального законодавства необхідно врахувати досвід країн змішаної моделі латинського нотаріату.

Аналізуючи законодавство типових країн представниць німецької, французької та змішаної моделі латинської системи нотаріату можна простежити чітко окреслення меж цивільно-правової, дисциплінарної та кримінальної відповідальності. Якщо провести аналогію правового регулювання цих правовідносин з вітчизняним законодавством, можна побачити та підкреслити, що значна їх частина (як мінімум, що стосується дисциплінарної відповідальності) в українській правовій системі є предметом адміністративно-правового регулювання. Натомість законодавство України, згадуючи про відповідальність нотаріуса, не приділяє належної уваги конкретизації виду юридичної відповідальності за вчинення тих чи інших правопорушень, а відсутність чіткого адміністративно-правового механізму та процедури застосування певних видів санкцій щодо приватних нотаріусів, робить неможливим застосування до нього заходів дисциплінарного впливу. Отже, враховуючи спрямування України до європейських демократичних цінностей та наближення нашої держави до європейських стандартів, національне законодавство, зокрема адміністративно-правове регулювання щодо відповідальності нотаріусів потребує подальшого вдосконалення з урахуванням правового досвіду країн латинської нотаріальної системи [31¹, с. 36].

§ 3.2. Перспективи вдосконалення адміністративно-правового регулювання юридичної відповідальності приватного нотаріуса в Україні

Основним напрямом адміністративної реформи, яка триває в Україні протягом останніх років, є утвердження та забезпечення прав і свобод людини і громадянина. Тому курс на охорону прав, свобод та інтересів громадян, забезпечення верховенства права в усіх сферах суспільного життя нерозривно пов'язаний з підвищенням ефективності дії механізму адміністративно-правового забезпечення тих основних владних

інститутів, які близькі до потреб та вимог людей. Однією з важливих складових адміністративної реформи є удосконалення організації та діяльності юстиції загалом і нотаріату в Україні зокрема [17, с. 151].

Юридичної відповідальності приватного нотаріуса є предметом багатьох наукових дискусій, оскільки питання розмежування певних видів відповідальності залишається спірним, саме тому потребує ретельного дослідження та модернізації.

Одним із напрямків вдосконалення адміністративно-правового регулювання юридичної відповідальності нотаріуса в Україні є вирішення питання щодо їх дисциплінарної відповідальності. В межах нашого дослідження інтерес до цього виду юридичної відповідальності обумовлюється тим, що матеріальні та процесуальні підстави застосування дисциплінарної відповідальності регулюються нормами адміністративно-правового характеру, а наявність не завжди чіткої гарні між даними проявами відповідальності викликає чимало питань не лише теоретичного, а й прикладного спрямування.

Дисциплінарна відповідальність, будучи видом юридичної відповідальності, полягає в обов'язку працівника, який здійснив дисциплінарний поступок, нести відповідальність за свої протиправні дії в межах стягнень, встановлених трудовим законодавством [с. 357]. Дисциплінарна відповідальність нотаріуса має певні специфічні риси, але й має певні неузгодженості, які потрібно дослідити з метою уніфікації та конкретизації застосування цього правового інституту у соціальних відносинах.

За своєю суттю відповідальність нотаріуса виступає формою впливу держави на допущені порушення правових норм, посягання на соціальні інтереси суспільства, права особи. Нотаріус відповідає за правомірність своїх дій не тільки перед особами, які звернулися за нотаріальною допомогою, але й перед суспільством в цілому [178, с. 56].

За загальним правилом, дисциплінарна відповідальність має примусовий характер, оскільки на працівника накладаються заходи примусового впливу, які спричиняють для нього певні негативні наслідки. Така відповідальність може мати місце лише перед вищими в порядку підлеглості органами. Спеціальна дисциплінарна відповідальність має місце лише у відношенні тих працівників, які безпосередньо зайняті

основною експлуатаційною діяльністю даного підприємства. Найхарактерніші риси спеціальної дисциплінарної відповідальності:

- обмежена сфера підприємств, установ, організацій, де вона застосовується;
- обмежене коло суб'єктів, до яких застосовуються ці норми;
- специфічні заходи дисциплінарного впливу (як правило, більш жорсткі стягнення);
- особливий характер проступку;
- визначене коло осіб, які можуть застосовувати ці норми;
- особливий порядок накладення та оскарження дисциплінарних стягнень;
- наявність спеціальних нормативних актів, за якими може наступати цей вид дисциплінарної відповідальності [51, с. 357].

Як зазначив К. Ю. Мельник, особливістю дисциплінарної відповідальності є застосування стягнень суб'єктом трудових правовідносин, а саме роботодавцем, через що дисциплінарна відповідальність є одним із виявів владних повноважень роботодавця стосовно працівника, що уклав із ним трудовий договір [117, с. 321].

В першу чергу необхідно вказати, що уповноваженим суб'єктом, який може застосовувати заходи стягнення до приватних нотаріусів у разі вчинення ними дисциплінарного проступку є Вища кваліфікаційна комісія нотаріату, яка утворюється при Міністерстві юстиції України, з яким приватний нотаріус не укладає трудовий договір. По-друге, потрібно зазначити, що у випадку оскарження рішення про притягнення до відповідальності приватний нотаріус не може застосувати цивільно-процесуальну процедуру.

Науковець В. В. Серeda відзначив, що до найбільш характерних ознак дисциплінарної відповідальності слід віднести: її підставою є дисциплінарний проступок; за такий проступок передбачено накладення дисциплінарного стягнення; стягнення застосовує уповноважений на те орган (посадова особа) в порядку підлеглості; межі «дисциплінарної влади» цього органу (посадової особи) чітко встановлено правовими нормами; службовець, на якого накладено дисциплінарне стягнення, може його оскаржити у вищий орган (вищий посадовій особі)

або в суд; за один дисциплінарний проступок може бути накладено лише одне дисциплінарне стягнення [182, с. 19].

Підставою дисциплінарної відповідальності є дисциплінарний проступок, склад якого традиційно включає суб'єкт, суб'єктивну сторону, об'єкт і об'єктивну сторону. Дисциплінарним проступком визнано винне невиконання чи порушення нотаріусом обов'язків, установлених законодавством, або перевищення повноважень. Підставою для притягнення нотаріуса до дисциплінарної відповідальності можуть бути заяви та скарги громадян і юридичних осіб, листи й подання уповноважених державних органів судової влади, органів досудового слідства та посадових осіб, а також матеріали перевірки професійної діяльності нотаріусів Нотаріальною платою України. В Україні немає відповідних спеціалізованих нормативних актів, що містять вичерпний перелік порушень, за які нотаріус може понести відповідальність [123, с. 94-95].

У правовій доктрині дисциплінарна відповідальність поділяється на загальну та спеціальну.

Основними критеріями, за якими розрізняються загальна та спеціальна дисциплінарна відповідальність є: 1) вид дисциплінарних стягнень; 2) коло осіб, на яких вона поширюється; 3) коло осіб, які можуть застосовувати дисциплінарні стягнення; 4) порядок застосування стягнень; 5) порядок оскарження накладених дисциплінарних стягнень [54, с. 344].

Дисциплінарна відповідальність нотаріусів урегульована Кодексом законів про працю, Законом України «Про нотаріат», Порядком внесення Міністерством юстиції України, територіальними органами Міністерства юстиції або Нотаріальною палатою України подання про анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю та його розгляд Вищою кваліфікаційною комісією нотаріату, затвердженим Наказом Міністерства юстиції України 28.07.2011 р. № 1904/5 [165], Правилами професійної етики нотаріусів України, затверджених Наказом Міністерства юстиції України 07.06.2021 р. № 2039/5 [170], Порядком застосування заходів стягнення за порушення Правил професійної етики нотаріусів України, затверджених Рішенням РАДИ НПУ від 09.09.2021 р. протоколом № 87 [139].

Відповідно до законодавства України, яке регулює нотаріальну діяльність, дисциплінарна відповідальність державного та приватного нотаріуса мають певні відмінності.

Державний нотаріус, як наймана особа несе відповідальність за трудовим законодавством [195, с. 83], саме тому, що він є учасником трудових правовідносин і може притягатися до загальної дисциплінарної відповідальності. Відповідно до нотаріального законодавства до державного нотаріуса можуть застосовуватися спеціальні види стягнень за допущені правопорушення у сфері професійної діяльності.

Особливістю та ознакою спеціальної дисциплінарної відповідальності є характер дисциплінарного проступку як підстава для застосування дисциплінарного стягнення. Склад дисциплінарного правопорушення, який виступає підставою для застосування санкцій, не особливо відрізняється від загального, однак існують норми, що регулюють спеціальну дисциплінарну відповідальність, які містять особливості такого складу [25, с. 136].

Що стосується спеціальної дисциплінарної відповідальності нотаріусів, то питання про її існування є предметом дискусій, оскільки приватний нотаріус не перебуває у трудових правовідносинах чи у відносинах адміністративної підлеглості з іншим суб'єктом. При цьому, Закон України «Про нотаріат», на відміну від Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», не вживає термін «дисциплінарна відповідальність».

Оскільки в умовах сучасного способу організації українського нотаріату підконтрольність його виражається в системі перевірок, які здійснюються відповідними управліннями юстиції, звітуванню за результатами своєї діяльності, то відповідальність нотаріуса, особливо приватного, носить, очевидно, екзогенний, зовнішній характер і не передбачає практичних можливостей застосування до нього дисциплінарних санкцій. Приватний нотаріус «притягується» до відповідальності, головним чином, клієнтом, шляхом звернення до іншого нотаріуса або стягнення з нього сум відшкодувань завданої його неправомірними діями шкоди. Тому видається необхідним розробка та нормативне оформлення форм дисциплінарної відповідальності нотаріусів та форм контролювання їх як з боку органів юстиції, так і з боку

Нотаріальної палати з чітким розмежуванням їх компетенції у визначеній сфері [21, с. 121].

Отже, відповідальність приватного нотаріуса за правопорушення, пов'язані з його професійною діяльністю має специфічний характер, оскільки він не є суб'єктом трудових правовідносин, але відповідно до діючого законодавства у випадку вчинення ним протиправних дій, до нього може бути застосовані такі заходи юридичної відповідальності, які, зазвичай, прийнято вважати проявом спеціальної дисциплінарною відповідальністю.

Проаналізувавши Закон України «Про нотаріат», можемо зазначити про наявність таких заходів впливу, які можуть застосовуватися як до державного, так і до приватного нотаріуса:

1. Зупинення нотаріальної діяльності приватного нотаріуса настає в результаті:

- невідповідності встановленим вимогам щодо приміщення для здійснення нотаріальної діяльності;
- не укладання договору про страхування цивільно-правової відповідальності, або якщо розмір страхової суми не відповідає вимогам законодавства;
- неодноразового порушення правил нотаріального діловодства при вчиненні нотаріальних дій;
- необґрунтованої відмови надати Міністерству юстиції України, його територіальному органу документів для перевірки організації нотаріальної діяльності та виконання правил нотаріального діловодства;
- ненадання інформації приватним нотаріусом органам та особам, зазначеним у ч. 5-8, 10 ст. 8 Закону України «Про нотаріат»;
- обрання нотаріуса на посаду, що порушує вимоги щодо несумісності;
- у разі направлення територіальним органом до Міністерства юстиції України подання про анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю, до вирішення питання по суті, але не більш як на шість місяців. Рішення про тимчасове зупинення нотаріальної діяльності приватного нотаріуса приймає керівник відповідного територіального органу Міністерства юстиції України.

Припинення нотаріальної діяльності приватного нотаріуса настає у випадку:

- невиконання приватним нотаріусом наказу Міністерства юстиції України або його територіального органу про зупинення його нотаріальної діяльності, за винятком випадків оскарження приватним нотаріусом такого наказу;
- засудження приватного нотаріуса за умисне кримінальне правопорушення та набрання законної сили обвинувальним вироком суду;
- набрання законної сили судовим рішенням, відповідно до якого нотаріуса притягнуто до відповідальності за адміністративне корупційне правопорушення, пов'язане з порушенням обмежень, передбачених Законом України «Про запобігання корупції».

Припинення нотаріальної діяльності приватного нотаріуса також здійснюється відповідним територіальним органом Міністерства юстиції України.

Анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю настає у випадку:

- винесення щодо нотаріуса обвинувального вироку суду, який набрав чинності;
- винесення ухвали про застосування щодо нотаріуса примусових заходів медичного характеру, що набрала законної сили;
- закриття кримінального провадження щодо нотаріуса з нереабілітуючих підстав;
- неодноразового порушення нотаріусом законодавства або грубого порушення закону, яке завдало шкоди інтересам держави, фізичним та юридичним особам, при вчиненні нотаріальних дій та/або інших дій, покладених на нотаріуса відповідно до закону, за умови що такі порушення встановлені рішенням суду;
- якщо нотаріус займається підприємницькою, адвокатською діяльністю, або виступає засновником адвокатських об'єднань, перебуває на державній службі або службі в органах місцевого самоврядування, у штаті інших юридичних осіб, а також виконує іншу оплачувану роботу, крім виконання функції медіатора, викладацької, наукової і творчої діяльності, а також діяльності у професійному самоврядуванні нотаріусів;
- порушення правил «нотаріальної таємниці»;

- вчинив нотаріальні дії на своє ім'я і від свого імені, на ім'я і від імені свого чоловіка чи своєї дружини, його (її) та своїх родичів (батьків, дітей, онуків, діда, баби, братів, сестер), а також на ім'я і від імені працівників даної нотаріальної контори, працівників, що перебувають у трудових відносинах з приватним нотаріусом, або працівників даного виконавчого комітету;

- набрання законної сили рішенням суду про порушення нотаріусом вимог законодавства при вчиненні ним нотаріальної дії;

- знищення чи втрати нотаріусом або з його вини архіву нотаріуса або окремих документів;

- неодноразового порушення нотаріусом правил професійної етики, затверджених Міністерством юстиції України.

Анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю здійснюється за рішенням Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату, прийнятим на підставі подання Міністерства юстиції України, його територіальних органів [171].

Наступним нормативно-правовим актом, котрим передбачається застосування заходів стягнення є затверджений Радою Нотаріальної палати України Порядок застосування заходів стягнення за порушення Правил професійної етики нотаріусів України, який визначає, що прийняття рішення про застосування заходів стягнення до нотаріусів за порушення Правил професійної етики або їх невиконання здійснюється Комісією Нотаріальної Палати України (далі — Комісія НПУ) з питань професійної етики нотаріусів. У випадку порушення Комісією НПУ питання про анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю у зв'язку з порушенням нотаріусом правил професійної етики, воно направляє на розгляд Ради Нотаріальної Палати України. Видами стягнень, які застосовуються до нотаріуса за порушення Правил професійної етики є:

- 1) зауваження;

- 2) попередження;

- 3) направлення Нотаріальною палатою України подання на розгляд Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату про анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю у зв'язку з порушенням нотаріусом Правил професійної етики. На обрання заходу стягнення впливає характер допущених нотаріусом порушень Правил або

їх невиконання. Зазначений порядок наголошує на тому, що за кожне порушення не може застосовуватися більше одного стягнення.

Порушення правил або їх невиконання класифікуються по таким категоріям:

1) грубі порушення, до яких відносяться: а) вчинення або участь у вчиненні незаконних дій; б) надання юридичної допомоги шляхом шахрайських або інших незаконних дій; в) наполегливе і неодноразове пропонування своїх професійних послуг за винагороду; г) недобросовісна конкуренція між нотаріусами; д) систематична несплата членських внесків нотаріусом (сума боргу перевищує розмір членських внесків за один календарний рік); е) порушення, віднесені до категорії значних порушень, але допущені нотаріусом повторно. Грубі порушення правил професійної етики є підставою для підготовки подання про анулювання свідоцтва на право заняття нотаріальною діяльністю та направлення його до Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату;

2) значні порушення, до яких відносяться: а) будь-яка форма реклами нотаріуса (внутрішня реклама, порівняльна реклама, прихована реклама, реклама на транспорті, соціальна реклама або будь-яка інша форма реклами визначена законом), а також розміщення інформації в Інтернет-виданнях та у друкованих засобах масової інформації з відміткою «на правах реклами»; б) без поважної причини ухилення нотаріуса від участі у загальних зборах, які проводяться відділеннями НПУ; в) нез'явлення на запрошення Президента НПУ (Першого віце-президента, Віце-президента), голів відділень НПУ, голів Комісій НПУ для розгляду питань, пов'язаних з виконанням обов'язків члена НПУ; г) наявність заборгованості зі сплати членських внесків за період понад 6 місяців, але не більше, ніж за один календарний рік. Заходом впливу на нотаріус у разі встановлення значних порушень правил професійної етики може бути попередження;

3) незначні порушення це будь-які порушення правил професійної етики, окрім віднесених до категорії грубих та значних. У разі встановлення незначних порушень правил професійної етики, Комісія може зробити зауваження нотаріусу або винести попередження [139].

Також Закон України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень», відповідно до якого нотаріус є державним

реєстратором, як спеціальний суб'єкт, на якого покладені функції державного реєстратора речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень передбачає певні види заходів впливу. У випадку, якщо нотаріус у якості державного реєстратора допустив порушення порядку державної реєстрації, Міністерство юстиції України приймає вмотивоване рішення про застосування до нього заходів правового впливу:

1) тимчасове блокування доступу державного реєстратора, уповноваженої особи суб'єкта державної реєстрації прав до Державного реєстру прав;

2) анулювання доступу державного реєстратора, уповноваженої особи суб'єкта державної реєстрації прав до Державного реєстру прав;

3) притягнення до адміністративної відповідальності державного реєстратора, уповноваженої особи суб'єкта державної реєстрації прав;

4) направлення до Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату при Міністерстві юстиції України подання щодо анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю [155].

Відповідно до аналізу зазначених вище нормативно-правових актів, можемо констатувати, що за вчинення правопорушень, пов'язаних з професійною діяльністю, до приватного нотаріуса може бути застосовано:

1) зупинення нотаріальної діяльності;

2) припинення нотаріальної діяльності;

3) анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю;

4) зауваження;

5) попередження;

6) тимчасове блокування доступу державного реєстратора, уповноваженої особи суб'єкта державної реєстрації прав до Державного реєстру прав;

7) анулювання доступу державного реєстратора, уповноваженої особи суб'єкта державної реєстрації прав до Державного реєстру прав.

8) направлення до Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату при Міністерстві юстиції України подання щодо анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю.

Заходи, які мають тимчасовий характер, та такі, котрі застосовуються за незначні правопорушення — зауваження та попередження,

не викликають запитань щодо їх застосування. Натомість такі як, зупинення, припинення нотаріальної діяльності та анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю потребують ретельного вивчення.

Крім того, такий вид відповідальності, як анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю передбачено Законом України «Про нотаріат», Порядком застосування заходів стягнення за порушення Правил професійної етики нотаріусів України та Законом України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень», які мають адміністративно-галузеву приналежність, що дає підставу вважати, що такий вид стягнення не можна повною мірою віднести до дисциплінарного стягнення.

Важливою особливістю дисциплінарної відповідальності є те, що вона настає в результаті порушення трудової дисципліни, тобто невиконання або неналежного виконання працівником своїх трудових обов'язків, але не включає в себе покарання за завдання шкоди іншим особам. Інакше кажучи, дисциплінарна відповідальність існує у взаємовідносинах між органом, що надав особі право займатися нотаріальною діяльністю, та нотаріусом, у межах їх трудової взаємодії. Таким чином, як зазначає О. В. Коротюк, застосування до нотаріуса таких заходів стягнення, як анулювання свідоцтва, зупинення або припинення професійної діяльності, тягне за собою професійні обмеження особи, яка займає посаду нотаріуса, що означає покарання її як працівника, але не як правопорушника. Останнє, слушно підкреслює вчена, видається можливим у рамках адміністративної та кримінальної відповідальності [93, с. 224]. Наведена думка вченої видається нам цілком переконливою та дає підґрунтя вважати, що у випадку допущення приватним нотаріус порушень, пов'язаних з професійною діяльністю, він може бути притягнутий до особливого виду відповідальності — професійної відповідальності, яка підпадає під адміністративно-правове регулювання.

Такий вид заходів впливу не можна цілковито розглядати як абсолютний прояв адміністративної відповідальності, оскільки адміністративна відповідальність визначається як передбачений чинним адміністративним законодавством вид юридичної відповідальності, яка настає за вчинення адміністративного проступку і полягає у накладенні

органами адміністративної юрисдикції в особливому процесуальному порядку на правопорушників адміністративних стягнень, завдяки чому реалізується обов'язок особи, що вчинила адміністративний проступок, перетерпіти передбачені законодавством обмеження матеріального, морального та організаційного характеру.

Наприклад, О. В. Коротюк аргументує це наступним чином: «Відповідно до ст. 213 КУпАП визначено вичерпний перелік органів (посадових особи), які мають право розглядати справи про адміністративні правопорушення. Слід зазначити, що серед таких органів (глава 16 Кодексу) не зазначено Міністерства юстиції України, тому можна дійти висновку, що воно не має права розглядати справи про адміністративні правопорушення. Таким чином, анулювання свідоцтва не можна віднести до адміністративних стягнень. З цих же підстав зупинення і припинення нотаріальної діяльності також не можна визнати заходами адміністративної відповідальності» [93, с. 226].

Ми з свого боку використаємо трохи інший підхід. Якщо навіть порівняти передбачений у низці законів захід впливу у вигляді анулювання свідоцтва на право здійснювати нотаріальну діяльність з дуже схожим адміністративним стягненням у вигляді позбавлення спеціального права, наданого громадянину, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, — то можна провести багато паралелей між обома цими заходами. Водночас, принциповою відмінністю буде те, що прийняття рішення у справах про адміністративні правопорушення, де санкція статті передбачає можливість застосування подібного адміністративного стягнення закон відносить до юрисдикції суду, і немає жодного прикладу, де б таке рішення приймалося у позасудовому порядку. З свого боку прийняття рішення судом завжди гарантує підвищений рівень захищеності прав усіх учасників конфліктного провадження, в чому не в останню чергу втілюється засада верховенства права.

Професійна відповідальність пов'язана з такою категорією, як «професія», яка походить від лат. *professio* — офіційно зазначене заняття, спеціальність — вид трудової діяльності, що визначається характером і метою трудових функцій. Тотожним є термін «фах». Різновидом професії (фаху) є спеціальність. Вона залежить від характеру занять і навичок за відповідною професією (фахом), освітою, посадою тощо

[29, с. 765]. Великий тлумачний словник сучасної української мови визначає професію як рід занять, трудової діяльності, що вимагає певних знань і навичок та є для кого-небудь джерелом існування [30, с. 995]. К. В. Шапошніков професійну компетентність характеризує як сукупність інтегрованих знань, умінь і досвіду, що дозволяють спеціалістові професіоналу ефективно проектувати і здійснювати професійну діяльність [197, с. 73].

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про нотаріат», нотаріусом може бути громадянин України, якому присуджено ступінь вищої юридичної освіти не нижче магістра, який володіє державною мовою відповідно до рівня, визначеного Законом України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», має стаж роботи у сфері права не менш як шість років, з них помічником нотаріуса або консультантом державної нотаріальної контори — не менш як три роки, склав кваліфікаційний іспит, отримав свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю та склав присягу нотаріуса. Не може бути нотаріусом особа, яка має судимість за вчинення злочину, якщо така судимість не погашена або не знята у встановленому законом порядку (крім реабілітованої особи), особа, дієздатність якої обмежена, або особа, визнана недієздатною. Крім того, в зазначеному Законі також зазначається, що нотаріус — це особа, яка здійснює нотаріальну діяльність або незалежну професійну нотаріальну діяльність [171]. Саме тому можемо стверджувати, що встановлені законодавством вимоги, яким повинна відповідати особа, яка бажає отримати свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю, повинна володіти певним набором професійних якостей та виконання ним виключно професійної діяльності, яка належить тільки нотаріусу.

На сьогоднішній день правова категорія «професійна відповідальність» не є достатньо дослідженою у вітчизняних наукових працях. Втім не можна категорично заявляти, що до цього часу не було жодних спроб винести цю категорію на загальне наукове обговорення. У наукових колах поняття «професійна відповідальність» ставала предметом наукової уваги за окремими професійними напрямками. Наприклад, у 2021 році Л. Ю. Чекмарьовою була публічно захищена дисертація за темою «Страхування професійної відповідальності адвоката». У даній праці авторка наводить одне з визначень поняття «професійна відповідальність»

(запропоноване С. Л. Сотніковим), зазначаючи, що під ним слід розуміти застосування до суб'єкта, який здійснює в рамках своєї спеціалізації професійну діяльність, у зв'язку з одержанням негативного результату такої діяльності, що виражається у заподіянні шкоди, санкцій у формі відшкодування збитків, виплати неустойки та компенсацій моральної шкоди» [197, с. 79]. На підставі цього авторка формулює дуже схоже визначення поняття «професійна відповідальність адвоката». Проте, якщо взяти за основу наведену дефініцію для формулювання визначення професійної відповідальності приватного нотаріуса, воно не зовсім коректно вклататиметься у розкриття особливостей професійної діяльності останнього.

Професійну відповідальність приватного нотаріуса можна розглядати як здатність звітувати за результати своєї професійної діяльності, одержувати на підставі такої звітності позитивні чи негативні оцінки своєї професійної діяльності та зазнавати заходів державного примусу, у тому числі у вигляді обмеження доступу до професії. Це специфічний вид юридичної відповідальності поєднує в собі елементи дисциплінарної та адміністративно-правової відповідальності, який є реакцією на порушення професійних зобов'язань приватним нотаріусом та полягає у покладені на нього обов'язку понести несприятливі наслідки, пов'язані з обмеженнями частково чи повністю здійснювати свою діяльність чи виконувати інші делеговані державою послуги.

Анулювання свідоцтва, зупинення та припинення професійної діяльності приватного нотаріуса тягне за собою такі негативні наслідки в результаті застосування державного примусу, які унеможливають реалізацію права на працю в межах наявної професії (спеціальності). Саме такі обмеження, котрі застосовуються до приватного нотаріуса в результаті допущення правопорушень при здійсненні професійної діяльності вказують на те, що зазначені види заходів впливу (відповідальності) не можуть бути заходами дисциплінарної відповідальності, а відносяться до спеціальної професійної відповідальності, яка підпадає під адміністративно-правове регулювання [108¹, с. 670].

Крім того, потрібно звернути увагу на такий вид заходів впливу на нотаріуса, як анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю у випадку винесення щодо нотаріуса обвинувального

вироку суду, який набрав чинності. В даному випадку анулювання свідоцтва має примусовий характер і є реакцією на скоєне кримінальне правопорушення, яке може бути і не пов'язаним з його професійною діяльністю.

Конституцією України закріплено важливий принцип, відповідно до якого кримінальна відповідальність настає лише тоді, коли буде доведено вину особи у вчиненні злочину. Відповідно до чинного кримінального законодавства вина може бути виражена у формі умислу або необережності [100]. На наш погляд, важливо при вирішенні питання про анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю враховувати форму вини та категорію кримінального правопорушення, за який нотаріуса притягнуто до кримінальної відповідальності.

Звісно, законодавство про нотаріат визначає, що не може бути нотаріусом особа, яка має судимість за вчинення злочину, якщо така судимість не погашена або не знята у встановленому законом порядку (крім реабілітованої особи) [171]. В будь-якому випадку, судимість має тимчасовий характер. Судимість — це кримінально-правовий наслідок учинення особою суспільно небезпечного діяння, визначеного законом про кримінальну відповідальність як кримінальне правопорушення, що тягне за собою певні негативні соціальні та правові обмеження. Обмеження, пов'язані із судимістю, виникають із дня набрання законної чинності обвинувальним вироком суду та тривають до її погашення або зняття [100].

Разом із тим судимість має обмежувальний вплив виключно у проміжок часу, чітко визначений у законі, тобто має строковий характер. Соціальні та правові обмеження, обумовлені судимістю, припиняються (закінчуються) її погашенням або зняттям (ч. 1 ст. 88 Кримінального кодексу України) [100].

Анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю несе незворотний характер, оскільки після погашення або зняття судимості нотаріус не має можливості повернутися до виконання своїх професійних обов'язків без проходження процедури отримання свідоцтва.

Загальноправовими наслідками судимості є те, що судимість є перешкодою для здійснення відповідної діяльності або обіймання певних посад, а також правовою підставою низки інших обмежень для особи

[98, с. 343]. Так, відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» наявність непогашеної чи не знятої в установленому законом порядку судимості за вчинення тяжкого, особливо тяжкого злочину, а також злочину середньої тяжкості, за який призначено покарання у вигляді позбавлення волі, є перешкодою набуття права на заняття адвокатською діяльністю. За таких же умов для адвокатів передбачено дисциплінарне стягнення у вигляді позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю [152]. Ми не можемо не погодитися з тим, що особа, у відношенні якої винесено обвинувальний вирок суду, який направ чинності буде займатися професійною правничою діяльністю (зокрема приватною нотаріальною). Разом з тим, не можна абсолютно погодитися з категоричністю формулювання п. «б» п. 2 ч. 1 ст. 12 Закону України «Про нотаріат», в якому говориться про анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю у випадку винесення щодо нотаріуса обвинувального вироку суду, який набрав чинності.

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризується виною у формі умислу чи необережності. Необережність передусім визначається ставленням до наслідків діяння, оскільки суспільна небезпечність поведінки перебуває поза сферою свідомості винного. Мотив як самостійна ознака суб'єктивної сторони також притаманний тільки умисним злочинам. У необережних злочинах можна говорити про мотиви, які штовхнули особу на певну поведінку, але не на злочин, оскільки злочинного результату свідомість винуватого не допускає [98, с. 151]. Все це є важливим для відповіді на запитання, чи повинен приватний нотаріус ще додатково нести «професійну відповідальність» за кримінальне правопорушення, вчинене з необережності, якщо воно не пов'язане з його професійною діяльністю?

Призначений захід впливу відповідного виду відповідальності повинен мати взаємозв'язок з протиправною поведінкою, а якщо вчинене кримінальне правопорушення не пов'язане з професійною діяльністю приватного нотаріуса, не має вини у формі умислу, не є корисливим, то в цьому випадку порушуються загальноправові принципи юридичної відповідальності.

Як зазначає О. М. Балинська, аналізуючи правозастосовну діяльність, варто пам'ятати про те, що вона базується на чітко визначених

принципах законності, обґрунтованості, доцільності, які забезпечують її правомірність, справедливість та ефективність [11, с. 194].

Вимога доцільності передбачає зіставлення обраних засобів із метою обґрунтування їх відповідності саме вказаній меті, їх ефективності з огляду на ієрархію цілей. Правові засоби мають бути адекватними, відповідними головній меті права, а також цілям галузі й інституту права. Для визначення доцільності будь-якого засобу повинні враховуватись, з одного боку, розмір та інтенсивність втручання в основне право, а з іншого — важливість мети [179, с. 44].

Анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю у випадку винесення щодо нотаріуса обвинувального вироку суду порушує принцип адекватності, як загальної ідеї відповідності, пропорційності юридичних засобів обмежувального характеру легітимній меті, що спрямована на забезпечення ефективності правового регулювання й правозастосування, а також належного балансу інтересів.

Для усунення виниклого дисбалансу у правовому регулюванні цього питання буде доцільним такий вид заходу призначати за вчинення тяжкого, особливо тяжкого злочину, а також злочину середньої тяжкості, за який призначено покарання у вигляді позбавлення волі, та не застосовувати у випадку вчинення нотаріусом кримінального проступку та нетяжкого злочину з необережності, який є некорисливим та не пов'язаним з професійною діяльністю засудженого.

Також не можемо залишити поза увагою відповідальність нотаріуса при здійсненні ним реєстраційної діяльності.

З аналізу положень законодавства про реєстраційну діяльність можна зробити припущення, що законодавець розподіляє заходи адміністративної відповідальності й такі заходи реагування як: тимчасове блокування чи анулювання доступу приватного нотаріуса до Єдиного державного реєстру, анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю.

Згідно з п. 9 Порядку забезпечення доступу осіб, уповноважених на здійснення реєстраційних дій, до Єдиних та Державних реєстрів, створення та забезпечення функціонування яких належить до компетенції Міністерства юстиції України, затвердженого Наказом

Міністерства юстиції України від 15.12.2015 р. № 2586/5 тимчасове блокування чи анулювання доступу до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно та/або Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань здійснюється адміністратором реєстрів шляхом припинення доступу до вказаних реєстрів користувача у день надходження відповідного рішення Міністерства юстиції України, його територіального органу з використанням системи електронного документообігу або у паперовій формі [153]. Блокування або анулювання доступу до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень не дає можливості приватному нотаріусу зареєструвати речові права чи їх обтяження, що виникають на підставі документів, оформлених за результатом вчиненої нотаріальної дії [18, с. 77]. Втім, як зазначено в останньому абзаці п. 9 наведеного Порядку, у разі тимчасового блокування або анулювання доступу до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно нотаріусу, йому може бути надано доступ до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно з метою отримання інформації з цього реєстру у порядку, передбаченому законом.

У разі анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю нотаріальна діяльність приватного нотаріуса зупиняється (п. 2 ч. 1 ст. 30 Закону України «Про нотаріат» [171]). Тож анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю тягне за собою анулювання доступу до всіх реєстрів. Деякі фахівців (наприклад, перший віце-президент Нотаріальної палати України О. Ю. Кирилук) наголошують, що не всі нотаріальні дії вимагають доступу до реєстру, тому застосування до нотаріуса санкції (за порушення у сфері реєстраційної діяльності) у вигляді анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю, окрім анулювання доступу до реєстрів є подвійною відповідальністю, яка прямо заборонена Конституцією України. Крім того, у разі застосування санкції за порушення у сфері державної реєстрації, яке має наслідком анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю припиняється право нотаріуса на здійснення нотаріальної діяльності, чим порушуються норми ст. 43 Конституції України, згідно з якою кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає

або на яку вільно погоджується, в тому числі у контексті незаконного звільнення [73].

Неузгодженість відповідальності нотаріуса в сфері реєстраційної діяльності привернула увагу Національної асоціації адвокатів України в особі Ради адвокатів України, яка висловила свою солідарність з позицією професійної організації нотаріусів України щодо неприпустимості встановлення не виправданих обмежень на здійснення професійної діяльності нотаріусів. Рада адвокатів вбачає наявність порушення професійних прав нотаріусів та наголошує на необхідності реформування системи контролю в сферах державної реєстрації у прозорий спосіб, з обов'язковим запровадженням конкретних критеріїв (диференціації критеріїв) для застосування відповідальності (санкцій) за порушення в сфері державної реєстрації та розмежування видів відповідальності в залежності від відповідного виду порушення допущеного нотаріусом або державним реєстратором [1].

Перебуваючи у статусі спеціального суб'єкта, на якого покладені функції державного реєстратора речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень приватний нотаріус виконує додаткову функцію, тому на наш погляд, прийняття рішення Міністерством юстиції України у разі виявлення порушень порядку державної реєстрації прав нотаріусом як державними реєстраторами, про направлення до Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату при Міністерстві юстиції України подання щодо анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю порушує принцип співмірності та доцільності юридичної відповідальності.

Проаналізувавши статистичні дані Міністерства юстиції України з 2021-2023 рік щодо підстав анулювання свідоцтв про право на заняття нотаріальною діяльністю можемо зазначити, що найчастіше підставою анулювання свідоцтва було неодноразове порушення нотаріусом правил професійної етики, саме тому вважаємо, такий вид заходу, як анулювання повинен існувати як захід впливу в межах спеціальної професійної відповідальності, яка регулюється Законом України «Про нотаріат» та Правилами професійної етики нотаріусів України, затверджених Наказом Міністерства юстиції України 07.06.2021 р. № 2039/5. (див. Додатки 3, 4).

Ще одне важливе питання, на яке потрібно звернути увагу — це діяльність нотаріуса на окупованій території. В умовах воєнного стану та протягом одного місяця з дня його припинення або скасування нотаріальні дії вчиняються з урахуванням певних особливостей (заборон), передбачених Постановою Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 р. № 164, яка затверджує Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану. В умовах воєнного стану вчинення нотаріальних дій щодо цінного майна мають право виключно нотаріуси, включені до переліку, який затверджується наказом Міністерства юстиції України. До переліку включаються нотаріуси, нотаріальна діяльність яких не припинена або які працюють в державній нотаріальній конторі та відповідають певним критеріям, зокрема: щодо них не внесено подання про анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю, яке перебуває на розгляді Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату при Міністерстві юстиції; після 01.01.2020 р. щодо них Міністерством юстиції не приймалося рішення про анулювання або не менше двох рішень про блокування (принаймні два з яких на строк більше двох місяців) доступу до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, крім рішень, які скасовано (визнано протиправними або нечинними) рішенням суду, яке набрало законної сили (нотаріус, який не відповідає лише цьому критерію, включається до переліку із застереженням про заборону нотаріального посвідчення певних дій та правочинів). У випадку вчинення нотаріусом грубого порушення закону або постанови Кабінету Міністрів України, якою визначаються особливості нотаріальної діяльності в умовах воєнного стану, Міністерство юстиції невідкладно приймає обґрунтоване рішення про виключення такого нотаріуса з переліку або про внесення відповідного застереження до переліку [49]. Таким чином, на даний час у разі отримання двох чи більше санкцій у вигляді тимчасового блокування доступу до реєстрів (принаймні два з яких на строк більше двох місяців) навіть, якщо строк цих блокувань вже закінчився нотаріус повторно притягається до відповідальності, оскільки не включається до переліку і не може вчинити нотаріальні дії щодо цінного майна. На думку О. Ю. Кирилюк, це є по суті притягненням нотаріуса до одного виду відповідальності за одне й те саме правопорушення [73].

Підпунктом 15 п. 1 Постанови Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 р. № 164 введена повна заборона вчинення нотаріальних дій нотаріусами, робоче місце (контора) яких розташовано в межах тимчасово окупованих Російською Федерацією територій, включених до переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією, затвердженого Міністерством з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій, для яких не визначена дата завершення тимчасової окупації [49].

Співпраця з окупаційною владою нотаріусом, який має доступ до державного реєстру речових прав на нерухоме майно є грубим порушенням законодавства України. Вищою кваліфікаційною комісією нотаріату при Міністерстві юстиції України у 2023 році було прийнято рішення про анулювання свідоцтв про право на заняття нотаріальною діяльністю нотаріусів Луганської, Донецької, Запорізької та Херсонської областей, які під час збройної агресії російської федерації вчинили дії, спрямовані на отримання права на здійснення нотаріальної діяльності за російським законодавством та в подальшому були наділені повноваженнями нотаріусів російської федерації на тимчасово окупованій території України [129]. Тому є необхідність привести у відповідність реаліям сьогодення законодавство про нотаріат, зокрема додати пп. «ї» п. 2 ст. 12 Закону України «Про нотаріат» такого змісту: «у випадку здійснення нотаріусом нотаріальної діяльності під час воєнного стану на окупованій території за законодавством держави-агресора з використанням доступу до державного реєстру речових прав на нерухоме майно України».

Досліджуючи основні напрямки вдосконалення адміністративно-правового регулювання юридичної відповідальності приватного нотаріуса в Україні можемо констатувати, що відповідальність приватного нотаріуса має певні специфічні риси, оскільки застосувати до нього класичну структуру видів юридичної відповідальності (адміністративна, кримінальна, цивільно-правова, дисциплінарна тощо) досить складно, особливо, що стосується дисциплінарної відповідальності. Порушуючи обов'язки щодо виконання професійних обов'язків, приватний нотаріус повинен звітувати за результат своєї професійної діяльності та зазнавати заходів державного примусу, у тому числі у вигляді обмеження

доступу до професій. Застосування до приватного нотаріуса таких заходів впливу, як анулювання свідоцтва, зупинення та припинення професійної діяльності робить неможливим реалізацію права на працю в межах наявної професії (спеціальності). Подібного роду обмеження конституційних прав громадянина України може здійснюватися в межах адміністративної та кримінальної відповідальності. Тому пропонуємо вважати застосування до приватного нотаріуса таких заходів впливу, як анулювання свідоцтва, зупинення та припинення професійної діяльності як спеціальну професійну відповідальність, яка підпадає під адміністративно-правове регулювання. Також пропонуємо авторське бачення визначення запропонованої категорії: спеціальна професійна відповідальність приватного нотаріуса — це здатність звітувати за результати своєї професійної діяльності, одержувати на підставі такої звітності позитивні чи негативні оцінки своєї професійної діяльності та зазнавати заходів державного примусу, у тому числі у вигляді обмеження доступу до професії.

Також пропонуємо конкретизувати підстави для анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю у випадку винесення щодо нотаріуса обвинувального вироку суду, який набрав чинності. З метою усунення дисбалансу між наслідками у вигляді позбавлення права займатися нотаріальною діяльністю та підставою застосування таких заходів пропонуємо внести зміни до п. «б» п. 2 ч. 1 ст. 12 Закону України «Про нотаріат» сформулювавши її наступним чином: «винесення щодо нотаріуса обвинувального вироку суду за вчинення корисливого, пов'язаного з професійною діяльністю нотаріуса тяжкого, особливо тяжкого злочину, а також злочину середньої тяжкості, за який призначено покарання у вигляді позбавлення волі та який набрав чинності».

Ще одним напрямком відповідальності приватного нотаріуса є його відповідальність як державного реєстратора. Внести зміни до Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» виключивши п. 4 ч. 2 ст. 37-1, у зв'язку з тим, що це порушує принцип співмірності, адекватності та доцільності відповідальності за конкретний вид правопорушення приватного нотаріуса.

Також, з метою врегулювання відповідальності нотаріуса за вчинення нотаріальних дій на окупованій території за законодавством

держави-агресора, додати пп. «і» п. 2 ст. 12 Закону України «Про нотаріат» такого змісту: «у випадку здійснення нотаріусом нотаріальної діяльності під час воєнного стану на окупованій території за законодавством держави-агресора з використанням доступу до державного реєстру речових прав на нерухоме майно України».

ВИСНОВКИ

У монографії здійснено теоретичне узагальнення й нове вирішення наукового завдання, що полягало у визначенні правової природи, сутності та змісту юридичної відповідальності приватного нотаріуса за адміністративним законодавством України. На підставі проведеного дослідження сформульовано низку висновків, пропозицій та рекомендацій, спрямованих на досягнення поставленої мети.

З'ясовано, що під *юридичною відповідальністю приватних нотаріусів* на сучасному етапі слід розуміти сукупність передбачених законом правових примусових обмежень, поєднаних із закріпленими у нормах різних галузей права (кримінального, адміністративного, цивільного) обов'язками даної категорії суб'єктів права зазнати втрат чи обмежень особистого, організаційно-професійного і майнового характеру за вчинення ними правопорушень, пов'язаних з реалізацією ними незалежної приватної нотаріальної діяльності та/чи деякими суміжними з нею видами делегованих державою публічних послуг (державна реєстрація, медіація) чи зобов'язань (первинний фінансовий моніторинг). Наголошено, що юридична відповідальність приватного нотаріуса включає кримінальну, адміністративну, професійну та цивільну відповідальності.

Адміністративний (публічний) характер діяльності нотаріуса, зокрема і приватного та здійснення ним дій від імені держави дозволяє зробити висновок про деліктний характер індивідуальної відповідальності нотаріуса за порушення ним встановленого порядку вчинення нотаріальних дій та/чи інших передбачених законодавством делегованих державою публічних послуг/зобов'язань.

Встановлено, що особливість юридичної відповідальності приватного нотаріуса проявляється в тому, що сфера його професійної діяльності та наявні види юридичної відповідальності не можуть бути реалізовані у звичний для інших фізичних/посадових осіб спосіб, з урахуванням чого стверджується, що у відношенні приватного нотаріуса

можуть застосовуватися спеціальні адміністративно-правові заходи *професійної відповідальності* за порушення етичних норм професійної діяльності, неналежне виконання професійних обов'язків тощо.

Констатовано, що *адміністративно-правовий статус приватного нотаріуса* має дуалістичну (публічно-приватну) природу і становить сукупність підстав і спеціального порядку виникнення та реалізації адміністративної правосуб'єктності даною категорією осіб, а також закріплений у нормах адміністративного права взаємозв'язок приватних нотаріусів з державою, який сприяє захисту законних прав та інтересів фізичних і юридичних осіб при наданні їм нотаріальних та інших, делегованих державою публічних послуг, визначає підстави контрольних заходів, юридичної відповідальності нотаріусів у разі вчинення ними правопорушень. Дуалістична природа правосуб'єктності приватного нотаріуса обумовлена поєднанням незалежної професійної діяльності з делегованими повноваженнями на виконання функцій держави, що обумовлює специфіку адміністративної деліктоздатності останнього.

Надано авторське визначення поняття *адміністративної відповідальності приватного нотаріуса* — це один із видів юридичної відповідальності, який втілює негативну реакцію з боку уповноважених суб'єктів держави на окреслені в законі правопорушення у сфері професійної діяльності нотаріуса, а також запобігання корупції у даній сфері, і полягає у застосуванні (із дотриманням встановленої процедури) до винних осіб передбачених законом санкцій (адміністративних стягнень чи інших адміністративно-правових заходів впливу). Адміністративна відповідальність приватного нотаріуса є гарантією і засобом забезпечення публічних і приватних інтересів під час вчинення ним нотаріальних дій та реалізації інших, передбачених законодавством делегованих державою публічних послуг/зобов'язань.

Запропоновано уніфікувати адміністративну відповідальність за правопорушення у різних сферах державної реєстрації, шляхом запровадження однієї статті, норми якої б встановлювали єдиний підхід до окреслення складів адміністративних правопорушень у всіх сферах реєстраційної діяльності. Розроблено типову модель такої статті: 1) порушення встановлених законом строків для проведення державної реєстрації, вимагання не передбачених законом документів для

проведення державної реєстрації, здійснення державної реєстрації чи відмова у здійсненні державної реєстрації з навмисним порушенням вимог законодавства про державну реєстрацію; 2) повторне протягом року вчинення порушення, передбаченого частиною першою цієї статті, за яке особу вже було піддано адміністративному стягненню або, якщо це завдало великої матеріальної шкоди заявникам чи третім особам (суб'єктами цих правопорушень будуть виступати); 3) інші порушення встановленого законом порядку проведення державної реєстрації; 4) порушення встановленого законом порядку подання інформації чи необхідних документів для проведення державної реєстрації.

На підставі правового аналізу констатовано, що адміністративна відповідальність приватного нотаріуса у сфері фінансового моніторингу на сучасному етапі в нашій державі характеризується наявністю дуалізму підходів у застосуванні передбачених законодавством заходів регування: адміністративних стягнень (передбачений КУпАП) та заходів впливу (передбачених статтею 32 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення»), які реалізуються за окремими видами адміністративних проваджень.

З урахуванням наведеного встановлено, що відсутність в українському законодавстві чітких критеріїв щодо визначення того, який саме з двох названих видів заходів адміністративно-правової відповідальності слід застосовувати до приватного нотаріуса як суб'єкта первинного фінансового моніторингу у разі порушення ним законодавства у даній сфері утворює юридичну колізію і може створювати передумови для порушення принципу «*non bis in idem*», який закріплений у частині 1 статті 61 Конституції України.

З метою удосконалення правового регулювання адміністративної відповідальності нотаріусів за правопорушення, пов'язані з корупцією, пропонуються наступні зміни та доповнення до українського законодавства:

На підставі аналізу організації діяльності та відповідальності нотаріусів різних типів нотаріальних систем: англосаксонської («*common law*») та латинської («*civil law*»), з'ясовано, що *українська модель нотаріату*

має ознаки змішаної моделі, оскільки нотаріус є уповноваженою державою на здійснення професійної нотаріальної діяльності фізичною особою, яка має обмеження щодо підприємницької, адвокатської діяльності, перебування на службі в органах публічного адміністрування.

За результатами вивчення особливостей адміністративно-правової відповідальності приватного нотаріуса за порушення професійних обов'язків додатково обґрунтовано існування її окремого прояву — *професійної відповідальності*. Надано авторське визначення поняття «професійна відповідальність приватного нотаріуса» — це здатність звітувати за результати своєї професійної діяльності, одержувати на підставі такої звітності позитивні чи негативні оцінки своєї професійної діяльності та зазнавати, на підставі адміністративно-правових норм, заходів державного примусу, у тому числі у вигляді обмеження доступу до професії. З урахуванням наведеного, застосування до приватного нотаріуса таких заходів впливу, як анулювання свідоцтва, зупинення та/чи припинення професійної діяльності віднесено до заходів спеціальної професійної відповідальності.

З метою удосконалення інституту юридичної відповідальності приватних нотаріусів обґрунтовано необхідність внесення деяких змін (доповнень) до чинного адміністративного законодавства, зокрема:

1) в Кодексі України про адміністративні правопорушення:

- статтю 38 КУпАП доповнити новою частиною щодо строків накладання адміністративних стягнень за частинами третьою — шостою статті 164-14, а також статтями 166-11 та 166-23 цього Кодексу, збільшивши їх до шести місяців з дня виявлення, але не пізніше двох років з дня їх вчинення;

- доповнити Кодекс новою статтею: «Стаття 172-9-3. Порушення встановлених законом обмежень при здійсненні нотаріальної та інших суміжних видів діяльності», в різних частинах якої передбачити адміністративні санкції за: 1) порушення нотаріусом встановлених законом обмежень щодо зайняття підприємницькою, адвокатською діяльністю, участі у заснуванні адвокатських об'єднань, перебування на державній службі або службі в органах місцевого самоврядування, у штаті інших юридичних осіб, а також виконання іншої оплачуваної роботи, крім виконання функції медіатора, викладацької, наукової і творчої діяльності,

а також діяльності у професійному самоврядуванні нотаріусів; 2) порушення нотаріусом передбачених законом обмежень у праві вчинення нотаріальних дій; 3) порушення нотаріусом обов'язку дотримання нотаріальної таємниці;

2) в Законі України «Про нотаріат»:

- статтю 9 викласти у такій редакції: «Нотаріус та посадова особа органу місцевого самоврядування, які вчиняють нотаріальні дії, не вправі вчиняти нотаріальні дії на своє ім'я і від свого імені, на ім'я і від імені свого чоловіка чи своєї дружини, його (її) та своїх родичів (батьків, дітей, онуків, діда, баби, братів, сестер, вітчима, мачухи, пасинка, падчерки, прадіда, прабаби, правнуків, правнучок, двоюрідних братів та сестер, племінників, племінниць, рідних дядьків та/чи тіток, зятя, невістки, усиновлювача чи усиновленого, опікуна чи піклувальника, особи, яка перебуває під опікою або піклуванням зазначеного нотаріуса), а також на ім'я і від імені працівників даної нотаріальної контори, працівників, що перебувають у трудових відносинах з приватним нотаріусом, або працівників даного виконавчого комітету...»;

- пункт 2 частини 1 статті 12 (підстави для анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю) доповнити новим підпунктом «ї» наступного змісту: «у випадку здійснення нотаріусом нотаріальної діяльності під час воєнного стану на окупованій території за законодавством держави-агресора з використанням доступу до державного реєстру речових прав на нерухоме майно України»;

- підпункт «б» пункту 2 частини 1 статті 12 викласти у такій редакції: «винесення щодо нотаріуса обвинувального вироку суду за вчинення корисливого, пов'язаного з професійною діяльністю нотаріуса тяжкого, особливо тяжкого злочину, а також злочину середньої тяжкості, за який призначено покарання у вигляді позбавлення волі та який набрав чинності».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адвокатура підтримала нотаріусів у протидії корупційній реформі нотаріату. Веб-сайт Національної асоціації адвокатів України. Статті та публікації: 25.02.19. URL: <http://surl.li/tfbmd> (дата звернення: 28.04.2024).
2. Адміністративне право України. Академічний курс: підруч.: у 2 т. / за ред.: В. Б. Авер'янов. Київ: Юридична думка, 2004. Т.1. 584 с.
3. Адміністративне право України. Академічний курс: підруч.: у 2 т. / за ред. В. Б. Авер'янова. Київ: Юридична думка, 2005. Т.2. 624 с.
4. Адміністративне право України: підруч. / за ред. Ю. П. Битяка. Київ: Юрінком Інтер, 2007. 544 с.
5. Адміністративні правопорушення в Україні у 2018 році. Демографічна та соціальна статистика. *Правосуддя та злочинність* : Архів. Файл Microsoft Exce. Веб-сайт Міністерства статистики України. URL: <http://surl.li/tfbml> (дата звернення: 28.04.2024).
6. Алфьоров С. М., Ващенко С. В., Долгополова М. М., Купін А. П. Адміністративне право. Загальна частина: навч. посіб. Київ: Центр учбов. літ., 2011. 216 с.
7. Аномалії в цивільному праві України: навч.-практ. посібник / за заг. ред. Р. А. Майданіка. Київ: Юстиніан, 2010. 1008 с.
8. Антошин В. М. Адміністративно-правовий статус військового комісара : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2013. 21 с.
9. Астанін Г. В. Адміністративна відповідальність арбітражних керуючих: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2014. 22 с.
10. Аутсорсинг. Словник іншомовних слів: онлайн-ресурс. URL: <http://surl.li/tfbmu> (дата звернення: 28.04.2024).
11. Балинська О. М. Проблеми теорії держави і права : навч.-метод. посібник. Львів: Вид-во ЛьвДУВС, 2008. 320 с.
12. Берізо В. М. Загальна характеристика адміністративної відповідальності за порушення законодавства щодо запобігання та протидії легалізації (відмиванню) злочинних доходів. *Право і суспільство*. 2016. С. 105
13. Белінгіо В. Адміністративна відповідальність суб'єктів надання адміністративних послуг у сфері державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 12. С. 136141.
14. Битяк Ю. П., Зуй В. В. Адміністративне право України: навчальний посібник: Загальна частина. Харків: Одісей, 1999. 224 с.
15. Білозьоров Є. В., Власенко В. П., Горова О. Б. Теорія держави та права: навч. посіб. / за заг. ред. С. Д. Гусарева. Київ: НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.

16. Білоскурська О. В. Взаємозв'язок конституційних обов'язків та конституційної відповідальності. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 4. С. 86-89.
17. Білько К. Ф. Адміністративно-правове забезпечення організації та діяльності нотаріату в Україні : дис. ...канд. юрид. наук. Київ, 2015. 206 с.
18. Бірюков В. Щодо окремих аспектів блокування доступу нотаріусів до єдиних та державних реєстрів інформаційної мережі міністерства юстиції України. *Мала енциклопедія нотаріуса*. 2017. № 3 (93). С. 76
19. Бліхар М. Сутність юридичної відповідальності в правовій доктрині України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». 2020. № 4(28). С. 161–168. DOI: <http://doi.org/10.23939/law2020.28.161>.
20. Бондарева М. В. Англосаксонський нотаріат: особливості організації та функціонування. *Університетські наукові записки*. 2006. № 3–4. С. 153–159.
21. Бондарева М. В. Протидія криміналізації економіки засобами нотаріату. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 3. С. 118
22. Борисов В., Пащенко О., До питання про сутність кримінально-правової характеристики злочинів. *Вісник Академії правових наук України*. 2005. № 3(42). С. 180
23. Бортник Н. П., Білінська Л. В. Адміністративна відповідальність за правопорушення, пов'язані з корупцією. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : *Юридичні науки*. 2016. № 845. С. 28–33.
24. Бугайчук К. Л., Безпалова О. І., Джафарова О. В., Іванцов В. О., Шатрава С. О. Адміністративна відповідальність за правопорушення пов'язані із корупцією : практич. посіб. Харків : Харк. нац. ун-т. внутр. справ. 2016. 100 с.
25. Васечко Л. О., Шевченко В. О. Спеціальна дисциплінарна відповідальність: особливості нормативного регулювання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022, № 1. С.135-138. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2022/32.pdf (дата звернення: 28.04.2024).
26. Василів С., Сорочкіна О. Світові системи нотаріату: порівняльний аналіз. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. *Юридичні науки*. 2020. Т. 7, № 1. С. 134–140.
27. Васильев В. В. Роль нотаріуса у забезпеченні цивільно-правової свободи учасників майнового обороту. *Проблеми вдосконалення приватноправових механізмів набуття, передачі, здійснення та захисту суб'єктивних цивільних та сімейних прав* : Матеріали науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті проф. Чингізхана Нуфатовича Азімова (м. Харків, 16 грудня 2020 р.). Харків, 2020. С. 67
28. Вдовічен В. А, Вдовічена Л. І. Кримінально-правова й адміністративно-правова відповідальність нотаріуса: порівняльно-правовий аналіз. *Challenges of legal science and education: an experience of EU countries and introduction in Ukraine* : Collective monograph. Frankfurt (Oder) : Izdevniecība «Baltija Publishing», 2020. С. 120
29. Великий енциклопедичний юридичний словник. за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. 2-ге вид., перероб. і доповн. Київ: Юрид. Думка, 2012. 1020 с.

30. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ: Ірпінь : ВТФ «Перун», 2001. 1140 с.
31. Веселов М. Ю. Адміністративно-правові засади функціонування ювенальної юстиції у системі забезпечення прав дітей в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2020. 381 с.
- 31-1. Веселов М. Ю., Ладіна Л. С. Юридична відповідальність нотаріусів за правом України в контексті його приналежності до нотаріальної системи латинського типу. *Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка*. 2022. Вип. 3 (99). С. 26–40. DOI: 10.33766/2524-0323.99.26-40.
- 31-2. Веселов М. Ю. Інститут адміністративної відповідальності у системі ювенальної юстиції. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2019. № 5. С. 49–62. DOI: doi.org/10.31617/zt.knute.2019(106)05.
- 31-3. Веселов М. Ю. Ювенальна юстиція у системі забезпечення прав дітей : адміністративно-правові засади : монографія. Житомир : О. О. Євенок, 2020. 444 с.
32. Висеканцев О. О. Адміністративна відповідальність державного нотаріусу. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2012. № 25. С. 190–197.
33. Вороніна Н. В. До питання щодо правової природи страхування професійної відповідальності. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Вип. 1(26). С. 84
34. Габермас Ю. Структурні перетворення у сфері відкритості. Дослідження категорії громадянське суспільство. Львів : Літопис, 2000. 318 с.
35. Галуцько В. В. Публічний інтерес в адміністративному праві. *Форум права*. 2010. № 4. С. 178
36. Гезь П. О. Адміністративно-правова протидія правопорушенням у сфері державної реєстрації в Україні : дис. ... д-ра. філ. наук. Дніпро, 2021. 254 с.
37. Гель А. П., Семаков Г. С., Кондракова С. П. Судові та правоохоронні органи України : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : МАУП, 2004. 272 с.
38. Гончарук С. Т. Адміністративна відповідальність за законодавством України. Київ, 2015. 78 с.
39. Гончарук С. Т. Відповідальність за адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія : Юридичні науки. 2018. № 4. С. 13
40. Грек Т. Б. Правова природа юридичної відповідальності: поняття принципи та види. *Адвокат*. 2010. № 10 (121). С. 41–45.
41. Гудима Н. В. Проблема статусу центральних органів виконавчої влади у реформуванні державного управління. *Європейські перспективи*. 2010. № 4. С. 80–84.
42. Гулевська Г. Ю. Аналіз зарубіжного досвіду державного регулювання нотаріальної діяльності та пріоритети запозичення в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2003. № 7. С. 57–61.
43. Денисова А. В. Досвід Сингапуру у боротьбі з корупцією. Запобігання корупції в Україні : матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Одеса, 27 травня 2016 р.). Одеса : ОДУВС, 2016. С. 46

44. Денисяк Н. М. Деякі аспекти діяльності нотаріусів в Німеччині. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 3. С. 47–49.
45. Денисяк Н. М. Правові засади діяльності нотаріату за законодавством України: матеріальний та процесуальний аспекти: дис.... канд. юрид. Наук. Одеса, 2017. 272 с.
46. Денисяк Н. М. Особливості організації нотаріату у Сполучених Штатах Америки. *Актуальні проблеми держави і права*. 2020. № 1. С. 77-82.
47. Дергільова О. Г. Нотаріальні акти в системі правових актів сучасного права: загальнотеоретичне дослідження : дис. ...канд. юрид. Наук. Одеса, 2017. 201 с.
48. Державне управління: теорія і практика /за заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ : Юрінком Інтер, 1998. 384 с.
49. Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 р. № 164. Дата оновлення: 27.03.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 28.04.2024).
50. Дзевелюк М. В. Шляхи делегування функцій сучасної держави. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 18 травня 2018 р.) У 2-х т. Т. 1 / відп. ред. Г. О. Ульянова. Одеса : Вид-й дім «Гельветика», 2018. С. 84
51. Дмитренко Ю. П. Трудове право України: підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2009. 624 с.
52. Долинська М. С. Нотаріат : підручник. Львів : Ліга-Прес. 2018. 398 с.
53. Дрозд О. Ю. Теоретико-правова характеристика відповідальності за адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією в Україні. *Київський часопис права*. 2023. № 1. С. 181
54. Жернаков В. В., Прилипко С. М., Ярошенко О. М. Трудове право: підруч. Харків : Право, 2012. 496 с.
55. Загальна теорія держави і права : підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / за ред. М. В. Цвіка. Харків : Право, 2011. 584 с.
56. Загальна теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. Харків : Право, 2009. 584 с.
57. Задорожна Я. В. Спосіб вчинення протиправного діяння як ознака об'єктивної сторони адміністративного проступку : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2016. 22 с.
58. Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції». Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення»: наук.-практ. комент. / відп. ред.: С. В. Ківалов і Є. Л. Стрельцов. Харків : Одиссей, 2011. 344 с.
59. Заяць Н. В. Особливості прояву позитивної конституційно-правової відповідальності в діяльності інститутів народного представництва. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2010. № 2. С. 79–88.

60. Звіт про роботу державних, приватних нотаріусів, Міністерства юстиції України та його територіальних органів у сфері нотаріату за 2022 рік. Форма № 1-нотаріат (річна). Веб-сайт Міністерства юстиції України : Нотаріат. URL: <https://minjust.gov.ua/files/general/2023/01/31/20230131133303-31.pdf> (дата звернення: 28.04.2024).
61. Звіт судів першої інстанції щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення за 2022 рік. Звітність: Форма № 1-п. Файл Microsoft Exce. Веб-сайт Судової влади України. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2022 (дата звернення: 20.09.2023).
62. Іваненко О. В. Сутність юридичної відповідальності та роль правоохоронних органів у її забезпеченні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук .. Київ, 2007. 20 с.
63. Льєва Н. В. Зарубіжний досвід здійснення нотаріальної діяльності та його адаптація до вітчизняної системи нотаріату. Конституційно-правовий вимір в розвитку правової системи України. 2016. С. 41–46.
64. Льєва Н. В. Правове регулювання нотаріальної діяльності в Україні: адміністративно-правові засади : дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2011. 196 с.
65. Льєва Н. В. Адміністративний та судовий контроль за органами нотаріату в зарубіжних країнах. 62 научна конференція професорсько-преподавельського состава и аспирантов економіко-правового факультета ОНУ ім. І. І. Мечникова: матеріали конф. Одеса: Негоціант, 2007. С. 45–47.
66. Льєнок Т. В. Адміністративне корупційне правопорушення: поняття, склад, ознак. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2012_68_81. (дата звернення: 28.04.2024).
67. Льїна Ю. П. Деякі питання, що виникають при визначенні обсягу цивільної відповідальності нотаріуса. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. 2012. № 4. С. 101
68. Льїна Ю. П. Особливості правового статусу нотаріуса у деяких зарубіжних країнах. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. 2013. № 5. С. 148–152.
69. Інформація щодо анулювання свідоцтв про право на зайняття нотаріальною діяльністю: за період 2021, 2022, 2023 роки (архів версій документів — файли у форматі pdf). Веб-сайт Міністерства юстиції України. Нотаріат. URL: https://minjust.gov.ua/ukr_notar_2_3 (дата звернення: 28.04.2024).
70. Каленіченко Л. І. Сучасне розуміння сутності юридичної відповідальності в правовій думці. *Право і безпека*. № 3 (58). С. 26-31.
71. Канзафарова І. С. Теорія цивільно-правової відповідальності. Одеса: Астропринт, 2006. 264 с.
72. Кирилюк Д. Нотаріуси готові займатись медіацією та реєструвати шлюби. Сайт Нотаріальної палати України. URL: <http://surl.li/tfbpm> (дата звернення: 28.04.2024).
73. Кирилюк О. Аналіз деяких аспектів адміністративного контролю у сфері державної реєстрації на відповідність Конституції України. Судова юридична газета: 24.07.2023. URL: <http://surl.li/tfbqq> (дата звернення: 28.04.2024).

74. Ківалов С. В., Біла Л. Р. Адміністративне право України: навч.-метод. посібник. 2-ге вид., перероб. і доп. Одеса : Юрид. література, 2002. 312 с.
75. Коваленко К. В. Загальна та спеціальна дисциплінарна відповідальність. Форум права. 2008. № 2. С. 231
76. Ковальчук С. П. Адміністративно-правове регулювання нотаріальної діяльності в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2019. 221 с.
77. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 — 212-24) : Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-Х. Дата оновлення: 14.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#n2> (дата звернення: 28.04.2024).
78. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 213 — 330) : Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-Х. Дата оновлення: 14.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10?find=1&text=166+28#n654> (дата звернення: 28.04.2024).
79. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-Х. Відомості Верховної Ради УРСР від 18.12.1984. № 51. Ст. 1122.
80. Козлова Ю. Адміністративна відповідальність за порушення законодавства у сфері фінансового моніторингу: проблеми та перспективи. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 12. С. 181
81. Козюренко Р. С. Заходи адміністративної відповідальності за вчинені правопорушення: поняття та класифікація. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : *Юридичні науки*. 2016. № 845. С. 94
82. Коломоєць Т. О. Адміністративно-деліктне право України: нова парадигма. *Вісник Запорізького національного університету*. 2006. № 1. С. 38
83. Колпаков В. К. Адміністративна відповідальність (адміністративно-деліктне право): навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 256 с.
84. Колпаков В. К., Кузьменко О. В. Адміністративне право України: підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2003. 544 с.
85. Колпаков В. К. Адміністративно-деліктний правовий феномен : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2004. 528 с.
86. Коляда О. Приватний нотаріус — службова особа. Матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Проблеми правотворчості очима науковців». Тернопіль, 2010. Ч.1. С. 63
87. Комарницька І, Буцяк М. Поняття, ознаки та види цивільно-правової відповідальності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 159
88. Комаров В. В., Баранкова В. В. Нотаріат та нотаріальний процес. Харків : Консум, 1999. 240 с.
89. Коззюк А. Т. Адміністративно-деліктне право: деякі актуальні проблеми формування. *Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України* : зб. наук. праць. Харків : ХНУВС, 2020. С. 33–35.
90. Конвенція ООН проти корупції від 31.10.2003 року, ратифікована Законом України від 18.10.2006 №251-V. *Офіційний вісник України*, 2010, № 10 (22.02.2010), ст. 506.

91. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <http://surl.li/tfbwl> (дата зверення: 28.04.2024).
92. Корнієнко В. А. Державне регулювання антикорупційної діяльності в сфері нотаріату України : автореф. маг. роботи магістра публічного управління. Миколаїв, Ін-т держ. управління Чорноморського нац. ун-ту ім. Петра Могили, 2020. 10 с.
93. Коротюк О. В. Науково-практичний коментар Закону України «Про нотаріат». Х.: Право, 2012. 641 с.
94. Костюкевич С. Ф. Публічна сфера суспільних правовідносин: становлення категорії. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 7. С. 519
95. Кривонос Л. В. Міжнародний досвід державних механізмів запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2014. № 6. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=730> (дата звернення: 28.04.2024).
96. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією від 27.01.1999 року, ратифікована Законом України від 18.10.2006 року № 252-V. *Офіційний вісник України*. 2010, № 15 (12.03.2010), ст. 717.
97. Кримінальне право (Загальна частина) : навчальний посібник / за заг. ред. С. А. Шалгунової. Херсон : Айлант, 2019. 296 с.
98. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / за заг. ред. О. М. Литвинова. Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ., 2020. 428 с.
99. Кримінальне право України. Загальна частина: підруч. / за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. Київ: Атіка, 2009. 408 с.
100. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Дата оновлення: 28.03.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Tex> (дата звернення 28.04.2024).
101. Кузьменко О. В. Дескреційні повноваження в публічному адмініструванні: демократія права чи свавілля. *Питання дисциплінарних повноважень у функціонуванні органів публічної влади* : матеріали науково-практичної конференції (м. Київ, 20 травня 2021 р.) / Київський національний університет імені Тараса Шевченка, ВГО «Асоціація українських правників». Київ : «Видавництво Людмила», 2021. С. 199
102. Кузьменко О. В. Природа реєстраційного провадження. *Вісник академії митної служби України. Серія: «Право»*. 2009. № 1(2). С. 81
103. Кулинич П. Ф. Державна реєстрація прав на земельну нерухомість та земельний кадастр: поняття, співвідношення та правові засади. *Юридичний журнал*. 2005. № 11(41). С. 35–42.
104. Курило Т. С. Адміністративно-правовий статус нотаріуса як особливого суб'єкта адміністративної відповідальності за правопорушення, пов'язані з корупцією (частина перша). *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 2/2. С. 167
105. Курило Т. С. Адміністративно-правові засади протидії корупції в сфері здійснення нотаріальної діяльності в Україні : монографія / за заг. ред. К. І. Чижмарь. Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2018. 176 с.

106. Курило Т. С. Адміністративно-правові засади протидії корупції в сфері здійснення нотаріальної діяльності в Україні : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 258 с.
107. Лаврентьев Є. О. Відповідальність за адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2021. 259 с.
108. Ладіна Л. С., Веселов М. Ю. Функціональна специфіка діяльності нотаріальних органів в контексті адміністративно-правового статусу приватних нотаріусів. *The V International Science Conference «Theoretical and scientific bases of development of scientific thought»*, February 16 – 19, 2021, Rome, Italy. 685 p. С. 243
109. Ладіна Л. С. Адміністративно-правова відповідальність приватного нотаріуса за корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2023. Вип. 77/2. С. 75
110. Ладіна Л. С. Поняття та завдання адміністративної відповідальності в системі юридичної відповідальності приватного нотаріуса за українським законодавством. *Правовий часопис Донбасу*. 2018. № 2 (63). С. 72–76.
111. Лобова О. Страхування професійної відповідальності в Україні. *Вісник національного університету імені Тараса Шевченка*. 2015. № 1. С. 62
112. Лугіна Н. А. Фінансовий моніторинг як спосіб протидії легалізації (відмиванню) злочинних доходів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 2. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-2/70>.
113. Лук'янець Д. М. Адміністративно-деліктні відносини в Україні: теорія та практика правового регулювання : монографія. Суми : ВТД «Університетська книга», 2006. 376 с.
114. Лук'янець Д. М. Інститут адміністративної відповідальності: проблеми розвитку: монографія. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. 2001. 220 с.
115. Майданик Р. А. Цивільне право: Загальна частина. Вступ у цивільне право : підручник. Київ : Алерта, 2012. 472 с.
116. Мартинюк О. А. Проблеми державної реєстрації речових прав на нерухоме майно. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 3. С. 175
117. Мельник К. Ю. Трудове право України: підручник. Харків : Діса плюс, 2014. 480 с.
118. Мельник Р. С. Система адміністративного права України: дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2010. 415 с.
119. Миколенко О. І. Адміністративний процес та адміністративна відповідальність в Україні: навчальн. посіб. Харків : Одісей, 2006. 352 с.
120. Мілорава М. Нотаріат та нотаріальна діяльність у Сполучених Штатах Америки. *Юриспруденція: теорія і практика*. 2005. № 7. С. 50–55.
121. Мосьондз С. О. Адміністративно-правові засади державної політики України в сфері науки : дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2012. 452 с.
122. Науково-практичний коментар Кодексу України про адміністративні правопорушення / за заг. ред. С. В. Петкова. Київ : «Центр учбової літератури», 2017. 544 с.

123. Нелін О. І. Юридична відповідальність нотаріуса: теоретичний аспект і практичні виміри. *Науковий вісник національної академії внутрішніх справ*. 2015 №2. С. 89-96.
124. Нелін О. І. Історико-правовий аналіз юридичної відповідальності нотаріуса. *Науковий вісник національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 3. С. 228-235.
125. Нотаріат в Україні : навч. посіб. / За ред. В. М. Бесчастного. Київ : Знання, 2008. 494 с.
126. Оболенський О., Лукін С. Публічне управління: публічна сфера, публічне право і публічна політика — співвідношення понять. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2013. Вип. 2. С. 3
127. Оніщук О: Мін'юст уніфікує критерії визначення відповідальності за реєстраційні порушення. Веб-сайт Міністерства юстиції України. Новини: 09.10.2020. URL: <http://surl.li/tfcaj> (дата звернення: 28.04.2024).
128. Орлеан А. М. Соціальна обумовленість криміналізації та кримінально-правова характеристика торгівлі людьми : дис... канд. юрид. наук. Харків, 226 с.
129. Офіційний сайт Нотаріальної палати України. URL: <https://npu.ua/news/anulsvidocstva/> (дата звернення 28.04.2024).
130. Панасюк О. В. Адміністративно-деліктне право України: теоретичні питання розвитку та реформування: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Дніпро, 2021. 32 с.
131. Пастух І. Г. Запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у публічно-правових відносинах засобами адміністративного права : дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2021. 518 с.
132. Перевірка суб'єкта первинного фінансового моніторингу. Застосування органами юстиції санкцій за порушення вимог законодавства : Роз'яснення Міністерства юстиції України від 25.06.2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0044323-11/conv#o49> (дата звернення: 28.04.2024).
133. Петрицин Н. Т. До питання про сутність юридичної відповідальності. *Часопис академії адвокатури України*. 2012. № 1: URL: <http://surl.li/tfccr> (дата звернення: 28.04.2024).
134. Податковий кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13–14, № 15–16, № 17. Ст.112.
135. Подорожній Є. Ю. Теоретичні підходи до визначення поняття «юридична відповідальність». *Вісник ХНУВС*. 2014. № 3(66). С. 6–15.
136. Пономаренко Ю. А. Щодо змісту протиправності як ознаки кримінального правопорушення. *Питання боротьби зі злочинністю* : зб. наук. праць. 2020. № 39 (2020) С. 46
137. Поповченко О. Адміністративна відповідальність нотаріуса за порушення законодавства у сфері фінансового моніторингу. *Юридичний радник*. 2012. № 6(66). URL: <http://surl.li/szvqh> (дата звернення: 28.04.2024).
138. Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України Наказ Міністерства юстиції України від 22.02.2012 р. № 296/5 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12> (дата звернення: 28.04.2024).

139. Порядок застосування заходів стягнення за порушення Правил професійної етики нотаріусів України: рішення РАДИ НПУ від 09.09.2021 р., протокол № 87. URL: <http://surl.li/tfcd> (дата звернення: 28.04.2024).
140. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 15.12.2021 р. у справі № 1840/2970/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101923134> (дата звернення: 28.04.2024).
141. Постанова Верховного суду України у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду від 12.11.2020 р. у справі № 200/3452/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92842282> (дата звернення: 28.04.2024).
142. Постанова Дніпропетровського районного суду Дніпропетровської області від 22.10.2019 р. у справі № 175/3957/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85119045> (дата звернення: 28.04.2024).
143. Постанова Котовського міськрайсуду Одеської області від 05.04.2021 р. у справі № 505/145/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96661092> (дата звернення: 28.04.2024).
144. Постанова Котовського міськрайсуду Одеської області від 18.12.2019 р. у справі № 505/1710/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86402624> (дата звернення: 28.04.2024).
145. Постанова Личаківського районного суду м. Львова від 09.10.2019 р. у справі № 463/7948/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84862292> (дата звернення: 28.04.2024).
146. Постанова Подільського районного суду м. Києва від 15.07.2019 р. у справі № 758/8125/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83081725> (дата звернення: 28.04.2024).
147. Постанова Приазовського районного суду Запорізької області від 04.10.2019 р. у справі № 3/325/578/2019. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84732172> (дата звернення: 28.04.2024).
148. Постанова Приморського районного суду м. Одеси від 03.12.2020 р. у справі № 522/20813/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93322533> (дата звернення: 28.04.2024).
149. Постанова Радомишльського районного суду Житомирської області від 01.09.2021 р. у справі № 289/1268/21. URL: <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/99310581/> (дата звернення: 28.04.2024).
150. Постанова Сватівського районного суду Луганської області від 09.11.2018 р. у справі № 426/21118/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77731256> (дата звернення: 28.04.2024).
151. Пояснювальна записка від 25.09.2019 р. до законопроекту «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення». Тип файла: Документ Microsoft Word (.docx). *Офіційний веб-портал Верховна Рада*

- України. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66949 (дата звернення: 28.04.2024).
152. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5.07.2012 р. № 5076-VI. Дата оновлення: 03.08.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17/conv#top> (дата звернення: 28.04.2024).
153. Про впорядкування відносин з державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців : Наказ Міністерства юстиції України від 15.12.2015 р. № 2586/5. Дата оновлення: 21.07.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1568-15#n21> (дата звернення: 28.04.2024).
154. Про державну реєстрацію актів цивільного стану : Закон України від 01.07.2010 р. № 2398-VI. Дата оновлення: 01.01.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2398-17#n227> (дата звернення: 28.04.2024).
155. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: Закон України від 01.07.2004 р. № 1952-IV. Дата оновлення 15.04.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15/conv#Text>. (Дата звернення 28.04.2024).
156. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань : Закон України від 15.05.2003 р. № 755-IV. Дата оновлення: 01.01.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text> (дата звернення: 28.04.2024).
157. Про деякі питання застосування заходів впливу Міністерством юстиції України : Наказ Міністерства юстиції України від 10.06.2021 р. № 2112/5. Дата оновлення: 07.02.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0790-21#n28> (дата звернення: 28.04.2024).
158. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. Дата оновлення: 27.04.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 28.04.2024).
159. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06.12.2019 р. № 361-IX. Дата оновлення: 01.01.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text> (дата звернення: 28.04.2024).
160. Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері державної реєстрації : Наказ Міністерства юстиції України від 12.08.2016 р. № 2473/5. Дата оновлення: 28.05.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1127-16#Text> (дата звернення: 28.04.2024).
161. Про затвердження Методології проведення антикорупційної експертизи Національним агентством з питань запобігання корупції : Наказ Національного агентства з питань запобігання корупції від 18.05.2023 р. № 109/23. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0109884-23#Text> (дата звернення: 28.04.2024).
162. Про затвердження Положення про порядок реєстрації приватної нотаріальної діяльності та заміщення приватного нотаріуса : Наказ Міністерства юстиції

- України від 22.03.2011 № 871/5. Дата оновлення 05.06.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0388-11#Text> (дата звернення 28.04.2024).
163. Про затвердження Положення щодо впровадження Національною радою України з питань телебачення і радіомовлення механізмів заохочення та формування культури повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції»: Рішення Нацради телерадіомовлення від 20.05.2021 р. № 616. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0965-21/ed20210520#n21> (дата звернення: 28.04.2024).
164. Про затвердження Порядку ведення Державного реєстру речових прав на нерухоме майно: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.10.2011 р. № 1141. Дата оновлення: 16.06.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1141-2011-%D0%BF#Text> (дата звернення: 28.04.2024).
165. Про затвердження Порядку внесення Міністерством юстиції України, територіальними органами Міністерства юстиції або Нотаріальною палатою України подання про анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю та його розгляд Вищою кваліфікаційною комісією нотаріату: Наказ Міністерства юстиції України від 28.07.2011 р. № 1904/5. Дата оновлення 06.08.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0925-11#Text> (дата звернення 28.04.2024).
166. Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України: Наказ Міністерства юстиції України від 22.02.2012 р. № 296/5. Дата оновлення: 30.09.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12#Text> (дата звернення 28.04.2024).
167. Про затвердження Порядку здійснення нагляду у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення за діяльністю суб'єктів первинного фінансового моніторингу, державне регулювання та нагляд за діяльністю яких здійснюють Міністерство фінансів, Міністерство юстиції, Міністерство цифрової трансформації: Постанова Кабінету Міністрів України від 16.06.2023 р. № 662. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/662-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 28.04.2024).
168. Про затвердження Порядку розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність державного реєстратора, суб'єктів державної реєстрації, територіальних органів Міністерства юстиції: Постанова Кабінету Міністрів України від 25.12.2015 р. № 1128. Дата оновлення: 22.06.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1128-2015-%D0%BF#n9> (дата звернення: 28.04.2024).
169. Про затвердження Порядку формування та зберігання реєстраційних справ: Наказ Міністерства юстиції України від 18.11.2016 р. № 3267/5. Дата оновлення: 13.08.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1499-16#n18> (дата звернення: 28.04.2024).
170. Про затвердження Правил професійної етики нотаріусів України: Наказ Міністерства юстиції України від 07.06.2021 р. № 2039/5. Дата оновлення 31.12.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0759-21#Text>. (Дата звернення 28.04.2024).

171. Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 № 3425-ХІІ. Дата оновлення: 15.04.2024. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12>. (дата звернення: 28.04.2024).
172. Про нотаріат : Закон Естонської Республіки від 01.11.1993 р. *Офіційний веб-сайт Нотаріальної Палати Естонської Республіки*. URL: <http://www.notar.ee/910> (дата звернення: 28.04.2024).
173. Про організаційні заходи з постачання, зберігання, обігу, обліку спеціальних бланків нотаріальних документів і звітності про їх використання : Наказ Міністерства юстиції України від 04.11.2009 р. № 2053/5. Дата оновлення: 10.02.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1043-09#Text> (дата звернення: 28.04.2024).
174. Про страхування : Закон України від 07.03.1996 р. № 85/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80#top> (дата звернення: 28.04.2024).
175. Проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення регулювання нотаріальної діяльності» № 5644 від 10.06.2021 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72191 (дата звернення: 28.04.2024).
176. Резніченко С. В., Церковна О. В. Підстави звільнення від цивільно-правової відповідальності за завдання шкоди : теорія і практика: монографія. Одеса : ОДУВС, 2009. 188 с.
177. Романюк В. Сутність та правова природа заходів адміністративної відповідальності. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 3. С. 236
178. Святецька І. Деякі питання юридичної відповідальності нотаріуса. Мала енциклопедія нотаріуса: наук.-практ. журнал. 2013. № 2 (68). URL: <http://surl.li/tfscye> (дата звернення: 28.04.2024).
179. Селівон М. Ф. Критерії обмеження прав людини у практиці конституційного правосуддя. *Вісник Конституційного Суду України*. 2005. №3. С. 35-52.
180. Сергієнко О. В. Правовий статус посадових осіб місцевого самоврядування: теоретико-правовий аспект. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2009. Вип. 18. С. 175-176.
181. Сердюк І. А. Методологічний аналіз сучасних інтерпретацій поняття «юридична відповідальність». Бюлетень Міністерства юстиції України. 2011. №1. С. 30-35.
182. Середа В. В. Дисциплінарна відповідальність: поняття, принципи та види. Університетські наукові записки. 2014. № 1 (49). С. 18-25.
183. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: підручник. Харків : Консум, 2001. 656 с.
184. Сміян Л. С. Нотаріат в Україні. Загальна частина : підручник Київ : КНТ, 2009. 632 с.
185. Стеценко С. Г. Адміністративне право України : навчальний посібник. Київ : Атіка, 2007. 624 с.
186. Страхування : підручник / кер. авт. колективу і наук. ред. С. С. Осадець. Вид. 2-ге, перероб. і доп. Київ : КНЕУ, 2002. 599 с.
187. Сущенко В. М. Професія правник: діяльність, етика, відповідальність. монографія. Київ : БО «Благодійний фонд пам'яті Василя Кисіля», 2022. 160 с.

188. Тополевський Р. Б., Федіна Н. В. Теорія держави і права: навч. посібник. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 268 с.
189. Ухвала Одеського окружного адміністративного суду від 28.06.2023 р. у справі № 420/14979/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111849232> (дата звернення: 25.09.2023).
190. Файер О. А. Поняття професійної діяльності та її структурні елементи. *Університетські наукові записки*. 2009. № 3 (31). С. 126 — 132.
191. Файер О. А. Правове регулювання страхування професійної відповідальності нотаріусів в Україні та за кордоном. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н.* 2013. № 1042. С. 64-68.
192. Файер О. А. Страхування професійної відповідальності: цивільно-правовий аспект : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Наук Харків, 2011. 20 с.
193. Федорова К. І. Адміністративно-правове регулювання приватної нотаріальної діяльності в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2008. 208 с.
194. Фурса С. Теоретичні основи нотаріального процесу в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук. Київ. 2003. 40 с.
195. Хімченко С. В. Характеристика цивільної відповідальності нотаріуса. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2009. № 3. С. 83–85.
196. Цабєка К. Є. Адміністративно-правові засади відповідальності за правопорушення, пов'язані з корупцією : дис. ... д-ра філософії : 081 «Право». Суми, 2020. 257 с.
197. Чекмарьова Л. Ю. Страхування професійної відповідальності адвоката: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса. 2021. 210 с.
198. Чижмарь К. І. Органи нотаріату в Україні: окремі аспекти конституційно-правового статусу. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 4. С. 71–74. URL: http://rap-journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/09/4_2014.
199. Чижмарь К. І., Гаєвський І. М. Фінансовий моніторинг в світлі нотаріальної діяльності: метод. матер. Київ : «Вид-во «Центр учбов. літ.», 2015. 226 с.
200. Чумак О. О. Адміністративно-правовий статус державного виконавця. *Публічне право*. 2013. № 1. С. 107–113.
201. Шевчук Л. Е. Український нотаріат: історичний досвід, сучасний стан та перспективи // Проблеми державотворення та захисту прав людини в Україні : матеріали XXIII регіональної науково-практичної конференції (7–8 лютого 2017 р.): у 2 ч. Ч. 1. Львів : Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2017. С. 124–128.
202. Шестаков С. В. Адміністративно-правовий статус працівника міліції : дис. ... канд. юр. наук:Харків., 2004. 205 с.
203. Шульженко Ф. П., Невмержицький Ф. П. Юридична відповідальність за правопорушення у сфері економіки: навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2003. 171 с.
204. Юридична відповідальність за керування транспортними засобами у стані сп'яніння: проблеми та шляхи удосконалення правового регулювання : монографія

- / С. С. Вітвіцький, М. Ю. Веселов, Р. М. Пилипів. Київ : ВД Дакор, 2022. 152 с. іл. URL: <http://surl.li/tfczk> (дата звернення: 11.09.2023).
205. Andresen, E., Riigivastutus ilma riigi vastutusega: notari, kohtutäituri ja vandetõlgi isiklik ametivastutus Euroopa õiguse ja riigiõiguse vaatepunktist, lk. 601–611. URL: <http://surl.li/tfdag>. (дата звернення: 04.08.2022).
 206. Bärmann, J. (1968). *Freiwillige Gerichtsbarkeit und Notarrecht*. Berlin; Heidelberg : Springer-Verlag, 1968. 400 с.
 207. Bundesnotarordnung. (1937) Zuletzt geändert durch durch Art. 2 G v. 15.7.2022 I 1146. URL: <http://www.gesetze-im-internet.de/bnoto/index.html>. (дата звернення 10.08.2022).
 208. Carroll A. A Three-Dimensional Conceptual Model of Corporate Performance. *Academy of Management Review*. 2009. Vol. 4. No 4. P. 497–505.
 209. Froud, Julie & Johal, Sukhdev & Moran, Michael & Williams, Karel. (2017). *Outsourcing the State: New Sources of Elite Power*. *Theory, Culture & Society*, 34. DOI: 10.1177/0263276417717791.
 210. Informationsportal der Bundesnotarkammer. URL : <https://www.notar.de/>. (дата звернення 04.01.2024).
 211. Ley del Notariado de 28 de mayo de 1862. URL : <https://www.boe.es/eli/es/l/1862/05/28/1/soa>. (дата звернення: 04.08.2022).
 212. Notari distsiplinaarvastutuse seadus. RT I 1995, 75, 1322; 14.03.2011, 26. URL : <https://www.riigiteataja.ee/akt/114032011026>. (дата звернення: 04.08.2022).
 213. Notariaadiseadus. Vastu võetud 06.12.2000. RT I 2000, 104, 684. URL : <https://www.riigiteataja.ee/akt/748710>. (дата звернення: 04.08.2022).
 214. Ordonnance N 45-2590 du 2 novembre 1945 relative au statut du notariat. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/LEGITEXT000006069175/>. (дата звернення: 10.08.2022).
 215. Quelle est la responsabilité du notaire? Comment régler un litige avec un notaire? Recours du client et contrôles du notaire. URL: <http://surl.li/tfdcm> (дата звернення: 09.08.2022).
 216. Réforme de la déontologie et de la responsabilité des notaires. URL: <http://surl.li/tfddk> (дата звернення: 04.08.2023).
 217. The Faculty Office of the Archbishop of Canterbury. URL:<https://www.facultyoffice.org.uk/notaries/customers/service-conduct-complaints/> (Дата звернення 22.10.2023)
 218. Vdovichen V., Vdovichena L. Professional Responsibility of Notaries: Ontological Aspect. *Eur. L & Pub. Admin.* 2019. No 6. P. 148.
 219. Veselov M. Administrative and legal ensure of «the best interests of the child» in the field of junior justice. *Public Administration and Law Review*. 2020. Issue 3. P. 49–56. DOI: 10.36690/2674-5216-2020-3-49.
 220. Chorna, V., Kozhura, L., Lychenko, I., Myronets, O. & Veselov, M. (2022). Interdisciplinary View on State Regulation of Prostitution: Issues of Legal Liability and Liberalization. *Revista Eleuthera*, 24(1), 268–287. DOI: <http://doi.org/10.17151/eleu.2022.24.1.14>.

ДОДАТКИ

Додаток 1

АНКЕТА для опитування щодо ефективності заходів юридичної відповідальності приватних нотаріусів України

Шановний колего!

Просимо Вас відповісти на запропоновані питання анкети.

Мета анкетування — з'ясувати і оцінити думку приватних нотаріусів щодо заходів юридичної відповідальності приватних нотаріусів для подальшого удосконалення юридичної відповідальності приватних нотаріусів

На кожне питання в анкеті вказано декілька варіантів відповіді. Уважно прочитайте питання та відповіді і поставте позначку напроти того варіанту, який найбільш відповідає Вашій думці з даного приводу.

Анкета анонімна — Вам не треба вказувати своє ім'я. Результати анкетування будуть використані лише для наукового дослідження.

Дякуємо Вам за участь у дослідженні.

РЕЗУЛЬТАТИ

для опитування щодо ефективності заходів юридичної відповідальності приватних нотаріусів України

Загальна кількість опитаних респондентів — 50.

№ з/п	Запитання	Відповідь	
		кількість	Відсоток (%)
1.	Ваш стаж роботи в юридичній сфері становить?		
1.1.	<i>до 1 року</i>		-
1.2.	<i>від 1 до 5 років</i>		10%
1.3.	<i>від 5 до 10 років</i>		30%
1.4.	<i>від 10 до 15 років</i>		37%
1.5.	<i>понад 15 років</i>		23%
2.	Ваш стаж роботи приватним нотаріусом становить?		
2.1.	<i>до 1 року</i>		2%
2.2.	<i>від 1 до 5 років</i>		4%
2.3.	<i>від 5 до 10 років</i>		35%
2.4.	<i>від 10 до 15 років</i>		36%
2.5.	<i>понад 15 років</i>		23%
3.	На скільки Ви оцінюєте рівень ризику вчинення правопорушення приватним нотаріусом під час виконання своїх обов'язків?		
3.1.	<i>низький</i>		72%
3.2.	<i>середній</i>		22%
3.3.	<i>високий</i>		5%
3.4.	<i>надзвичайно високий</i>		1%
4.	Чи мали місце у Вашій нотаріальній діяльності факти порушення професійних обов'язків?		
4.1.	<i>ні</i>		92%
4.2.	<i>так</i>		3%
4.3.	<i>я знаю про такі факти щодо інших колег</i>		2%
4.4.	<i>такі ситуації в моїй професійній діяльності не поодинокі</i>		3%

5.	До якого типу латинської система нотаріату, на Вашу думку, найбільш наближена система нотаріату України?		
5.1.	<i>Французька модель</i>		15%
5.2.	<i>Німецька модель</i>		11%
5.3.	<i>Змішана модель</i>		72%
5.4.	<i>Взагалі український нотаріат не відноситься до латинського нотаріату</i>		2%
6.	Які заходи впливу, на Вашу думку мають переважати, у випадку притягнення приватного нотаріуса до юридичної відповідальності?		
6.1.	<i>Професійного характеру</i>		30%
6.2.	<i>Адміністративно-правового характеру</i>		40%
6.3.	<i>Дисциплінарного характеру</i>		20%
6.4.	<i>Цивільно-правового характеру</i>		6%
6.5.	<i>Кримінально-правового характеру</i>		4%
7.	Чи вважаєте ви доцільним перехід до єдиного нотаріату?		
7.1.	<i>Так, це потрібно роботи найближчим часом</i>		10%
7.2.	<i>Так, це потрібно робити після проведення відповідних реформ</i>		20%
7.3.	<i>Ні</i>		70%
8.	Чи вважаєте ви відмінність у заходах відповідальності приватного та державного нотаріусів?		
8.1.	<i>Так</i>		80%
8.2.	<i>Тільки в окремих аспектах</i>		18%
8.3.	<i>Ні</i>		2%
9.	Чи вважаєте ви систему заходів юридичної відповідальності нотаріусів достатньою?		
9.1.	<i>Так</i>		25%
9.2.	<i>Частково достатньою</i>		70%
9.3.	<i>Ні</i>		5%

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПРИВАТНОГО НОТАРІУСА

10.	Чи вважаєте ви стан адміністративно-правового регулювання юридичної відповідальності задовільним?		
10.1.	<i>Достатній</i>		25%
10.2.	<i>Задовільний</i>		70%
10.3.	<i>Незадовільний</i>		5%
11	Чи вважаєте ви, що індивідуальна відповідальність приватного нотаріуса носить деліктний характер?		
11.1	<i>Так</i>		10%
11.2	<i>Ні</i>		10%
11.3	<i>Складно відповісти</i>		80%
12	Чи вважаєте ви, що порушення правил професійної етики повинно тягнути за собою професійну відповідальність із застосуванням спеціальних адміністративно-правових заходів?		
12.1	<i>Так</i>		60%
12.2	<i>Ні</i>		30%
12.3	<i>Складно відповісти</i>		10%
13	Який, на Вашу думку, є адміністративно-правовий статус приватного нотаріуса?		
13.1	<i>Дуалістичний (публічно-приватний)</i>		70%
13.2	<i>Публічний характер</i>		20%
13.3	<i>Приватний характер</i>		10%
14	Чи вважаєте ви необхідним уніфікувати адміністративну відповідальність приватного нотаріуса за правопорушення у сфері державної реєстрації?		
14.1	<i>Ні, в законодавстві достатні підстави та зрозуміла процедура</i>		10%
14.2	<i>Так, вважаємо необхідним запропонувати введення у законодавство відповідної статті</i>		90%
15	Чи вважаєте ви достатнім правове регулювання адміністративної відповідальності нотаріусів за правопорушення, пов'язані з корупцією.		
15.1	<i>Так</i>		20%
15.2	<i>Ні, законодавство потрібно вдосконалювати</i>		80%

16	Яку, на вашу думку, повинен нести відповідальність приватний нотаріус у разі порушення професійних обов'язків?		
16.1	<i>Дисциплінарну</i>		20%
16.2	<i>Професійну</i>		75%
16.3	<i>Адміністративну</i>		5%
17	Чи вважаєте ви анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю у випадку винесення обвинувального вироку відповідним заходом юридичної відповідальності.		
17.1	<i>Так, цілком відповідним</i>		5%
17.2	<i>Ні, вважаю необхідним конкретизувати вид вчиненого нотаріусом злочину, та вид призначеного кримінального покарання.</i>		95%

Додаток 2

Відмінності між провадженнями у справах про адміністративні правопорушення та щодо застосування заходів впливу до суб'єкта первинного фінансового моніторингу (його уповноваженої (посадової) особи) за порушення вимог законодавства у сфері запобігання та протидії

Критерій (процесуальне питання)	КУпАП	Закон України від 06.12.2019 р. № 361-IX
До суб'єкта правопорушення застосовується:	адміністративне стягнення у вигляді штрафу	заходи впливу: письмове застереження; анулювання ліцензії та/або інших документів, що надають право на здійснення діяльності, з провадженням якої в особи виникає статус суб'єкта первинного фінансового моніторингу, у встановленому законодавством порядку; покладення на суб'єкта первинного фінансового моніторингу обов'язку відсторонення від роботи посадової особи такого суб'єкта первинного фінансового моніторингу; штраф; укладення письмової угоди про врегулювання наслідків вчинення порушення законодавства у сфері запобігання та протидії
Розгляд справ та застосування до суб'єкта правопорушення адміністративного стягнення/заходу впливу здійснюється:	місцевим (районним, районним у місті, міським чи міськрайонним) судом	комісією Міністерства юстиції України / територіального органу Міністерства юстиції України з питань застосування заходів впливу за порушення вимог законодавства, що регулюють діяльність у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення

Адміністративне стягнення може бути накладено /заходи впливу можуть бути застосовані:	не пізніш як через три місяці з дня вчинення правопорушення, а при триваючому правопорушенні — не пізніш як через три місяці з дня його виявлення	протягом шести місяців з дня виявлення порушення, але не пізніше ніж через три роки з дня його вчинення
Рішення про застосування до суб'єкта первинного фінансового моніторингу адміністративного стягнення/заходів впливу набирає чинності:	після закінчення строку оскарження цієї постанови — протягом десяти днів з дня винесення постанови	з робочого дня, наступного за днем прийняття такого рішення (постанови)
Рішення про застосування до суб'єкта первинного фінансового моніторингу адміністративного стягнення/заходів впливу може бути оскаржено:	протягом десяти днів з дня винесення постанови до відповідного апеляційного суду	у судовому порядку відповідно до законодавства протягом місяця з дня набрання ним чинності

Додаток 3

ІНФОРМАЦІЯ
щодо анулювання свідоцтв про право на зайняття нотаріальною
діяльністю (за період 2021-2023 роки)

№ з/п	Підпункт п. 2 ч. 1 ст. 12 ЗУ «Про нотаріат»	Юридична підстава (наказ Мініюста Укр.)
2023 рік		
1.	пп. г	№ 522/5 від 08.02.2023
2.	пп. і	№ 540/5 від 09.02.2023
3.	пп.з та і	№ 560/5 від 09.02.2023
4.	пп. і	№ 1036/5 від 20.03.2023
5.	пп. і	№ 1035/5 від 20.03.2023
6.	пп. і	№ 1034/5 від 20.03.2023
7.	пп. і	№ 1033/5 від 20.03.2023
8.	пп. і	№ 1032/5 від 20.03.2023
9.	пп. і	№ 1031/5 від 20.03.2023
10.	пп. і	№ 1037/5 від 20.03.2023
11.	пп. і	№ 1041/5 від 20.03.2023
12.	пп. і	№ 1042/5 від 20.03.2023
13.	пп. і	№ 1039/5 від 20.03.2023
14.	пп. і	№ 1040/5 від 20.03.2023
15.	пп. і	№ 1029/5 від 20.03.2023
16.	пп. і	№ 1038/5 від 20.03.2023
17.	пп. і	№ 1030/5 від 20.03.2023
18.	пп. і	№ 1028/5 від 20.03.2023
19.	пп. і	№ 1044/5 від 20.03.2023
№ з/п	Підпункт п. 2 ч. 1 ст. 12 ЗУ «Про нотаріат»	Юридична підстава (наказ Мініюста Укр.)
20.	пп. і	№ 1582/5 від 03.05.2023
21.	пп. і	№ 1583/5 від 03.05.2023
22.	пп. і	№ 1584/5 від 03.05.2023
23.	пп. і	№ 1585/5 від 03.05.2023

24.	пп. і	№ 1586/5 від 03.05.2023
25.	пп. і	№ 1587/5 від 03.05.2023
26.	пп. і	№ 1588/5 від 03.05.2023
27.	пп. і	№ 1589/5 від 03.05.2023
28.	пп.з, и та і	№ 1590/5 від 03.05.2023
29.	пп. і	№ 1593/5 від 04.05.2023
30.	пп. і	№ 1594/5 від 04.05.2023
31.	пп. і	№ 1600/5 від 04.05.2023
32.	пп. і	№ 1601/5 від 04.05.2023
33.	пп. і	№ 1602/5 від 04.05.2023
34.	пп. і	№ 1603/5 від 04.05.2023
35.	пп. і	№ 1604/5 від 04.05.2023
36.	пп. і	№ 1605/5 від 04.05.2023
37.	пп. і	№ 1606/5 від 04.05.2023
38.	пп. і	№ 1607/5 від 04.05.2023
39.	пп. і	№ 1608/5 від 04.05.2023
№ з/п	Підпункт п. 2 ч. 1 ст. 12 ЗУ «Про нотаріат»	Юридична підстава (наказ Мініюста Укр.)
40.	пп. і	№ 1609/5 від 04.05.2023
41.	пп. і	№ 1610/5 від 04.05.2023
42.	пп. і	№ 1611/5 від 04.05.2023
43.	пп. і	№ 1612/5 від 04.05.2023
44.	пп. і	№ 1613/5 від 04.05.2023
45.	пп. і	№ 1614/5 від 04.05.2023
46.	пп. і	№ 1615/5 від 04.05.2023
47.	пп. і	№ 1616/5 від 04.05.2023
48.	пп. і	№ 1617/5 від 04.05.2023
49.	пп. і	№ 1618/5 від 04.05.2023
50.	пп. і	№ 1619/5 від 04.05.2023
51.	пп. і	№ 1620/5 від 04.05.2023
52.	пп. і	№ 1621/5 від 04.05.2023
53.	пп. і	№ 1622/5 від 04.05.2023
54.	пп. і	№ 1623/5 від 04.05.2023
55.	пп. і	№ 1624/5 від 04.05.2023

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПРИВАТНОГО НОТАРІУСА

56.	пп. і	№ 1625/5 від 04.05.2023
57.	пп. і	№ 1626/5 від 04.05.2023
58.	пп. і	№ 1627/5 від 04.05.2023
59.	пп. і	№ 1628/5 від 04.05.2023
60.	пп. і	№ 1629/5 від 04.05.2023
61.	пп. і	№ 1630/5 від 04.05.2023
62.	пп. і	№ 1631/5 від 04.05.2023
№ з/п	Підпункт п. 2 ч. 1 ст. 12 ЗУ «Про нотаріат»	Юридична підстава (наказ Мініюста Укр.)
63.	пп. і	№ 1632/5 від 04.05.2023
64.	пп. і	№ 1642/5 від 05.05.2023
65.	пп. і	№ 1643/5 від 05.05.2023
66.	пп. і	№ 1644/5 від 05.05.2023
67.	пп. і	№ 1645/5 від 05.05.2023
68.	пп. і	№ 1646/5 від 05.05.2023
69.	пп. і	№ 1647/5 від 05.05.2023
70.	пп. і	№ 1648/5 від 05.05.2023
71.	пп. і	№ 1649/5 від 05.05.2023
72.	пп. і	№ 1650/5 від 05.05.2023
73.	пп. і	№ 1651/5 від 05.05.2023
74.	пп. і	№ 1652/5 від 05.05.2023
75.	пп. і	№ 1653/5 від 05.05.2023
76.	пп. і	№ 1654/5 від 05.05.2023
77.	пп. і	№ 1655/5 від 05.05.2023
78.	пп. і	№ 1656/5 від 05.05.2023
79.	пп. і	№ 1657/5 від 05.05.2023
80.	пп. і	№ 1659/5 від 05.05.2023
81.	пп. і	№ 1660/5 від 05.05.2023
82.	пп. і	№ 1662/5 від 05.05.2023
83.	пп. і	№ 1663/5 від 05.05.2023
84.	пп. і	№ 1664/5 від 05.05.2023
85.	пп. і	№ 1665/5 від 05.05.2023

№ з/п	Підпункт п. 2 ч. 1 ст. 12 ЗУ «Про нотаріат»	Юридична підстава (наказ Мініюста Укр.)
86.	пп. і	№ 1666/5 від 05.05.2023
87.	пп. і	№ 1668/5 від 05.05.2023
88.	пп. і	№ 1669/5 від 05.05.2023
89.	пп. і	№ 1670/5 від 05.05.2023
90.	пп. і	№ 1671/5 від 05.05.2023
91.	пп. і	№ 1672/5 від 05.05.2023
92.	пп. і	№ 1673/5 від 05.05.2023
93.	пп. і	№ 1674/5 від 05.05.2023
94.	пп. і	№ 1675/5 від 05.05.2023
95.	пп. і	№ 1676/5 від 05.05.2023
96.	пп. і	№ 1677/5 від 05.05.2023
97.	пп. і	№ 1680/5 від 05.05.2023
98.	пп. і	№ 1681/5 від 05.05.2023
99.	пп. і	№ 1682/5 від 05.05.2023
100.	пп. і	№ 1683/5 від 05.05.2023
101.	пп. і	№ 1684/5 від 05.05.2023
102.	пп. і	№ 1689/5 від 05.05.2023
103.	пп. і	№ 1693/5 від 05.05.2023
2022 рік		
1.	пп. и	№ 4314/5 від 06.10.2022
2.	пп. и та і	№ 4282/5 від 06.10.2022
3.	пп. і	№ 4257/5 від 05.10.2022
4.	пп. е, з та і	№ 4160/5 від 30.09.2022
5.	пп. і	№ 4140/5 від 29.09.2022
№ з/п	Підпункт п. 2 ч. 1 ст. 12 ЗУ «Про нотаріат»	Юридична підстава (наказ Мініюста Укр.)
6.	пп. б та з	№ 4091/5 від 28.09.2022
7.	пп. з та і	№ 4085/5 від 27.09.2022
8.	пп. е	№ 4035/5 від 23.09.2022
9.	пп. і	№ 3922/5 від 16.09.2022
10.	пп. з та і	№ 3832/5 від 12.09.2022
2021 рік		
1.	пп. е, з та і	№ 4722/5 від 30.12.2021

Додаток 4

АНАЛІЗ

підстав анулювання свідоцтв про право на зайняття нотаріальною діяльністю (за період 2021-2023 роки)

Рік/ відсоток	Підстава / підпункт пункту 2 частини 1 статті 12 Закону України «Про нотаріат»										
	«а»	«б»	«в»	«г»	«д»	«е»	«є»	«ж»	«з»	«и»	«і»
2021						100%			100%		100%
2022		10%				20%			40%	20%	70%
2023				0,97%					1,94%	0,97%	99%

а) втрати громадянства України або виїзду за межі України на постійне проживання;

б) винесення щодо нотаріуса обвинувального вироку суду, який набрав чинності;

в) винесення ухвали про застосування щодо нотаріуса примусових заходів медичного характеру, що набрала законної сили;

г) закриття кримінального провадження щодо нотаріуса з нереабілітуючих підстав;

д) винесення рішення суду, що набрало законної сили, про обмеження дієздатності особи, яка виконує обов'язки нотаріуса, визнання її недієздатною або безвісно відсутньою, оголошення її померлою;

е) неодноразового порушення нотаріусом законодавства або грубого порушення закону, яке завдало шкоди інтересам держави, фізичним та юридичним особам, при вчиненні нотаріальних дій та/або інших дій, покладених на нотаріуса відповідно до закону, за умови що такі порушення встановлені рішенням суду;

є) невідповідності нотаріуса займаній посаді внаслідок стану здоров'я, що перешкоджає нотаріальній діяльності;

ж) порушення нотаріусом вимог, передбачених частиною четвертою статті 3, частиною першою статті 8 та статтею 9 цього Закону;

з) набрання законної сили рішенням суду про порушення нотаріусом вимог законодавства при вчиненні ним нотаріальної дії;

и) знищення чи втрати нотаріусом або з його вини архіву нотаріуса або окремих документів;

і) неодноразового порушення нотаріусом правил професійної етики, затверджених Міністерством юстиції України.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Ладіна Людмила Степанівна

доктор філософії у галузі права, приватний нотаріус (§§1.2, 2.1, 2.3, 3.1, 3.2)

Веселов Микола Юрійович

*доктор юридичних наук, професор, професор кафедри державно-правових дисциплін
Криворізького навчально-наукового інституту Донецького державного університету
внутрішніх справ (§§1.1, 2.4, 2.5)*

Веселова Лілія Юрівна

*доктор юридичних наук, начальник відділу управління стратегічних розслідувань в місті Києві
Департаменту стратегічних розслідування Національної поліції України (§§1.3, 2.2)*

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПРИВАТНОГО НОТАРІУСА ЗА ПОРУШЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

МОНОГРАФІЯ

Підготовлено до друку ВД «Дакор»

Друкується в авторській редакції

Підписано до друку 04.06.2024 р. Гарнітура Source Serif Pro.

Формат 60×84 1/16.

Папір офсетний. Друк офсетний. Ум.-друк. арк. 11,86.

Наклад 500 прим.

Редакційна підготовка та друк ТОВ ВД «Дакор»

Свід. ДК № 4349 від 05.07.2012

+38(067) 153-96-73; ✉ vd_dakor@ukr.net 🌐 www.dakor.kiev.ua

📍 03057, м. Київ, просп. Берестейський, 56